

„BISER“ izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24'--, za učitelje (inualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16'—. Muallimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKJE PROSVJETE.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Sljedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. post. štationice u Sarajevu br. 4065.

Innemel-muminune ichvetun!

El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.
---- Neplaćena se pisma ne primaju. — —

PLATIVO I UTUŽIVO U
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER“ Mostar (Hercegovina).

Vlasnik i izdavač : Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

23. ševvala i 7. zilhide 1336.

M O S T A R

1. i 15. augusta 1918.

SADRŽAJ:

Dželal Nuri: Panislamizam. Islam u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. S turskog prevodi: Salih Bakamović. Šemsudnid Sarajlić: Butter.

Dr. Salih Kazazović: Savremena filozofija i njeni glavni sustavi (studia). De Baye: Ja te ne ljubim! S francuskog A. Hifzi. Muhamed-Emin Dizdar: Nastavni zavodi

kod starih Arapa. Nazif

Resulović: Sloga.

Muhamed S. Serdarević: (Mevaizi-dinijje.) Ima li zabranjenih misli odnosno pomisli?

Murat Sinanagić: Straža na Soči.

Nafija Sarajlić: Teme.

Faik: Pregled turske književnosti.

ODGOJINASTAVA. Hazim

Muftić: O našim uzgojnim prilikama.

NARODNEUMOTVORINE.

F. H. B.: Skadarkinja

Mejni.

LISTAK.

Islamski svijet:

Pokolj Muslimana u Rusiji.

Službeni prelaz Nedžašje na Islam.

Književnost:

Sarajevski jenjičari.

**Muslimani! Muslimanke!
, Pristupajte Ligi hiljade za osnutak
„Matice Muslimanske“**

Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru izdaje

Muslimansku biblioteku, od koje su dosad izašle slijedeće:

Knjige redovnog izdanja.

1. „Borba polumjeseca i krsta“, od Halil Halida, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . . K 6.—
2. „Nova vremena“, pripovijest od Edhema Mulabdića K 4—
3. „Pjesme“ M. Ć. Ć I. dio K 4.—
4. „Temelji islamskog morala“, od Ahmeda Naima, s turskog preveo Musa Ć. Ć . . . K 3.—
5. „Iz mladih dana“, od M. Šemsudin Sarajlića (u tisku).
6. „Sudbinu jedne porodice“, roman i carigradskog života. S turskog Selim K 4.—
7. „Panislamizam i Panturcizam“, s francuskog preveo Salih Bakamović K 1-60
8. „Pod drugim suncem“, pripovijest od A. H-Bjelevca K 4.—
9. „Tajne“, roman iz carigradskog života. Na pisao Ahmsd Midhat, s turskog preveo A. Dž. Serić K 4.—
10. „Muslimanska žena“, od Muhamed Ferid Vedždije, s arapskog preveo M. Ć. Ć K 3 —
11. „Teiste i ateiste (vjernici 4 bezvjernici)“, od dra Osmana Namika, preveo M. Ć. Ć . K 3.—
12. „Tarik“ (Osvojenje Španjolske), drama u VI. činova, od Abdul Hak Haraida, s turskog preveo Salih Bakamović K 3.—
13. „Osnovna načela Islama, njegova prošlost i sadašnjost“, od Ahmed Naima, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić K 2.—
14. „Panislamizam i Evropa“, od Azmizade Reikbega, s arapskog preveo A. Rašidkadiž K 2.—
15. „Glavni dagajjaji iz islamske prošlosti“, od prof. A. Kadića K 2.—
16. „Primjena Islama na osnovne kulture“, od Muhameg F. Vedždije, s arapskog preveo prof. A. Kadić K 4.—
17. „Razgovor“, rom. iz turskog života, od Fatime Alije hanume, preveo M. E. Dizdar . . K 8.—

Brojevi izvanrednog izdanja:

1. „Iz života za život“, poučne priče za islamsku mladež, od H. Mulića (Ata Nerces) . . -K 1.50
2. „Nekoliko islamskih ustanova“ od Muse Ćazim Ćatića K —.50
3. „Islamske dužnosti“, sa gledišta higijenskog, od dr. Ahmedbega Džejhuna, s francuskog preveo Salih Bakamović «K —.90
4. „Ramazanski post“, napisao dr. H. Hulki, preveo M. Ć. Ćatić K —.50
5. Kratak pregled perzijske književnosti“, od H. Gjoge K 1.40
6. „Ulema i narod“, prevedeno iz „Sirati Mustekima“ K 1.20
7. „Dedini menakibi“, doživljaji K 1.50
8. „Stambolski Softa i Sadri-Azamova kći“, od H. Muftića (drugo izdanje) K —.90
9. „Jedan Vaz“, od Mehmed Akifa, s turskog preveo M. Ć. Ćatić K —.50
10. „Jedan hadisi šerif“, napisao M. S; Serdarević K 1.20
11. „Dvije opasne socijalne bolesti“, „(Prostitucija i alkoholizam“) nap. M. S. Serdarević K —.90
12. „Istinitost božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva“, od Muhamed S- Serdarevića K —.80
13. „Kakav je narod arapski“, napisao prof. A. Kadić K 1.20
14. „Teme“, od M. Sarajlića (u tisku).
15. „Munevve-a“, ljubavna pripovijest iz carigradskog života. Napisala Guizida, s turskog preveo O. A. Sokolović K —.90
16. „Žena i obiteljski život u Islamu“, Napisala M. Saima binti Mustafa, s turskog preveo A. Rošidkadić K —.80
17. „Nekoliko crtica iz života imami Azamoira“, s arapskog preveo Ebu Zejdi Suradži. K —.90
18. „Domovina“, (Boj na Silistri), drama u IV. čina, od N. Kemala K 1.40

„BISER“ izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24[—], za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16[—]. Mualimi i daci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. post. štedionice u Sarajevu br. 4065.

LIST ZA SIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

Innemel-muminune i chvetun! El-Islamu ja lu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.
—Neplaćena se pisma ne primaju. —

PLATIVO I UTUZIVO
UMostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER“ Mostar

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

23. ševvala i 7. zilvide 1336.

M O S T A R

1. i 15. augusta 1918.

Dželal Nuri:

Panislamizam.

Islam u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

S turskog prevodi: Salih Bakamovlć.

(Nastavak.)

Muslimani u sadašnjosti.

A r a p i

Sjeverna Afrika ili kako je drugačije zovu Mala Afrika, sačinjava jednu istorodnu cjelinu. Ovaj se predjel sastoji od Cirenaike (Bengazije) Tripolisa, Tunisa, Algerije i Marokka. I nažalost danas se nalazi pod gospodstvom Latina. Tako danas sačinjavaju Bengazija i Trdipolis talijansku koloniju Libiju, Tunis francuski protektorat Tunisiju, Džezair, iste države koloniju Algeniju, Faš takogjer ove države protežiranu dmpერიუ Marokko. Sjeverni dio Marokka je, kako je poznato, zona španjolskog upliva. Osim ovoga Španjolska odavno idrži u posjedu na sjeveru Meldlu, Ceuptu i još jednu dvije točke. Od kršćana ima u Sjevernoj Africi nešto Francuza, od ovih malo više Malteza i Talijana, te nekoliko Španjolaca. U Algeoji nastanjenih Španjolaca i Francuza je i jezik donekle pokvaren, tako da je postalo jedno sasma drugo narječje. NezabOiravimo da u ovim krajevima ima nešto i Židova. Megju Arapima. je najmarljiviji, najradniji i najsposobniji elemenait Turci, koji su potomci starih voga i pobjedilaca. Dakle u Sjevernoj Africi Turci i danas zauzimlju najbolji položaj. Ovi se, zato što su Turci, u cijeloj Africi smatraju plemićima. Oni se lako poznaju po njihovim imenima i fizionomijama. Ali žalibože svoj su jezik zaboravili. U cijeloj Sjevernoj Africi Turci su priznati kao jedan najplemenitiji narodi. Oni su svi turkofili Sultana svi poštivaju. U Tunisu se uči i »hutiba« (propovjed, savjet) na sultanovo ime. U Algeriji, na žalost, ovo francuska vilada nedozvoljava. U Marokku pek Idirisovići pretendiraju na Hilafet. Premda su Mavri (Magribi— zapadni Arap) sunitske sljedbe, ipak nepriznaju osmanskog Hilafeta.

zavade Berberce i Arape žele osnovati jedan novi berberski jezik i berbersku narodnost. Berberci su se prije mnogo stoljeća pomiješali sa Arapima i sa njima sačinjavaju jedan jedinstvenii narod. Ova je intriga Francuske, a osobito njezina želja da marokanskog sultana pokaže Halifom, sa našeg stanovišta veoma važna.

Na otoku Gjerbi i na nekim dijelovima Afrike ima nešto i Rafizija. Ali razlika sa ovim nije toliko važna. Razni derviški redovi kao Kadiirije, Senusije, Šazilije, Tegjanije i još sedamdeset nekakvih redova u Africi imaju vrlo važne položaje. Narod jako štuje ove redove. Cijela Sahara, Sudan, Ekvator, obale Atlanskog Oceana i Mračna Afrika u rukama su »Murabita«. Afrikanci, prije svega ove poznaju. Od ovih je jedan dio pod zaštitom kršćanskih država, a drugi je opet dio izložen njihovu neprijateljstvu. Osobito u južno-afričkoj francuskoj koloniji, Murabiti se po zakonu za skitnice odmah zatvaraju. Senusije, koja imaju nekoliko milijuna podanika u Sahari, Fezzamu i Studanu na svojoj liniji, posjeduju svoja središta, postaje i činovnike. Ovi redovi (tarikati) imaju vanredno veliku važnost sa gledišta panislamskog, zato je ozbiljno željeti, da se njima uredno vlada.

Tunis je najnapredniji i najčistiji kraj Sjeverne Afrike, Tunisom Francuzi tako silnilčki vladaju, da se ovo nemože usporediti ni sa engleskom vladom u Egiptu.

Jedino su Arapi koji plaćaju porez, rade i robuju. Tuniški beg i njegova dinastija nemaju nikakve važnosti. U ovoj se knježevini može naći nebrojeno primjera o političkim i finacijalnim nepravdama. I to nam je naglasiti, da je francuska uprava pram engleskoj št više i prama ruskoj mnogo okrutnija. Francuzi smatraju urogjenički narod jednom životinjom, koju je dozvoljeno zlostavljati. Francuzi nijesu nikakvi kolonizatori. (Ovo ćemo na niže opširno prikazati). Nemoguće je opisati sve moguće podlosti divljašfva i nasilja, koje čini Francuska u svojim islamskim kolonijama. Francuzi, koji sp u Francuskoj toliki ljubitelji slobode i jednakosti, koji su revolucijom od god. 1789. proglasili principe slobode i ustavnosti, iz-

Jedan je dio Muslimana berberskog porijekla. Francuzi da

van su Evrope, na žalost, prosti trgovci robova. Djela, koja se u Francuskoj smatraju sramotom, na vani su vrline. Neki narodi bolje razumijevaju svoju bitnost i narod. Arapsko je rodoljublje jedan zločin. Njihovi vjerski i nacionalni osjećaji sačinjavaju ustanak i bunu. Ne samo da oni nemaju političkih prava, nego suviše nemaju niti životnih i građanskih prava. Njihovi se posjedi uvijek otimlju. Oni od gospodara postaju slugama. Sudovi i zakoni su različiti, koji sude Muslimanima i kršćanima. Muslimani nemaju prava ni na općinske izbore. Algerija je više zlostavljena od Tunisa: njezino je ovo stanje zlostavljanja mnogo starije. U francuskim kolonijama Maltezi i Talijani stoje nad Muslimanima. Dok se u Algeriji (ne u Tunisu) Zidovima daje pravo francustva, Muslimani se uvijek ponižuju i zlostavljaju.

Kod Francuske je pravilo Muslimane neprestano progoniti prema Sahari. Kada Francuzi brane svoju domovinu i Alzasani pokazuju osjećaje francustva ovi se njihov postupak smatra kao iz plemenitosti i hrabrosti. Ali bijedni Muslimani ako i najmanje pokažu domoljublja, odmah se smatraju divljim i barbarima. Čudnovato je, da je ona Francuska, koja je za oslobogjenje Amerike krv prolivala i svoje najsposobnije vojskovođe kao Rochambaud-a i Lafayette-a tamo slala, ona Francuska, koja je prekinula sa kleriklcima u Africi je pristaša despotizma i tiranije, te jedna fanatična i tiranska Francuska; ova Francuska nema nikakve veze sa starom liberalnom i plemenijom Francuskom. Zaista je za Republiku kolonijalna politika jedna velika sramota.

Tuniski su Muslimani isto kao i algirski ljudi od karaktera. Novi se naraštaj vrlo lijepo odgaja. Samo je u Algeriji velikaša malo, u Tunisu ih je razmjerno više. Kardinal Lavigerv je s namjerom, da u tim krajevima proširi kršćanstvo, pokušao odgajati islamsku siročad: Ali ovi su pokušaji urodili groznim neuspjehom. Ovaki i ovima slični primjeri nam pokazuju, da je kod muslimanskih naroda u Sjevernoj Africi ljubav i privrženost za vjeru veoma velika. Ovaj je narod vrlo darovit, pošten, stalan i hrabar. Turska i berberska krv pomiješala se je u Arape i od te je smjese postalo jedno izvrsno pleme. Francuskoj ne dotječe stanovništva i za to ne može da šalje naseljenika u Afriku. A budući ovi krajevi pripadaju Francuskoj, ni talijanski iseljenici ne mogu tamo, kao prije, lahko ulaziti. Držim, da će se u budućnosti muslimansko stanovništvo u Algeriji, Tunisu i Marokku jako povećati i da će broj i razmjer kršćana veoma pasti. Tamošnji muslimani shvaćaju evropsku kulturu polako na vrlo temeljiti način. I kod njih se sve to vise raigjaju misli za primanje te kulture. Dakle ne ćemo se prevariti ako pretpostavimo da će se u skoroj budućnosti zajedno sa Egiptom od omanske obale do obala Atlanskog Oceana, osnovati jedna islamska država istog roda, plemena i jezika.

Marokko je jedna nazadujuća zemlja, ali ima dobru budućnost. Francuska će dosta muke potegnuti dok ovu imperiju de facto osvoji. Budimo tvrdo uvjereni, da će se zbog toga pojaviti neki prevrati, koji će prouzrokovati

prbugjenje svijesti i potpunu emancipaciju ovih naroda. Nost kada dopadnu strane uprave i tugjinskog jarma. Poljska je prije diobe bila izložena nutarnjim bunama. Ona je tek nakon ovoga razumila svoju narodnost i počela ostvarivati svoje nacionalno jedinstvo. Prije francuske okupacije i Arapi su bili u ovom stanju. Oni su se počeli osvješćivati kada su iz bližega vidjeli francusko nasilje i kada su razumjeli sa kakvim su ih, sredstvima, metodama i spravama Francuzi pobijedili. I Marokko će bez dvojbe, pokoravajući se ovome zakonu, postati čovjekom. Primoranjem Engleske, da okolinu Gibraltara (Džebel et-Taraka) ne utvrguje, Evropa je dala španjolskoj u zaštitu dio Marokka — zove se Rif i sačinjava otprilike deseti dio cijelog Marokka — na Sredozemnom Moru.

Tanger je izvan ovoga i staviće se u stanje internacionalne varoši ata može ova država ovdje učiniti? Na ovo možemo bez oklijevanja odgovoriti sa jedno ništa, španjolska je sama nužna pomoći Marokko se od nje ne boji, a ni cijeli Islam ne treba se s te strane plašiti. Što se tiče Italije, ona je vrlo plašljiva i neće smjeti u Tripolisu Muslimane zlostavljati. Samo budući da ima mnogo stanovništva, ozbiljno se je bojati da kršćani u ovoj važnoj pokrajini ne budu sačinjavali jedan mnogobrojni element. Jedan je od uzroka talijanske invazije u Tripolisu zagospodovati bombanskim zaljevom. Ako se ovaj zaljev utvrdi kao Malta, Gibraltar, Toulon i Biserta za Italiju ce se osjegurati ravnoteža na Sredozemnom Moru; to jest Italija će se ubrajati među vevlasti. Na jugu Sjeverne Afrike u Sahari, Sudanu, Zapadnoj i Centralnoj Africi Islam se širi munjevitom brzinom među Crncima. Doći će jedan dan kada će svi afrikanski Crnci postati Muslimani. Napredovanje i širenje Islama u Africi nemože zaustaviti niti kršćansko svojstvo evropskih država, niti njihove metode i običaji. Kada jedan divlji Crnac od idolopoklonaca pregje na Islam *sebe* smatra čovjekom, gospodinom i plemićem. Bez misionera, novca i žrtava islamska se vjera u Africi širi mirakulozno. Islam sam od sebe pravi u Africi i Aziji što sa toliko žrtava i troškova, ne mogu da postignu katolički, protestanski i ruski misioneri. Islamska religija ovim narodima vrlo odgovara. Sve se ljudske nužde sa Islamom daju ispuniti. Sa prelazom na Islam, novi se sljedbenici smatraju novorogjenim članovima jedne ogromne zajednice i posjednicima vječitog blaženstva, u čemu se nimalo ne varaju. Svjetlo Islama crnu Afriku rasvjetljuje. Ovi milion divljaka prelazom na Islam postaju kulturni. U ovom dvadesetom vijeku kršćanske ere niveau se čovječanstva uzvisuje pomoću Islama. Ovo tvrdimo liberalno i potpunom odvažnošću, ne podavajući se nikakvim nacionalnim i vjerskim osjećajima. A tvrdo vjerujemo, da će nam ovo potvrditi i evropska veliki učenjaci, koji se zanimajm azijskim i afričkim pitanjma.

Budućnost je Afrke islamska. I Abesinija će u budućnosti zaroniti u ocean Islama. Negus će možda svoje - afričko Carstvo moći ostvariti zajedno i sporazumno sa-Islamom.

Sve su afričke obale pod islamskim uplivom. U Abe-siniji su glavni trgovci, i industrijalci sami Muslimani. Važna su središta Islama talijanska „Crvena kolonija“ (Colonia Eritrea), paralelno Bab-el Mandebu, francuski Djibouti i Obok, onda Berbera, sva tri Somalilanda (francuski, talijanski i engleski) te Zengebar i Dar-Es-salam. Unutrašnjost talijanskog Somalilanda, danas je u posjedu Šejha Vedada i Talijani nijesu nikada mogli tamo prodrijeti.

Sudan je jedna nesreća po Englesku. Taskogjer su Evropejci i u nutarnjoj Africi na groznim patnjama. Engleska, da bi mogla nadoknaditi pretpostavljeni gubitak Indije, nastoji, da spajanjem Kaira sa Rtom Dobre Nade napravi jednu ogromnu koloniju. Istina, izuzevši Kongo predjel megju ove dvije tačke stoji pod zaštatam Engleske. Ali mi se ne nadamo da će se ova nova Indija roditi. Držimo da je Englski narod počeo salaziti sa kulminacije svoga savršenstva. Engleska više nema snage ni jakosti da ovo ostvari.

Takogjer i Francuzi nastoje da od Sredozemnog Mora do Guineanskog zaljeva naprave jednu veliku Indiju. Žalibože! Francuzi su u ovome vrlo zadocnili! U vremenu kada se njezin evropski posjed (Pariz, Champagne, Cole d'Azur) kolonizira od strane Nijemaca, ne sliči li kolonizacija Sahare po Francuskoj sanjarijama imperatora Sahare Njegova Veličanstva Jaques Lebaudy-a I. Što se tiče njemačkog prodiranja od njega se je ozbiljno bojati, jerbo je ovaj narod istom stupio u doba svoje evolucije i gdje dogje lijepo se smjesti. Belgijske, a možda i francuske kolonije će jednim danom — kao što se je dao Kamerunu jedan dio Konga — preći pod njemačko gospodstvo.

Arapci su se putem trgovine nastanili i na obale o-manskog i bengalskog zaljeva, na otok Cevlon i Sundajski Arhipelag. Takogjer Arapa ima i na obalama Kine i Indije. Na ovim mjestima Arapci sačinjavaju jedan odlični elemenat. Ali ni jedan od ovih nabrojanih krajeva Arapci nijesu poplavili. Njihove zajednice, koje su ovuda osnovali slične starogrčkim kolonijama u Starom Vijeku. Ove arapske kolonije imaju veliku važnost sa islamskog gledišta. Sama se vjera islamska u ovim krajevama preko njih širi. Tako se tamo upotrebljava arapski jezik. Arapci su zapravo saobraćajna pruga izmegju kolijevke Islama i drugih krajeva. Ovih je Arapa absolutna većina trgovačkog staleža. Isto tako na svakoj tački Mračne Afrike, u Fezzanu, Sahari, Sudanu, Egipatskom Sudanu, u Sjevernoj i Južnoj Americi ima Arapa. U unutrašnjosti Afrike najviše se nailazi na crnačke grupe Arapa, koji nikako ne napuštaju svoje narodnosti i svoga jezika. Eto to je sadanje stanje Arapa. Misliimo da u ovom poglavlju nismo napisali ni hiljaditi dio od onoga što bi trebalo napisati o Arapima, Africi i Zapadnoj Aziji. Neka učenjaci izvole nadopuniti ovaj naš nedostatak. (Nastaviće se.)

Šemsudin Sarajlić:

Butter.

Treba vremena, dok se čovjek prilagodi životu svoje okolice, u koju nenadano žapane. Ne može sve preko dan uočiti, ne može se staviti odmah u tok običaja i kretanja novog svijeta, koji ga okružuje. Nije to kao sjesti u željeznicu i vozi — — kao što je sa mnom bilo kroz dvadeset i četiri sata: hajde u vojsku! I to da je gdje blizu Bosne, gdje se još čuje naša pjesma i naša riječ — jok — nego ti je poći preko sve magjairske nizine i zavrsti se negdje megju brda na istoku monarhije. Pa još spletenih nogu i ruku — niti znadijah magjarski ni njemački, niti imam druga u putu. Nego sam. Ruku u novčanik, pa skupo plaćaj to neznanje jezika, što se prije nije dostiglo naučiti.

Nu kako već bilo, ja sam se iza prvih muka od puta i traženja stana zavadio jedne noći, da se dobro ispavam i da odahnem dušom. I sjutedan sam se jedva iza deset sati našao u kalani, da se okrijepim. Umlaćio se od slatkog sna, treba kahvu popiti, a i izgladnio, pa kod naručbe velim: makar i maslac uz kahvu! I zavalih se u jednu ložu, pa čekam. Eto, kao i razlijenio se lijepo od dugoga sna, pa ne mogu da čitam ni novih brzobjava, nego gledam niz praznu kafanu, ili prijeko na ulicu i bubnjam prstima po stolu.

U kafani su rijetki gosti, po okrajcima. Pogdjekoji čitaju novine uz prozore. A uz prozor prema meni sjedi jedan jevrej, koji me čudno gleda, kad sam došao. On niti čita, niti pisma piše, nit je star ni mlad, ni lijepa ni ružna izgleda, ni visok ni malešan, nego jedan od oni kao i druga, mesnate glave, istom počinje debljati, odmah baci sešir uza se na pregaču, koju prije smjeri i — računa. Sjedi mirno, tek ako odbija dimove i pogleda na sat, alo vidiš on računa, igraju mu oči, pukne prstom kao da je uhvatio gotov rezultat i otare nos, pa opet računa. I u mislima, zar i nehotice, svodi dalje oči na me i sveudilj me promatra, kao da sam mu ja kakav model.

A ja gledam kroz prozor na ulicu. I pri tome gledanju šišam i nehotice pogledom preko njegove čelave glave, iza debelog mu vrata ili povrh tubastog nosa. Da li ga to smeta, ne znam, tek vidim, pomakne se gdje-kad i okrene.

Je li pod dojmom njegove pojave ili inače, zavrzle su se i meni brojke po glavi. Zanimao me je odavno jedan "matematički problem, pa sam ga rasčlanivao i dalje, neću li po njemu što više iskopati. Uzimao sam lahke brojke za podlogu, jer veći brojevi i prednje brojke nije ništa mijenjali u načelu, Množio sam.

Za primjer dva puta dva, množio sam 20 sa 20 da dobijem 400. I to je tačno. A sad, velim, zar nije isto, ako množim 18 sa 22, to jest za dva broja manje i za dva više — u istom omjeru, pa da opet dobijem 400,

jer 18 i 22 sabrato iznosi 40, isto kao i 20 više 20 što daje 40, pa bi i oni morali dati 400. Ali ne! Dobijem 396. Dakle manje za četiri. A 17 sa 23? Sad dobijem 391. Razlika za devet. Idem dalje i množim 16 sa 24, pa dobijem 384. Razlika je još viša — za šesnaest. Pravim još jedan pokus, dok mi se odnosi kahva i butter, množim 15 sa 25 i dobijem 375, razlika — dvadeset i pet. Mislím malo. I sasipajući polahko šećer u kahvu, vrnem se bliže u množinu 19 sa 21 i dobijem proizvod 399; razlika je dakle — samo jedan.

Gdje leži zec? Gledam u jevreja, opažajući, da to već zauzima neke stalne oblike, da vodi i jednom pravilu bez iznimke. Opažani, da te smanjenosti i povišenja temeljnih brojeva utječu na razlike i proizvodima upravo onim brojem, za koji su jednako razlučeni od središnjeg broja — 20 — i to, ako se sami sobom pomnože. Na primjer: od 17 do 20 jesu tri, a od 20 do 23 su takogjer tri; a tri puta tri su devet. Upravo dakle ona razlika u proizvodu iznuegiju 39 do 400 ili, od 20 su po četiri i do 16 i do 24, a proizvod pomnoženog broja 4 samog sasobíom — = 16 — upravo je razlika u rezultatu izmegju 384 i 400. Tako je, kontroliram, i kod svih drugih brojeva.

Protrao sam ruke od zadovoljstva i počeo miješati kahvu. Valjda su isto tako zadovoljni i drugi kod pronalazaka. Astronom na pr. kad otkrije novu zvijezdu i po njezinom kretanju joj izračuna udaljenost, rod i put, ili botaničar, kad zapazi novu biljku i ustanovi njezinu vrstu, korist i život — i tako dalje, ako ćete sve do običnog kojeg radnika, koji je može biti takogjer zadovoljan u duši, ako dogje mišlju na što (praktično i pobugjujuće u svom poslu. A što je možda neko drugi prije davno istu zvijezdu ili biljku otkrio i promatrao ili prokično orugje u poslu iskoristio, to je manje više. I meni je bilo svejedno, što su valjda 'hiljade ljudi prije istim putem ispitivali istinitost brojeva, kao ja sada. Pod dojmom pojave susjeda jevreja prema meni — i ja sam računao i kao nesvjesno polahko miješao kahvu. Je li to miješanje dugo trajalo, ja ne znam; opazio sam samo, da me moj susjed nešto pozornije gleda.

Srknuo sam jedan put malo kahve na kašici, prihvatí se noža i kruha i počeo ga pripravljati za maslac. Pa gle! sunu mi u glavu: ovo je već jedno pravilo i po ovom bih ja mogao kontrolirati rezultate raznih prikladnih brojeva, ako točno znam, kako stoji s operacijom glavnog središnjeg broja. Na primjer: kad znam da 30 puta 30 jest 900, pa kod umnoženog broja 22 sa 38 hoću da se uvjerim: je li prav proizvod od 836, — gledam razliku, da je po osam i do 30 i preko 30, pomnožim je samu sobom i pronalazak 64 oduzmem od 900 — broj, evo ga faktično, pravi proizvod od 836 je tu!

Valjda zbog moje nesvjesne i oštre kretnje, jevrej me je gledao čudnovato i ispajtujući. Bio je nešto mrk u licu i ja prevalih pogledom preko njegova zatiljka na ulicu,

Dobro je. Režem kruh na zalogaje pa se laćam maslaca, da ga tek po malo mažem i soli, da posipam, koliko treba. Ali sve polahko i zastajkujući, jer mi na jednom niče nova misao u glavi: Konačno bi mi mogli za prikladne brojeve odmah i rezultat kazati — prema središnjem broju, a da njih megjusobno i ne množimo. Na primjer: znam da 50 puta 50 jest 2.500, a htio bih još brzo znati, koliko je 43 puta 57: Vidim da je razlika po sedam, pomnoženo sobom jest 49, što oduzmem od 2.500 i evo mi proizvoda od 2.451 — bez da i množim 43 sa 57. Da se uvjerim, je li to u istinu tako, onda pomnožim, i, pravo — nema fajde. Pravim još jedan pokus sa srednjim brojem 36 i okolnim prikladnim brojevima 27 i 45, opet točan uspjeh. Sjajno

Htjedoh piljesnuti rukama i pogledah živo susjeda jevreja, zastavši posve u mazanju buttera, kao da ću mu kliknuti: hurra tu smo već. Ali on nešto nestrpljiv, sve me mjeri pogledom i okreće glavu, da se s mojim očima ne sretne. — »Kako je to moj susjed neraspoložen«, mislim i mažem dalje polahko maslac, razmišljajući i -strižući pogledom oko njegove glave na ulicu. Konobar je išao od prozora do prozora i otvarao ih, kako je to već ljeti običaj, da se kroz njih može kao na vrata prolaziti. I naš je otvorio, pa sam ja sada to radije gledao na ulicu, zbog čega je mazanje buttera i pijenje kahve sada još sporije teklo. Da otkle Nana izbije, zaružila bi se da sam zločest i »da to pohitim« ili otac po običaju kako bi rekao: »Kad jedeš, jedi, kad radiš radi, a kad spavaš i naspavaj se, ali opet — nije zdravo puno spavati«. Toga se sjećam, onako usputice, još iz djetinjstva, kad sam čitao knjige uz jelo, pa nikad svršiti.

Moj susjed već i na sat pogleda. Valjda čeka kakva svog poslovnog druga, pa se već i dosagjuje. A ja proširujem polje svoga istraživanja. Vraćam se na male brojeve i zapinjem o jedan i tranaest. Sredina je izmegju njih broj sedam. Množim sedam sa sedam i dobijem 49. Raširujem sad množenje do pet sa devet, dakle po dva, jest 4 što oduzeto od 49 daje 45. Ili dalje 4 sa 10 jest razlika od 3, množina sama sobom i oduzeta od 49. Tako dalje sve do 1 sa 13 što jest trinaest i razlika od 36 jest skupa 49. šta velim: »i razlika?« i zamislim se malo.

Čudni me trnci počеше podilaziti. Gledam u jevreja, kao da ću ga od milosti za uho uštinuti i reći: je li to moguće?! Ta ja otkrivam i sasvim protivnu stranu te igre brojeva! Zar ne: mi možemo saznati i rezultat srednjeg broja jedino iz proizvoda okolnih brojeva, ako ovomu pridodamo pomnoženu razliku udaljenosti. Na primjer: tri puta jedanaest je 33. Razlika do srednjeg broja 7 je po četiri. Sad četiri sa četiri množeno daje 16 _ 33 jest 49. Dakle: 7 puta 7 mora biti 49! kad to ne bi ni znali da je. — Ili 400 njnoeeno sa 600, čini 240.000. Hoćemo li. sad znati koliko je 500 puta 500, a da to posebno ne računamo, uočimo da je razlika po 100; umnožena sobom daje 10.000, koje pribrojimo na 240.000 i dobijemo pravi proizvod od 250.000. Tako

isto, kad trebamo rezultat od 13 puta 13, — pomnožimo 6 sa 20, pronalasku od 120 dodamo 49 (proizvod od razlike 7X7) ili pomnožimo 16 sa 10, pronalasku od 160 dodamo različni proizvod 9 i eto nam broja 169 kao pravog proizvoda od 13 puta 13. Pod moram je! Velim, zataslačući lijepo sa svake strane jedan komadić kruha maslacem i puštajući razigran pogled pun ljupkog zadovoljstva prema ulici, upravo iznad glatke tjemenače svog nemirnog susjeda.

Na jednom, jedna užasna škripa stolice. Ne znam više točno ikako je to bilo. Sjećam se tak: moj susjed jevrej zacrvenio se kao rak. Skočio je na noge i tresnuo stolicom daleko iza sebe. Bacio je šešir na glavu, prišao je do mene i rekao mi odrješito:

— Pardon, gospodine! Ako vi mene budete još pola sata tako mažući butter fiksirali, ja ću poluditi.

U mene nekako nespretno zveknu nož o tanjur. Zaustih:

--- Ali za Boga ..

— Nema tu šest — pet nastavlja on, a oči mu sijejavu. Ja čekam brzoglav, je li prešla roba preko granice, pa. . . .

— Ali za Boga, pa ne gledajte u me! Ja ovako u mislima. . .

— To nije humano, da mučite čovjeka trgovca, koji može svaki čas izgubiti, pa mu dosta i svojih misli.

Od čega bi mogao izgubiti — pitam — od glavnice, ili od spekulativnog dobitka, ako ne uspije?

Pogledao me je oštro. Mislio je čas, dva i nije mi htio odgovoriti. A ja ću s posmjehom:

— šta ja mogu još tome kriv biti?

— Ne fiksirajte me više! — lupi on srdito rukom o moj sto i okrenu mi brzo legja.

A od jakog udarca po stolu, moj zadnji komad maslaca, — kako sam ga bio digao na kruh i nepažnjom stavio na kraj — odletje pod sto, kao na krilima. Vidi belaja, mislim se i htjedoh viknuti šaljivo za jevrejom: Ej, platite mi maslac! Ali vidim ga, kako je brzo sjeo i na pola mi okrenuo legja.

Koji mene gjavo navrati, da ja i broi 13 množim, pajoš sa 13 — mislim smjehuljeći se u sebi i kucam, da dogje konobar. Pikolo ga zove, da želim platiti, ali ja vičem:

— Ne, neću platiti, nego trebam jos jedan — buter!

A tada... Bože moj! nikad to zaboraviti neću. U svom životu još nijesam vidio, da je ko kuda brže izletio, kao tada jevrej kroz prozor.

Dr. Salih Kazazović.

Savremena filozofija i njeni glavni sustavi

(studia).

(Nastavak.)

Svaki pametan čovjek može sebi predstaviti svijet u prostoru i vremenu, ali može ujedno i shvatiti, da taj pojam eksistira samo, kao s a d r ž a j s v i j e s t i. Dosljedno tome razumije se samo po sebi, da stvarajuća sila ne nastaje u samom stvorenju, kao što ne postoji ni subjekat u objektu, niti poznato u nepoznato. Mi ne možemo našu svijest sebi predstaviti, jer je ona sama p r e d s t a v l j a j u ć a p o j a v a. Svijest je up o z n a v a n j e, koje putem spoznaje u isto vrijeme sve pred mete svoga saznanja stvara; njezina je daklen spoznaja samo jedna djelatnost.

Općenito je usvojen nazor, da su se organizmi obrazovali iz izvan organske materije. Nu, sada nastaje pitanje, jesu li pri postanku žive substance nastala i p s i h i č n a p r e d h o g j e n j a? Ovo se ne može lahko poprimiti, jer je ž i v u ć a s u b s t a n e a — kako mi vjerujemo — nastala iz b e z ž i v o t n e. Ne mogu se daklen psihična predhogjenja iz bezživotne materije obrazovati, pošto je općenito poznato, da iz tijela nastaje opet samo tijelo, a nikada ne nastaje ništa duševnoga.

Mi smo, po materialističnim nazorima, prinuždeni da p s i h i č n a p r e d h o g j e n j a pripišemo anorganskoj materiji. — Za što ta predhogjenja nijesu primjetljiva, te za što se ona takogjer i kod najnižih, odnosno najjednostavnijih životinja sasvim drukčije pokreću, nego li kod nas? Na ovo potonje pitanje nije moguće odgovoriti. Ta p s i h i č n a p r e d h o g j e n j a podvrgnuta su preokretima, koji tečajem predugih vremena postadoše ogromni, te se nama čini kod promatranja takovih prijelaza, kao da je nešto nastalo principijelno novoga. To je eto jedino, što mi o spomenutim predhogjenjima možemo ustvrditi. Ovaj pak proces preokretanja ili preobrazbe, odnosi se samo na psihična predhogjenja, a ne na s v i j e s t. Pa, kao što je absurdno i zamisliti da s v i j e s t iz t i j e l a nastaje, tako je opet suvišno i izlišno, da se uopće o postanku svijesti štogod govori. Mi znamo samo toliko, da je sve ono sadržaj naše svijesti, štogod mi o tjelesnom i duševnom ili uopće stvarnom mislimo i misliti možemo. Šta više, — vrijeme i p r o s t o r eksistiraju samo kao sadržaj naše svijesti. Kako bi onda mogla nastati svijest u jednom vremenu, a bez da se to vrijeme može zamisliti i, kako je moglo tijelo i p s i h i č n a p r e d h o g j e n j a prouzrokovati svijest, koju za sebe trebaju, kao neotklonivu pretpostavku? Naša nije zadaća, da ovdje pretresamo pitanje »o t e o r i j i s p o z n a j e.«

Htjeli smo ovim samo pokazati gdje se nalazi granica »teorije o razviću« i da nešto ima što se ne može, niti prirodnoznanstvenim, niti historičnim otkrićima objasniti. — Još ćemo nešto ovdje istaknuti. Ako se poprimi nazor, da su kompliciranije životinje nastale iz jednostavnijih, to je i opravdano, jer su višestanične životinje svakako nastale od jednostaničnih, koje imaju svoj početak ili bolje rekuć koje se sastoje iz besključivih životinja a potonje još i iz anorganske materije. Ne smijemo pri tom zaboraviti, da su i najjednostavniji organizmi nepregledno mnogostruki i da svaki dio za se sačinjava svoj vlastiti individualitet, te da se taj ne može nikada potpuno jednim drugim naknaditi ili nadomjestiti.

Isto je tako i u anorganskoj materiji svaki dio ili svaka čestica jedan »individuum«, koji posjeduje nebrojeno puno svojstava i razlikosti, te nije ni jednom drugom dijelu sličan. Sva su tijela nastala iz samih tijela, ili boljerekuć — sva se tijela neprestano preokreću i preobrazuju, ali ne izgube nikada svoja svojstva kao tijelo. U prirodi daklen postoje samo procesi preobrazbe. Nikakova nam historija »o razvitku svijeta« ne može rastumačiti materije i njezinog bivstva; — to se može postići, odnosno shvatiti samo putom duševnoga procesa o preobrazbi oblika.

Po vječitim zakonima, koji u vasioni vladaju, u svijetu postoje samo vječite promjene. Na ove pak zakone ne može čovjek ni na koji način uplivati. Cijela misterija o postanku bivstva sastoji se od samih promjena, te se može jedva jedan trenut vremena, kao jedan trunak praška primjetiti. Sva djelatnost čovjekova, sva njegova borba i nastojanje, jesu samo pojave, koje nužno slijede ili boljerekući proizlaze iz drugih pojava, te su bez vrijednosti i bez svrhe, kao pali meteor ili¹ kao brušenje i zaokružavanje šljunka u potoku.

Došljedno daklen materialističkim nazorima — jest postanak i obstanak ovoga svijeta bez svrhe, bez ikakvoga smisla — Eto to su samo materilistički nazori, koji ne znače, sami po sebi, i ne predstavljaju nikakvu stvarnost, nego su samo shvaćanja stvarnosti. Gore smo spomenuli da historija o razvitku uzima sve individualnosti u obzir, te ukazuje na činjenicu, da jedan individuum ne može biti naknagjen drugim. — Iz ovoga bimogla historija izlučiti iz stvarnost, jedan moral ili jednu etiku koja svakoj osobi propisuje posebnu zadaću, koju samo dotični sam izraditi može, dok nitko osim njega, tako kao on, nemože to izvršiti ili toga posla obaviti!. — Osim toga zadaća je i prirodnoj znanosti, da nastoji za spoznanjem svijeta, te na njemu bivstva i života. I, pošto je prirodna znanost zaista u tome nastojanju konsekventna bila, ona je u tome pogledu i ogromne rezultate polučila, te je šta više stvorila i jedan jedinstveni nazor o svijetu i to tako zvani »monismus«

pomoću kojega misli i hoće odgonetati svrhu i postanak ovoga svijeta, kao što je to — kako smo ranije naveli— Ernst Haeckel u svome »Weltratsalu« i pokušao.. Ako mi zaista u monističkim knjigama naigjemo na praktične savjete, odregjene svrhe i vrijednote, ne smetnimo kod toga s uma, da pri tome nemamo ništa sa »monismom« zajedničkoga, nego da se to sve odnosi na »dualizam«, o kom smo takogjer prije govorili. Spoznaja o svijetu mora svakome biti dragocjena i to još prije, nego mu prirodna znanost ukaže put, po kojemu će, barem približno, do toga saznanja doći. — Dakako, da je kod toga nastojanja, o spoznaji svijeta, važna i dragocjena metoda, po kojoj se do te svrhe dolazi. Naše potonje oznake najbolje potvrguju, da smo u potpunome pravu, ako vjerujemo u smisao života — nu, da imamo kod toga i dužnost, da taj život čuvamo i štitimo, jer je razumljivo — da i taj pojam predhodi samoj spoznaji života.

(Nastaviće se.)

De Baye:

Ja te ne ljubim!

(Prevedeno s francuskag)

Dogji k meni! Večer je tako tužna!...
Dogji, zima mi je; — moje je srce teško
Još teže nego teški džerdan od ametista,
Koji pritište moje odijelo od baršuma.

Govori mi o pogledu tvoje drage,
I opetuj riječi, koje je ona tiho šaptala!
Ja zatvaram oči; — njezin je glas umiljat; —
Govori, ne plaši se: — ja te ne ljubim.

Govori o proljeću u poznoj jeseni,
Govori o suncu u mome blijed om sumračju
I ne slušaj kako monotono vjetar puše...
Svjeca se gasi.... Oh kako je mračno!...

Govori o vašim prisegama; o pokidanom cvijeću —
To je jedina sreća, prijatelju, koju ja želim,..
Pričaj o poljupcima, o sastancima pod okriljem noći,
O mirisu njezine dugačke kose ..

Ne, ne; to nije ništa! Niko ne plače!
Jedan nježan i blag osmjech zove te tamo.
Nemoj kasniti... Pusti me... To je samo čas...
O moja jedina ljubavi — ja te više ne ljubim ..

A. Hifzi

M. E. Dizdar:

Nastavni zavodi kod starih Arapa.*)

(Svršetak.)

Kao najstariji upravitelj Azharai bio je u srednjem vijeku jedan nazir (ininspektor), koji je bio viši državni činovnik. Svaki rivah i mezheb imao je opet sveg poglavicu (šejh ii nekib). U doba Osmanlija dolazi i jedan znanstveni starješina Azhara šejhul-umum, koji odgovara rektoru evropskih sveučilišta (samo se šejhul-umum nije mijenjao svake godine). On je bio nad svim šejhovima rivaka i odjeljenja, te je zastupao Azhar prema vlasti. Kroničar D j e b e r t i pobio je imena šejhova Azhara od nazad 200 godina.

Ova skica nutarnjeg uređenja odnosi se većinom na starije doba, a sad ćemo reći nešto o reorganizaciji Azhara, koju je donijelo XX. stoljeće.

Sa Napoleonovom ekspedicijom u Egipat, koja je dokončala vlast Mameluka nastupa nova era u političkom i kulturnom životu ove zemlje. Nasljednik Napoleonovih uspjeha albanec Muhammed Ali Paša bijaše svjestan premoći evropske kulture i nastojao je živo, da svoju zemlju pridigne uvažanjem te kulture. On je brzo uvidio, da je trajni napredak zemlje omogućen samo osposobljenjem domaćeg elementa za saradništvo u velikim kulturnim zadaćama pa se odmah dao na taj rad.

Godine 1816. podiže on jedan naučni zavod po evropskom, uzoru, matematičku školu, a 1821. uvede on štampariju, čim dade snažnu pobudu za oživotvorenje staroislamske kulture; malo pomalo oživješe ponovno stara književna djela, koja su bila u zadnje, doba potisnuta novijim kompilacijama.

Osnivanjem »Mission, Scolaire« u Parizu (1826.) prekinuli su mnogi Egipćani sa starom tradicionalnom obukom, kakva je bila u Azharu, i pošli posve novom stazom. Struke, koje su u Azharu dolazile kao posljedne: matematika, fizika, povijest, geografija i dr. stupile su sada u prve redove i dovodile do časti i položaja u državnoj službi. Prevodeći razna evropski naročito francuska djela, morala je nova generacija zavesti u jeziku novi stil i iznaći silu novih riječi, jer stara terminologija nije bila više dovoljna. To sve bacaše lošu sjetnu na stari Azhar i pedagošku stagnaciju u njemu i izazivaše sve više odvratnost između studenata starog i novog provca.

Tek za hidiva S m a j i l a nastala mali preokret. Njegova desna ruka bijaše energični ii vrlo dobro obrazo-

*) Krivnjom prelamača izostao je u prošlom broju jedan cijeli odlomak ove radnje, a ispuštene su i primjedbe, koje objašnjaju naukovni program. S toga ponovno donosimo ovaj svršetak sa molbom, da nam gg. čitatelji oprostite ovu nehotičnu pogriješku.

Op. ur.

vani jurista Muhamed El-Abbasi Elmehdi Elhanefi, tadanji rektor u Azharu, koji izradi 1871. (1288.) jedan novi statut (Kanun), u komu je uzet obzir na oba staleža, profesorski i studentski; nesposobni i nevrijedni elementi imali su otpasti, žalosno stanje većine profesora poboljšano je stalnim plaćama, a tako i dohoci studenata iz raznih zaklada i njihovo pravilno razdjeljivanje. Tok nauka (nastavni plan) je reformiran i zavedeni konačni ispiti pred ispitnom komisijom od 6 članova. Teološke, juristicke i filološke znanosti razdijeljene su u 11 isptnih grupa. Takogjer je i nutarnja uprava Azhara reformirana i koncentrirana u rukama rektora više nego je to prije bilo.

U dobru volju i iskreno nastojanje reformatora ne može se posumnjati, ali sila prilika bijaše jača. U samom se Azharu nagje protivnika reformama i rektora Abbasije, a kasniji dogagajii, financijalna i politička propast, koju donese engleska okupacija, i druge poteškoće bijahu vrlo nepovoljne za brzu i temeljitu reformu ove stoljećima utvrgjene organizacije.

No ipak se je koračalo naprijed, naročito otkako je zavladao Abbas Hilmi II. koji čini sve, što može, da podigne ovo najstarije i danas najuglednije islamsko vjersko učilište. Provagjanje reformama udarilo je još na veliki otpor, ali se na koncu stišalo zaslugom hidiva Abas Himi paše, neumrlog muftije M u h a m m e d Abduhu, te rektora spomenutog Abasije (1287.—1304.) Hasuna Ennevevije (1313—1317.) i Selim Elbiišrije (1317—1323.).

God. 1312. po 41. ustrojeno je po odredbi hidiva veliko vijeće Azhari od dvojice članova vlade i trojice od najuglednijih alima Azhara i povjereno im izragjenje detaljnih odredaba u svim granama uprave Azhara na temelju starolj Kanuna od 1288. U vijeću je bio muftija Muhammed Abduhu a ubrzo došao tu i novi rektor Šejh Hasuna. Ovo vijeće savjesno otpoče svoj rad i izda jidnu za drugom više odredaba, koje kasnije sankcijom hidiva dobiše zakonsku moć i ime »kanun«, »laiha« i »nizam.«

Ove su se odredbe provagjale kako je koja izlazila, ali je još uvijek bilo nereda, nezadovoljstva i otpora. Provagjanje nije išlo svuda glatko, a opažalo se i nedostataka na svakoj strani. No ozbiljno zauzimanje hidiva nije dalo da velika stvar reorganizacije zapne i tako na koncu ugleda svjetlo novi zakon o Azharu i svim vjerskim nastavnim zavodima, koji ujedini svu vjersku nastavu i podredi je Azharu.

Taj Kanun izdan je 2. safera 1326. (23. februara 1908.). Po ovom je zakoniti rektor Azhara (Šejhuldžamiil-Azhar) vrhovni starješina svih »vjerskih« osoba i cjelokupne vjerske nastave (er-reisul-âmmu li-ridžaliddini ve lit-tâ'limiddinijji), te ima pravo nadzora nad svim vjerskim zakonima koji sada u Egiptu postoje i koji će se kasnije osnovati. On bdije nad privatnim životom svake »vjerske osobe« u feolko se tiče vjerskog morala

i vladanja bez obzira da li ta osoba ima kakovu vjersku službu ili privatno bez službe živi.

Rektor Azhara predsjedava velikom vijeću (el-medžli-sul-âli), koga su članovi misirski muftija vjerske starješine Maliikija, Šafija i Hanbalija, te dva člana vlade (ministri Šefik paša i Husejin Rudži paša).

U nadležnost ovog velikog vijeća spada:

1. Sastavljanje proračuna za pojedine medrese, koje onda rektor Azhara podastire na sankciju;
2. odobravanje pravilnika za unutarnju uprava pojedinih medresa, te svih zaključaka glede nastave;
3. imenovanje svih nastavnika i drugih funkcionara vjerskih zavoda kao i njihovo unapregjivanje, premještenje i rješavanje od službe, te odregjivanje njihovih beriva;
4. odlučivanje o spajanju jedne medrese s drugom te o podizanju novih vjerskih zavoda;
5. predlaganje nastavnika na odlikovanje (podjeljenjem svećinih odora == elkjesavih-ilmije), što rektor podastre hidivu itd.

Ovo se vijeće sastaje svakog mjeseca na redovito zasjedanje u rektoratu Azhara, a izvanrednu sjednicu može sazvati rektor ili sam hidiv, koji onda ii predsjedava.

Azhar kao i svaka druga medresa ima svoje upravno vijeće (medžlisne-idare), koje se sastoji od šejha dotične medrese kao predsjednika i 6 nastavnika (od svakog mezheba po dvojka).

Ovo upravno vijeće izragjuje proračun svog zavoda naprama odredbama zakladatelja (šurutul-vakifin), stavlja predloge o promjenama u unutarnjoj upravi zavoda, o postavljanju i unapregjenju nastavnika i ostalih zvaničnika, odregjuje nastavnike za pojedine predmete, džamije, u kojima će se držati predavanja i uopće sve što se odnosi na taj zavod.

Cjelokupna uprava medrese stoji u rukama šejha (rektora), koji može i na svoju ruku poduzeti svaku mjeru, koja vodi unapređenju nastave i reda; a nije u opreci sa zaključcima veliko i upravnog vijeća.

Vjerska obuka traje 12 godina i podjeljena je u III. stepena: početni (prvi el kismul-ula), srednji (drugi el kismus-sanevijij) i visoki (el kismul-âali), te traje u svakom najmanje 4 godine. Školska godina traje najmanje 8 mjeseci, a ferije su ramazan i još 3 mjeseca, koja odregjuje upravno vijeće pojedinih medresa svake godine.

Ispiti! su propisani u svakom godištu u dotičnoj medresi, a pri svršetku nauka položi se konačni ispit »učenosti« (el-alimije) pred naročitim ispitnim povjerenstvom u Azharu; za studente svih medresa. Svjedodžbama I. i II. reda ovog konačnog ispita proglašuje se, absolvent sposobnim za vršenje, muftijskog i kadijskog (šeriatsko-sudačkog) zvanja, ako je dotični hanefajskog mezheba, a svjedodžba III. reda ovlašćuje ga na učiteljsko (profesorsko) zvanje u medresama i džamijama (tedris) te na vršenje imamske i hatibake službe.

Rektora Azhara i drugih velikih medresa, kao i starješine pojedinih mezheba, njihove zamjenike i sve članove upravnog vijeća imenuje hediv doživotno.

Ovaj je novi Kanun stupio na snagu u februaru 1908., te je upravno vijeće Azhara odmah poduzelo sve mjere za provagjanje ovog Kanuna. Svi su studenti podvrgnuti ispitima i prama tomu podijeljeni u godišta u koja po svojoj naobrazbi spadaju. Početkom školske godine 1908./09. otpočelo se raditi u Azharu po pravilniku odobrenom 20. ramazana 1326. (15. oktobra 1908.), iz koga ćemo mi ovdje navesti glavnije odredbe:

Primanje učenika. U I. godištu početnog stepena mogu se primiti učenici između 10 i 20 godina, koji su vješti čitanju i pisanju, te znaju napamet više od polovine Kurana (hafizi). Ovo se potonje ne traži od stranaca. U viša godišta primaju se samo oni, koji su s uspjehom svršili nauke nižeg godišta ili dokažu svoju sposobnost na posebnom prijamnom ispitu.

U pojedinim godištima uče se slijedeći nastavni predmeti po ovim školskim knjigama:

I. Šeriatsko pravo*) (Ilmul fikh u početnom, imul fikh, hikjmetut tešri i tevsikatuš serije u srednjem i ilmul fikh ,hikjmetut-tešri' i el idžratul kadaijje u visokom stepenu), Nuruil iidah I./5.,**) Metnul Kuduri ili Šerhut Taii II./5., Šerhi Munla Miskin do Mudarebe III./5., Šerhi Munla Miskin, druga polovica, i Šerhi Seradžijje IV./5., Zijleii V.—VIII./5 i Hidaje ili Elešbahu van nazair IX. i X.5.

II. Pravilno čitanje Kur'ana (et tedžvid). Tuhfetul atfal ili Eldležezerijje I./2.

III. Tumačenje Kur'ana (efsir). Tefsirun Nesefi IX.—XII./4.

IV. Hadis. Elerbeinun Nevevijje ili slično djelo IV./L, Elmevahibul ledunijje V.—VIII./1. i Sahihul Buhari IX.—XII./1.

V. Doigmatika (et tevhid). Eddurusul evvelijje ili Senusijje I./1., El haride ii Akidetud Derdir II./1., Šerhul haride III./1., Elakaid'un Nesefijje VII. i VIII./2., i Elmevakif dio »Mebahilsul umuril amme« XI./3.

VI. Pravni izvori i pravna pravila (usulul fikhi) Mithesaru Ibnil Hadžib ilil Džemul dževami' ili Ettevdihi u IX.—XI. godištu po 5 sati.

VII. Vjerski moral (elahlekud dinijje) Biid^jjetul hidaje i izbor iz Ihjauil uluma, I. i II. godišta po 1 sat.

VIII. Životopis Alejhisselamov (essire-tun nebevijje), Edeturusul evvelijje fis siretin nebevijje I./1. i Ebul Fida, skraćen, II./1.

IX. Ustrojstvo sudova i postupak (turukul kada vel murafeatuš šerijje). »Džamiul fusulejn«: dava,

*) Ovdje su navedene samo propisane knjige za Haine-fije, dok ostali mezhebi imaju druge knjige.

**) Rimski brojevi označuju godišta, a arapski broj sat na sedmicu.

šehadet i kada i »Elkavaninul hassatu bil mehakimiš šer'ijje) XII./2.

X. S i n t a k s a (ennahv) Udžrumijje ii Elmabadin nafia I./5., Šerhul Ezherijje II./4., Šerhul Kutr III./5. i Ettevdihi ili Šerhu Ibni Ukajl IV./5.

G r a m a t i k a (ennahvu vesi sarfu vel vad'u). Šerhut tasrih V./4. i VI./5., Risaletus Semerkandi V./1.

O b l i k o s l o v l j e (essarf). Maksud ili Unvanuz zarf II./1.

Poetika, stilistika i r e t o r i k a (el bejanu, vel meni vel bediu). Risaletud Derdir ili Essemerkandijje III./1, i IV./1. i Essad akt Telhis VII. i VIII. po 5 sati, Delailul idžaz IX./2. i Esrarul belaga ili Essinaatejn od Askeri X./2..

XI. Logika (mantik ve adabul munazare). Šerhi Isagudži III./2. 4 IV./2., Ettehzib V./3. i VI./2. i Elkutb XI. i XII./2,

XII. Aritmetika*** (ilmul hesabi) vel, džebi) u II.—VI. godišta po 2 sata.

XIII. G e o m e t r i j a (imul hendese) u VI.—VIII. godišta po 2 sata.

XIV. Povijest (ilmul tarih). Povijest islama i islamskih država sa osobitim obzirom na prošlost Egipta, od III.—VIII. po 1 sat.

XV. G e o g r a f i j a (ilmu takvimil buldan vel hej'eti vel mikat). Najglavnije o svim dijelovima svijeta, podrobnije o Egiptu, računinje vremena za vjerske obrede, od III.—X. godišta po 1 sat.

XVI. V j e ž b a n j e u p r e d a v a n j u (Ettemrinu alet tedris) u X. do XII. godišta po 3 sata.

Nastavlja se svakim danom osim četvrtka i petka. Petak je praznik, a četvrtkom se ne drže redovita predavanja, nego se drže tako zvani »praznički predmeti« kao vježbanje u pisanju (brzopisu i krasopisu), geometriji i zemljopisu, crtanju, pripovijedanju, deklamaciji i govorništvu, čitanju klasika, slušanju rasprava kod suda i slično

Svaki učenik mora polaziti dnevno najmanje 3 a najviše 4 predavanja, a svako traje od 1—2 sata. Prvo predavanje je iza sabaha po sata, drugo pred podne, treće iza podne, a četvrto iza ićindije. Drugo predavanje može se držati u večer izmagju akšama i jacije.

Broj polaznika jednog godišta ograničen je na 50, koji su opet podijeljeni u, skupine, koji polaze pred jednog nastavnika.

Ponavljati mogu se svega išarano 2 godišta u jednom stepenu; ako učenik ne zadovolji) po treći put u jednom, stepenu (4 godišta) briše se iz zavoda.

Ispiti su u svakom godištu usmeni i pismeni a polažu se pred naročitim povjerenstvima za vjerske znanosti, jezične i svjetske od 2 člana (za početni stepen) i od 3 (za srednji i viši stepen). Rektor Azhara je pred-

sjednik svih povjerenstva za ispitivanje učenika, koji prelaze u viši stepen, te on odregjuje rok i članove povjerenstva.

Konačni ispit učenosti za studente svih medresa obavlja se samo u Azharu, a članove povjerenstva imenuje veliko vijeće, ispit se polaže usmeno i pismeno iz svih nastavnih predmeta »visokog« (ili.) stepena, koji su podjeljeni u tri grupe: I. grupa obuhvata tumačenje kur'ana (tefsir), hadisa (hadis), šeriatskog prava (fikh), nauke izvora prava i pravnih pravila (usulul-fikh) pravne filozofije (hikjmetut-tešri') i postupka pred sudom, povjerenstvo se sastoji od 6 članova, a usmeni ispit traje najviše 3 sata; II. grupa: dogmatika (tevhid), logika (mantik), stilistika, metrika, poetika i književnost (ulumul belagati vel-logati), pred povjerenstvom od 6 članova sa najviše 3 sata trajanja usmenog ispita; III. grupa: povijest islama, astronomija, zakoni o sudstvu, upravi i vakufima, te didaktika (turukut-tedris), pred povjerenstvom od 3 člana i najviše 2 sata usmenog ispitivanja.

Kandidat dobije prije ispita na 10 dana po jednu temu iz svakog predmeta za usmeni ispit, a za vrijeme usmenog ispita daje mu se još po jedna da ju bez priprave obradi kao nastavnik. Ako kandidat ne udovolji kod ispita 1. grupe ne će se pripustiti ispitu iz ostalih predmeta, a ako ne udovolji u jednom ili dva predmeta može ponoviti ispit iz tih predmeta u roku od jedne godine; ako ne udovolji iz više od 2 predmeta moraće polagati ispit iz svih predmeta ponovno.

Upravno vijeće izabere početkom svake školske godine inspektora (mufettiša) između svojih boljih nastavnika, koji nadgledaju čitav rad u zavodu i izvješćuju o tom rektoratu. Oni prisustvuju predavanjima i paze na red, polazak nastavnika i studenata, na metodu u nastavi i napredak u nauci, red i upravu stanova učenika (u revaku) uopće na cijeli rad i tok nastave u zavodu. Oni su posrednici između studenata i nastavnika s jedne strane te rektora s druge strane. Mufetiš može imati i svoje pomoćnike, razredne starješine (šujuhus-sinin). Oni stoje u neposrednoj vezi s rektoratom, izvješćuju svaki dan sve što se događa među studentima i nastavnicima, te predlože rektoratu potrebne mjere, a dva puta u godini podnašaju upravnom vijeću pismena izvješća o svojim opažanjima.

Studenti se moraju vladati po odregjenim propisima, moraju nositi ilmijansko odijelo i vladati se pristojno.

Prama propisima zakladatelja medrese ili revaka gdje je jedan student smješten, ima on opskrbu u naravi ili novcu, bolju i višu što je u višem godištu i stepenu.

Opskrba je u naravi većinom hljeb po 2—4 komada na dan za studenta, a za rektora i nastavnike od 8 do najmanje 2 oke hljeba. Ovaj se hljeb lako prodaje pa može svaki to pretvoriti u novac na lak način.

***) Za ovaj i slijedeće predmete nijesu propisane nastavne knjige u ovom kanunu nego je ostavljeno posebnom povjerenstvu, da izagje prikladna knjiga i predloži velikom vijeću na odobrenje.

S t a n o v i su studenata smješteni u revaku ili hari u Azharu ili u kojoj drugoj za to odregjenoj zgradi. Svi su ovi stanovi zaklade (vakufi) te imaju svoje prihode, posebnu upravu (prama vakfiji) i posebne upravitelje (šujuchul-harat i šujuchul-ervika), koji stoje pod nadzorom rektora Azhara, te su njemu za sve odgovorni. Oni vode popise studenata, smještenih u njihovu revaku, bilješke o njihovom vladanju te o tom izvješću rektorat.

Azhar ima i svoju veliku biblioteku, koja je uregjena tek u novije doba zauzimanjem i novčanom potporom hidiva Abbas Hilmi paše. Osim ove zajedničke biblioteke, imaju i mnogi revaki (vidi gore!) svoje knjižnice, koje stoje pod vrhovnim nadzonom direktora zajedničke biblioteke. Sveukupni broj knjiga je oko 8000 djela sa 20.000 svezaka.

Na koncu ćemo navesti broj nastavnika i studenata na Azharu iz nekoliko školskih godina.

D ž . a m i u l - A z h a r kao najviši islamsko vjersko učilište posjećeno je studentima iz svih krajeva islamskog svijeta. God. 1293. (1875.) predavalo je u Azharu 325 profesora (šejhova), od kojih su bili 147 šafijskog, 99 maliikijskog, 76 hanefijskog, a 3 hanbalijskog mezheba, a predavanja je polazilo 10.780 studenata i to 5.651 šafijskog, 3.826 maliikijskog, 1.278 hanefijskog i 25 hanbalijskog mezhaba.*)

Od god. 1877. opada znatno broj profesora i studenata zbog rusko-turskog rata, engleske okupacije i drugih razloga. Službena statistika, izdana 1892. iza nastupa Abbas Hilmi paše, broji 178 profesora (po mezhebu 79, 61, 35, 3) i samo 8.437 studenata (po mezhebima 3.941, 2.508, 1.774, 36). Ova diferencija nastala je sigurno otuda, što su u službeni popis uzeti samo redoviti, plaćeni profesori i pravi studenti, dok opća statistika broji i druge docente i učenike srednjih škola, koje su s Azharom spojene. U godini 1898. navagja se 191 profesor i 8.246 studenata, u 1901./2. 251 profesor i 10.403 studenta, a u 1906. 312 profesora i 9.069 studenata.

Sloga.

Drama u tri čina od Nazifa **Resulovića**.

(Nastavak)

Drugi čin.

Soba u Hadži-Numanovoj kući. Uz desni i lijevi zid su sećije s jastucima, na sredini ulaz, a u lijevom zidu prozor. S obje strane vrata po dvije stolice. Po podu, uz sećije, postavljeno nekoliko tablica za lug od

*) Po Ali Mubarekju, koji je kupio data iz Divanul-evkafa; s ovim še ciframa dobro slažu i one, što ih je J. Goldziher kroz nekoliko godina tog decenija sabirao. — **Encyklopedie des Islam**, sub. „Azhar“.

cigara. Na desnu sećiju sprijeda naslonjen čibuk. O zidovima vise mudre arapske izreke.

Prvi prizor.

Hadži-Numan, Remzi-beg i Bektaš.
(Hadži-Numan i Remzi-beg sjede na desnoj, a Bektaš na lijevoj sećiji.)

Hadži-Numan (uzevši čibuk, otvori kutiju, metne cigar u lulu i zapali): Ja sam vas, kao članove našega društva, ovdje pozvao, da se prijateljski posavjetujemo, što ćemo sve učiniti, da vakufski izbori u prilog nama ispanu. Bojim se, da ne dogju u džematski odbor oni odmetnici iz one čitaonice, pa ne bi valjalo ni po lule duhana!

Remzi-beg (pušeći): Ja u našu pobjedu ni najmanje ne sumnjam, jer smo odabrali ljude, koji hoće a'i znaju da rade! (Dade Bektašu cigar, koji uzme i pripali.)

Hadži-Numan: Svi mi znamo, da smo istaknuli vrijedne i radine ljude, ali trebamo i na kakav izvanredni slučaj računati, pa se prije valja da pripremimo.

Bektaš (otpuhnuvši): Šta ćemo se toliko pripremati? Ta nećemo na muharebu (ratovanje) s neprijateljima!

Remzi-beg: Bogme, moj Bektašu, izbori su gori od kakvog rata; jer se tu ljudi bore za međžliske stolice!

Hadži-Numan: Ljudima je stalo do nama, pa makar vas narod otišao u propast. (Čuju se koraci s polja.)

Bektaš (oslušujući): Čini mi se, kao da neko ova-mo ide.

Hadži-Numan: Nije niko drugi, nego moj Hašim.

Drugi prizor.

Hašim i prijašnji.

Hašim (dotrčavši): Ne znate, ljudi, šta se u čaršiji radi!

Hadži-Numan (u čudu): Šta je, po Bogu si bratac? Kazuj!

Bektaš (šaleći se): Ama da se nije Derdžal pomolio?

Hašim (naivno): Nije merdžan, nego se nekakve pozivke ljudima dijele po čaršiji. (Ostali se smiju.)

Hadži-Numan (Remzi-beg: Vidijš, kako su se oni razmahali, da mi naše ne proturimo!

Remzi-beg (Hašimu): Ko dijeli te pozivike?

Hašim: Haso Saračov, Mujan Šabanov i još dvatri, a iz Raigibove magaze vrvi svjetima kao iz mravinjaka!

Remzi-beg (ostalijem): Čudim se ja, što se ono jutros uzvrpoljio ćejvan! Sad ga vidiš u Raigibovom dućanu, sad sa ćatom, sad opet izleti iz one njihove proklete čitaonice, te tako cijelo jutro!

Hadži-Numan (Hašimu): Jes li, bratac, mogao što naučknuti od oca, jer je on tamo s njima?

Bektaš (predusretnuvsji): Jest vala uvijek uz Čejvana te igra uza nj kao šipka uz bubanj! (Ostali se smiju.)

Hašim: Kazao mi je, da im je sinoć Čejvanaga podijelio čitavo deme pozivki i rekao, da što više ljudi od nas odvrata.

Remzi-beg (ozbiljno): To se megjer oni ozbiljno pripremaju, da na nama atentat izvrše. Neće valjati ni pola šuplje pare, ako naši kandidati ljusu!

Hadži-Numan: Ja što ja upozoravam, Remzi-beže, da se mi za ovu stvar malo više zauzmemo, jer je velika sramota, da nas oni odrodi izigraju.

Bektaš: Ja bih iznio jedan prijedlog, pa ako ne bude umjestan vi ga onda slobodno odbijte; meni ni najmanje neće biti krivo.

Ostali: Da čujemo!

Bektaš (važno): Sjutra su ti vakufski izbori. Ako mi mislimo da će oni svoje proturiti, onda radimo ovako: Danas ćemo našim članovima reći, da sutra ne dogju na izbore, a tako neka oni reknu i ostalim našim prištašama. Naših imade gotovo polovica, a mnogi neće radi posla doći i tako neće na glasanju biti ni polovinu izbornika. Radi toga će se odrediti ponovni izbori, do kojih ćemo se mi malo više zagrijati, te ćemo njihovim kandidatima izmaknuti stolice. Je li ovaj prijedlog zgodan.

Hadži-Numan (odobravajući): Megjer si i ti sve paragrafe preturio! Ja se tome ne bi mogao dosjetiti. Vrlo dobro! (Remzi-begu): Šta ti na ovo veliš, beže?

Remzi-beg: Sasvim dobar prijedlog (Bektašu): Ni advokat ne bi mogao bolje iskontati! Gdje ti to, bolan, nauči?

Bektaš (ozbiljno): Vi mislite, ako sam ja trgovac, da ja ništa ne znam! Ovome je mene čatib naučio, dok sam još tamo u onoj čitaonici bio. Da kako bi oni onako radili, da ih on varci ne naučava?

Hadži-Numan (utješljivo): Sve će biti i proći. Ni čija nije do sabaha gorjela. Pravda će najposlije krivdi grob iskopati.

Remzi-beg: I ja sam s tobom, hadžija! Radimo mi za narodni napredak i nemojmo nikome zla misliti, pa nas ni tabijski top neće moći uništiti!

Hašim (pogje od vrata, istresa lug s tablica u jednu, te opet stane uz vrata).

Hadži-Numan: Gdje li je ovo učitelj? Već je davno izišao iz škole.

Bektaš: Biće je u našoj, ja u njihovoj čitaonici.

Remzi-beg (Hadži-Numanu): Jesi li i njega na dogovor pozvao?

Hadži-Numan: Nijesam; ali ne bi bilo rgjavo, kad bismo Hašima po njega poslali, da se i s njima malo o ovome posavjetujemo; jer je on, kao učitelj; u ovim o mnogim drugim stvarima upućeniji od nas.

Remzi-beg: Svakako ga zovni!

Hadži-Numan (ustavši, Hašimu): Trkni, sokole, pa nagji Tevfik efendiju, učitelja, i reci mu, da mi na svaki način malo dogje! Onda se vrati, da mi kažeš, hoće li doći!

Hašim (odlazeći): Odmah, hadžija!

Treći prizor.

P r i j a š n j i bez Hašima.

Hadži-Numan (dajući i pripaljujući cigare gostima): Zapalite, majka mu stara! Dušmanima će pravda sve osnove pomrsiti! (Pošto zapali, sjede na jednu stolicu desno od vrata.)

Remzi-beg (veselo): Vrlo me veseli, što si po učitelja poručio, da čujem njegovo mišljenje o izborima!

Bektaš: Sve mi se kod ovoga našega učitelja svigja; samo mi je nekako teško, što se je i u onu čitaonicu za člana upisao!

Hadži-Numan: Možda on ne pripada ni jednoj našoj stranci, pa je stoga u obje čitaonice stupio. Neće da se s ljudima mirazi, pa mu i ja to odobravam.

Remzi-beg: Da on znade, kakvi su oni, davno bi im rekao: lahku noć!

Hadži-Numan: On najbolje znade, što radi. Mio mi je, jer je čestit; a da nije i u našem društvu članom, moguće bi i ja drukčije o njemu govorio. (Čuje se trčanje.)

Četvrti prizor.

H a š i m i p r i j a š n j i.

Hašim (zadihan): Poručio je, — da će odmah doći.

Hadži-Numan (prema Hašimu): Gdje si ga našao, Hašime?

Remzi-beg i Bektaš (radoznalo gledaju u Hašima).

Hašim: Najprije sam otišao u našu čitaonicu, pa kad ga ne nagjoh tamo, odoh u njihovu čitaonicu i nagjem ga sa pisarom i Ragibom, te se s njima za nešto pregoni...

Hadži-Numan (naglo ustavši): I ti si ga tu pred njima pozvao?!

Hašim (razlažući): Nijesam, hadžija! Ja ga lijepo zamolim, da malo izagje pred njihovu čitaonicu, te pošto je izašao, kažem mu, kako ga ti moliš, da ti malo dogje. On mi reče, da će odmah doći, i vrati se opet u čitaonicu. Tako je bilo, vjere mi, hadžija!

Hadži-Numan (sjedavši do Remzi-bega, Hašimu): Dobro si radio!

Remzi-beg: Zašto li se je to Tevfik s njima prepirao?

Bektaš: Zašto? Uvidio kogovići su oni, pa mu pripalilo, i eto zašto!

Hadži-Numan: Mora da je za- nešto golemo, dok još ne dolazi.

Remzi-beg: On neće prije ovamo, dok im ne dokaže svoje stanovište.

Bektaš: Da im stotinu godina dokazuje, makar to i nadzornik bio, a ne učitelj, onim umišljenicima ne može ništa dokazati; jer su tvrdoglavi! (Čuje su kucanje na vratima.)

Hadži-Numan (oslušujući, Hašimu): Hašime! Ne-ko kuca na vratima. Vidi, da nije Tevfik efendija! (Hašim otvori vrata, a na njima se pojavi Tevfik, koji uljegnje. Hašim pritvori vrata.)

Peti prizor.

Tevfik i prijašnji.

" Tevfik (ušavši): Oprostite mi, draga braćo, što sam malko zastao! Kad čovjek o nečeme važnome raspravlja, ne može naprosto otići, a da svoje tvrdnje ne opravda i ne dokaže.

Hadži-Numan (ustavši nudi mjesto Tevfiku): Sjedi ovamo, efendija!

Tevfik (metnuvši štap u kut sobe): Vrlo ti zahvaljujem, hadžija! Neće mi ni na stolici biti ružno. (Sjede na stolicu desno od vrata.)

Hadži-Numan (sjede): Pa kako si, efendija?

Tevfik: Hvala na pitanju, osobito dobro!

Remzi-beg: Vrlo mi je drago, Tevfik ef., što si se odazvao H. Numanovom pozivu!

Bektaš: Sjutra su izbori, a to je stvar vrlo važna; te bi pogriješili, kad se o njima ne bi s tobom posavještovali!

Hadži-Numan (laskavo): Koliko mi je drago, što nam onu dječicu na pravi put upućuješ, još mi je draže, što si član naše čitaonice!

Remzi-beg i Bektaš (kimaju glavom u znak odobravanja): I nama.

Tevfik: Pa ja sam član obiju čitaonica.

Remzi-beg: Zbilja, efendija, ti si i tamo članom postao?

Tevfik: Jesam, nažalost, kad ne može biti drukčije!

Bektaš: Kako misliš — drukčije?

Tevfik: Moram, kad ste podijeljeni.

Hadži-Numan: Zašto moraš? Nije sila.

Tevfik: Kad bih bio uvijek s vama, oni bi iz one čitaonice držali, da sam i ja njihov protivnik; a tugjiti se od svoje braće nije lijepo ni plemenito.

Remzi-beg: Tko veli, da smo mi njihovi protivnici?

Tevfik: Govore svi iz one čitaonice, kao što opet i vi velite, da su oni vaši neprijatelji.

Hadži-Numan: Ne zna se, ko je čiji veći neprijatelj; ali na nama nije krivnja, što ni jesmo zajedno.

Bektaš: Niko im nije kriv, što neće s nama.

Remzi-beg: Oni ne trpe ni našeg »merhaba« (pozdrava).

Tevfik: Ovaka rascijepanost u dva tabora — gotova je naša propast.

Hadži-Numan: Kakva propast?

Tevfik (razlažući): Evo kakva: Imamo dvije čitaonice i plaćamo za prostorije dvije kirije — mjesta jednu; na »iste se noviniine pretplaćuju obji«, a mogla bi biti samo jedna pretplata; troškovi za posluđu, svjetlo, ogrijev (drva) u obje čitaonice — mjesto u jednoj; a svrha i cilj obiju čitaonica jest narodno prosvjeđivanje. Sad mi iskreno recite nije li to propast?

Remzi-beg: Oni hoće, da su veći od nas, pa se bore za prvenstvo.

Tevfik: Ja vam samo to mogu unaprvo reći, dok god mi budemo ovako razdvojeni, nikad nećemo ni pedlja naprijed. Braća smo jedne krvi i sinovi jednoga naroda, pa se megju se taremo, kao da smo dušmani. Našim zadjevicama utiremo put neprijatelju, koji će nas, ugniježduvši se megju nama, danas-sjutra s vlastitog ognjišta otjerati. Nije li tako, hadžija?

Hadži-Numan: Sve je to, živa istina, ali koja korist, kad se ne možemo sjediniti.

Remzi-beg: Da cijeli svijet skoči, ne bi nas mogao sastaviti.

Hadži-Numan: Mi smo, moj efendija, bili zajedno; ali kad je megju nama vladala ljubav i sloga. Iza toga udri u nas nekakva nedaća, pa smo dotle dotjerali, da se danas krvimo! radi toga, ko će biti izabran u džematski madžlis.

Bektaš: Da je puste sreće, sve bi moglo biti ljepše i blagoslovenije.

Hašim (koji svejadnako kod vrata stoji, H.-Numanu): Ja odoh u kuću, hadžija, da vidim, trebam li im išta pomoći.

Hadži-Numan: Idi slobodno! (Hašim odlazi).

Šesti prizor.

Prijašnji bez Hašima.

Tevfik (pomaknuvši se na svom mjestu): Danas sam se za sutrašnje izbore u onoj čitaonici prepirao i sa Ragiibom i Zijanefendijom. Rekao sam im: Zar ne može biti bez ove svagje? Lijepo se bratski izmirite i zabotravite na prijašnje uvrede, pa složno radite za dobro svoga mjesta i naroda. I oni su mi isto tako govorili, da vama nije nitko kriv, što nećete s njima, te da vas nitko ne može složiti. Kazao sam to, kao evo sadi vama, da se izmirite, pa ćete istom onda svoj narod boljoj budućnosti privesti.

Hadži-Numan: Mi nijesmo proti slozi, ako bi samo oni htjeli (Radosno): Vjeruj mi, Tevfik efendija!, kad bismo se izmirili, ne bih žalio odmah umrijeti!

Remzi-beg (radostan): Ne bi onda niko na svijetu bio kadar, da nas opet razdvoji!

Bektaš: U znak radosti, što smo se izmirili, podijelio bih našoj sirotinji pet vreća brašna.

Tevfik: Kako vidim, vi ste svi za slogu; a da i njih *za nju predobijemo, valjalo bi nastojati, da se s njima

sastanemo i njihovo mišljenje saslušamo. (Hadžiji): Bili dozvolio, hadžija, da ih sutra pred podne ovdje pozovemo i da s njima o slozi pregovaraimo?

Hadži-Numan: Ne branim, samo na koji način?

Tevfik (ustavši stane nasred sobe): Evo kako: Ispred vaše čitaonice budite vas trojica, a ispred njihove pozvaćete Čejvanagu, Ragiba i Zija efendiju, te ćemo tražiti načina), kako bi se obje čitaonice sastavile u jedno oveće društvo. Ja ću biti posrednikom, bratske sloge i ništa više.

Hadži-Numan (ustavši): To je vrlo zgodan način.

Remzi-beg (ustajući): Nema sumnje, da se nećemo složiti.

Bektaš (pošto ustane): Sloga je sigurna.

Hadži-Numan: Bila s hairom (sa srećom).

Ostali: Amin!

(Zastor.)

(Svršice se.)

Mevaizi-dinije.

Muhammed S. Serdarević:

Ima li zabranjenih misli odnosno pomisli?

Da imade i da je od uvijek bilo zabranjenih ljudskih djela, što ih zabranjuje vjera ili ljudski zakon ili oboje, to je svakome poznato. Istina bilo je u staro doba, kako čitamo u povjesnim knjigama, ljudi, zvanih Epikurejaca — pristaša grčkoga »mudraca« Epikura*) — koji dozabranjenih djela. Pa i danas imade jedina Božja sila epikorefaca, makar se i ne zvali tim imenom. To su obično odvratne materijaliste, ili ako hoćete reći i ateiste. (Doduiše i teista imade i čak muslimana, kod kojih ne možeš naći nikakova dijela zabranjena samo ako su sigurni, da ih neće ščepati državna vlast, pa da ih neće progoniti. Ali to su teiste odnosno muslimani samo po imenu, a u istinu su prave materijaliste). No mi ne ćemo uzimati obzira na subjektivno mišljenje i rad pojedinih ljudi ni skupina. Neosporna je činjenica, da nam vjera mnoga djela zabranjuje, a tako i državni zakon.

Neka ili mnoga su dakle ljudska dijela vjerom zabranjena.

Ali da li imade i ljudskih misli odnosno pomisli zabranjenih? To je baš ono, o čemu hoću da reknem i o čemu se je kretao moj razgovor s jednim mojim prijateljem katolikom. Taj razgovor i povod njegov bio je slijedeći.

*) Življaše 371.—270. prije Isa-a. Neki vele da Epikur nije bio kao njegove pristaše, nego da su ovi izopačili njegovu nauku. Po tome bi navodnike sa riječi »mudrac« trebalo prenijeti na riječ »pristaše«.

Izvjescnog dana desio sam se u kući jednog pravo slavnog sveštenika u društvu sa nekoliko gospode činovnika inovjeraca, megju kojima bijaše i pomenuti moj prijatelj. Govor je izmegju ostaloga bio i o sušenju mesa. Domaćin — g. sveštenik — kazivaše, kako je na jedinom mjestu dao sušiti meso, koje je bilo tako dobro uregjeno, da kad je doneseno kući, supruga mu, koja inače bijaše taj dan postila, povikne: kud ćeš ga baš sad doneti, kad ja postim. »Na to joj ja rekoh *— reče g. sveštenik — kad si ti već pomisla na njega, sad ti možeš slobodno jesti« (biva post je pokvarila). »Ti ne smiješ ni misliti na to, kad budeš mislila, onda kao da si i jela«. — Nota bene u ovome je društvu sjedio još jedian pravoslavni sveštenik.

Ja sam naravno šutio, nije bilo uputno a ni potrebno niti da što preupitavam niti da primjećujem.

Sjutra dan sam u prisutnosti čas prije spomenutog prijatelja katolika uzeo riječ o tome i rekao sam mu kako nijesam znao da tako uči hrišćanska crkva. Nadodao sam mu, da je učenje Islama sasvim drugačije i nastavio sam mu razlagati po prilici ovako:

Pomisli nijesu zbranjene, nego djela. Musliman na pr. kad posi, ne smije jesti, piti itd, a smije o tome misliti koliko hoće. To je slično uregjenju sjetovnih državnih zakona. Državni zakon ti zabranjuje ubiti tvoga i najvećega neprijatelja, ali što ćeš ti pomisliti na njegovo smaknuće, za to te on ne će kazniti. Misli koliko hoćeš, samo nemoj misli u djelo privoditi niti davati da se privodi. Imade jedan hadisi šerif: »Innellahe tedžaveze li um-, meti amina haddeset bihi enfusuha ma lem tekellem bihi ev tamel«. (Bog je oprostio mojim sljedbenicima ono, što budu u sebi mislili, što ne buca učinili ili izrekli. *)

Istina je da imade nekih mišljenja, koja su griješna, dakle zabranjena kao: rgjavo misliti o drugome nemajući za to valjana temelja kao što veli i sam Ku'ran (»Inne-ba'dazzanni ismun« — zaista su neka mišljenja grijeh.) Ali naš govor nije o toj i sličnoj vrsti mišljenja. No kakogod uzmemo, pomisao i zamišljenje nijesu niti mogu biti zabranjeni prema načelima Islama, pošto se čovjek njima ne može ukloniti. Zato tražiti od čovjeka da ne pomišlja na koješta, da ne smije kroz njegovu glavu ni preletjeti kakva misao, to bi bilo tere-titi ga onim, što je nemoguće. Kur'an pak izrije kom veli: »L a j u k e l l i f u l l a h u n e f s e n i l i a v u s ' a h a«. (Bog ne tereti nikoga, nego samo ono, što mu je u snazi).

*) Hadis je u Sahihajnu. Ibni-Melek u šerhu za „E1-Mešarik" veli za riječcu „ma" u hadisu da je šartijje, a džeza da je ispušten. Neki uzimaju — veli on dalje — to „ma" za masdarije tevkitiije. Ali se to njemu (Ibni-Meleku) kao da ne dopada. Meni se pak ne dopada njegovo mnijenje nikako. Ja držim, da je »ma« mevufe ili mvvsule, koje je u rečenici bedelom od ono prvo »ma« (u „amma"). Po tome sam hadis i preveo- I po Ibni-Melekovu tumačenju bio bi prevod isti, dok bi uzimajući da je „ma" masdarije, glasio: Bog je oprostio mojim sljedbenicima ono, što budu u sebi mislili dok ne bi izrekli ili učinili.

Ovo što rekoh sami jedan hadis uvažava. Alejhiselain veli: »Sejasun la jendžu minhaunne ehadun: ezzannu vetij e'retu velhasedu; feiza zanente fela tuhakkik, veiza tetaj-jerte femdi, veiza hasedte fela tebgil!«

Znači: Troje je čemu ne može niko umaknuti:

1. pomišljenje ('rgjavo pomisliti o drugome u nekim na pr. izvjesnim prilikama. Ne možeš se na pr. oteti pomisli da ti je dužnik, kojeg si inače prije poznavao kao poštenjaka, nepošten, ako mu na pr. više puta pišeš pismo, u kojem tražiš da ti plati dug, a on ti ni na jedno pismo ne odgovori. A možda on nije ni jedno pismo primio: nijesu s pošte nikako ni došla ili ih neko drugi primao, a njemu nije uručivao, kao što na stotine takovih slučajeva imade. Nijesu rijetki slučajevi da g. do stavljajući ekspresno ili rekomandirano pismo negdje u tugjem dućanu ili čitaonici ostavi, a napunticu sobom potpiše.) A možda je bio inače zapriječen da ti pošalje novac ili i da ti odgovori, a možda ti je i odgovorio, ali ti odgovora nijesi primio. No pored sviju tih mogućnosti ne možeš se oteti pomisli da je nepošten ili da nije onakav kakav bi trebao da bude);

2. zla slutnja, (kod onoga, koji je odrastao među ljudima, što gataju po čemu. Ne može se oteti neugodnom čuvstvu čovjek, koji je pošao na put, pa pred njega ispao zec, ako je odrastao u okolici, koja imade tu praznovjericu, da je zec za putnika znakom nesreće. — Čeljade iz okolice, koja vjeruje, da igranje lijeve obrve odnosno kucanje damara više te obrve predskazuje ožalošćenje, osobito ako je to čeljade još i sobom to »iskusilo«, ne može izbjeći od toga, a da ga u rečenom slučaju ne poklopi neka, makar časovita sjeta, sluteći da će se kasnije radi nečega ožalostiti ili makar srdžba protiv toga kucanja (damara). To se mora dogoditi takvom čeljadetu pa makar ga bilo i obrazovano i toliko razborito, da može promisliti, da ne može biti nikakve veze između kucanja damara i između buduće radosti ili žalosti. — Padanje buljine (jeine) na kuću gdje leži bolesnik i njeno kricanje mora proizvesti makar na časak neugodan dojam na čeljad te kuće, ako njihovi mješćani imaju tu sujevjerje, da rečena pojava predkazuje smrt bolesnikovu.)

3. zavijenje. (Ne može se ni najplemenjeniji čovjek oteti da ga makar na časak ne spopane neugodno čuvstvo i muka, kad spozna, da je njegov protivnik neprijatelj osobito ako je još i konkurent polučio nekakav veliki uspjeh, postigao nekakvu dobru sreću ili učinio kakav zamjeran napredak.

I pomišljenje (o kojem je gore bio govor), i zlo slućenje i zavijenje su zabranjeni i griješni, a niko im se, kako reče i sami Hazrati Pejgamber a. s., ne može ugeti. Pa što onda? O tome nam veli Alejhiselam:)

Kad pomisliš, ne drži (što si pomislio) za istinu; kad te snagije zla slutnja, progji (ne pometaj niti odgajaj radi toga svoga puta i poduzeća, dakle ne poklanjaj nikakve pažnje toj svojoj slutnji); kad se porodi

zavist ne čini (protivniku) krivo (ne govori niti radi protiv njega išta, a osobito o tome, da mu izmakneš iz ruku polučeno mu dobro.)

Kako jasno vidimo iz ovoga hadisa, pomišljenje, zla slutnja i zavijenje nijesu u našoj vlasti, ne možemo im se oteti, pa ne ćemo za njih biti ni griješni. No ali je u našoj vlasti da ne držimo za istinu ono, što smo pomislili uzevši na um i druge mogućnosti; u našoj je snazi ne poklanjati pažnje svojim zlim slutnjama pa postupati kao da ih nikako i nema; u stanju smo ne činiti krivo svome protivniku, ostavši naprama njemu pasivni. Zato nam se ta djela zabranjuju.

To su eto bila moja razlaganja pomenutom mom prijatelju. On mi pri svršetku reče: »Eto zgodne teme za kažnjnika« (biva kojim sam ja duhovnikom). A meni se učini da ovo nije nezgodna tema ni za slobodne ljude, pa stoga to i napisah i iznesoh pred cijenjene čitaoce »Biserove«.

Murat Sinanagić:

Straža na Soči.

Osvrt i razmatranja.

Soča je najsjajniji primjer i zlatni list u povijesti austro-ugarske monarhije. Ona je utjelovljeni otpor naše vojne i narodne snage. Sva talijanska vojna sila udarila je na nas na Soči u vrijeme, kad su naše ruke bile svezane u Galiciji s velikom Rusijom. Mi na Soči nijesmo imali vojske. Naša vojska je bila u žestokim bojovima na Istoku, a na Soču smo stavili samo stražu prema vojsci talijanskoj od tri milijuna. I ta budna straža je konačno pobijedila Italiju. Nije Italiju na koljena oborila jesenska ofenziva, oduzevši joj sjeverne dijelove. I definitivni njen poraz — ako Bog da i sreća junačka — ima se pripisati duhu sočanskoga korduna. Zato ćemo, dragi čitaoče pro govorti koju o straži na Soči i o historijskim činjenicama, koji su s tim u svezi.

I. Italija i trojni savez.

Za uzdržanje evropskog mira stvorio je veliki njemački drevnik Bismark god. 1882. savez između Austro-Ugarske, Njemačke i Italije, koji se zove trojni savez. Glavna je svrha trojnom savezu bila, da države saveza očuva od rata, da se u miru mogu privredno razvijati. Trojni savez, onak kakav je bio i u glavi velikog Bismarka, bio bi jedna sila, koja bi mogla odoljeti evropskim državama. Kakvom bi snagom raspolagao trojni savez, vidi se najbolje po tom, što su u ovom svjetskom ratu sama Njemačka i naša monarhija držale na plečima silne vojske ruske, francuske, engleske i talijanske i pobjegivale ih. Da je s nama ostala Italija u savezu,

rat bi bio već daivno gotov i nebi bilo te sile, koja tu mogla stati na put centralnim vlastima. Ali ni izdajstvo Italije nije donijelo našim protivnicima »nikakvoga ploda. Do danas iza 3 godine dana, kako je stupila Italija sa tri milijuna vojske u tabor i onako brojnih naših neprijatelja, nijesu oni mogli da proti nama izvojshte ni jedne pobjedle i da korače naprijed. Mi smo oborili na koljena Rusiju i Rumuniju i držiimo u rukama svu Belgiju, Crnu goru, Srbiju, Poljsku i petinu Francuske, koja svojim bogatstvom predstavlja polovicu Francuske. Ako tome uračunamo još silni ratni plijen onda je jasno, ko stoji bolje i na čijoj je strani pobjeda.

Što se naši neprijatelji još bore, uzrok je Engleska, koja hoće da oslobodi svoje saveznike, da joj ne budu poslije rata opasni. Ali tim bolje! Kad im nije bilo dosta poraza i kad hoće da i njih oborimo na koljena, mi ćemo produžiti bojnu igru na njihovu štetu.

Nego 'zdaja. Italije dokazala je, da osnivanje trojnog saveza nije postiglo one svrhe, za kojom se je išlo njegovim osnutkom. Osim toga on je dao povoda, da je došlo do osnutka enitente ili sporazuma izmegju Francuske, Rusije i Engleske, zvane trojni sporazum. Tim su se grupirale evropske vlasti u zao čas u dva protivna tabora. Ali trojni sporazum nebi mogao imati nikakova značenja, da nije bilo izdaje nevjernih Talijana, koji su za engleske pare prodaili, svoj obraz, i svoje saveznike, kojima duguju sve. Jer Italija se je za niz godina baš pomoću trojnog saveza ojačala i došla u red evropskih velisila.

Izdajom je ona mislila našu državu zaljuljati iz temelja, ali se je prevarila, jer nama nije učinila one štete, na koju je računala i ona i trojni sporazum. Italija ja za boravila, da je uvijek bila pobijegjena u ratu proti nama. Zaboravila je, da još živi stari junački duh naših pra-gjedova. Ali ona, je izigrana ne samo u očima našim nego i u očima svojih sadašnjih savezjika. Ona je bila 33 godine s nama u savezu:, pa nas je u najgorem času izdala i prešla k našim neprijateljima. Zbog toga će ona uvijek biti izolirana jer ni jedna država neće nikad moći povjerovati Italiji. Sigurno je, da će. Italija izdati svakoga saveznika kao i nas u najgorem času, ako joj se pruži prilika. I sami su Talijani uvjereni, da ih zbog izdajstva preziru njihovi vlastiti saveznici, al m je nevolja, pa se moraju s njma služiti.

Ko tone, hvata se i iza vrelo gvožgje.

A što je najljepše, Talijani se ni malo ne stide svoje izdaje i svoga nepoštenja, nego se s tijem još ponose! Talijanski državnik Salaradira, rekao je, da su Talijani ostavili trojni savez uzdignute glave, to jest oni su učinili izdaju s ponosom. Dakle čega bi se stidio svaki pojedinac i svaka država, tim se Talijani diče. Tako što učinili bi u nas možda samo cigani, ali razlika je megju njma i Talijanima, što se oni nebi tim hvalili; kao Talijani.

A Talijani hoće još da su uz to nosioci evropske kulture. Viteški narodi naše drevne carevine dobro osjećaju raspoloženje nas sviju prema takom vjerolomnom narodu, koji nas je mučki napao s legja, da nam razruši našu staru djedovinu. To se raspoloženje ogleda najbolje po junaštvima, koja su bez primjerna u povijesti i o kojima se svaki čas čuje i čita. To je odgovor Talijanima za njihovo vjerolomstvo. Talijani su izgubili proti nama do sad 12 bitaka i 1,700.000 ljudi, a nijesu se premakli ni korak s naše drage Soče. Oni su mislili, da će se za kratko vrijeme došetati u carski Beč s muzikom. Ali su na slavnoj Soči našli budnu stražu, koja ih nije propustila, nego ih je vratila kući krvavih glava!

No Italija nije svojom izdajom nas iznenadila, niti nas je mogla ikad izmenaditi. Mi smo znali i to da su Talijani po tradiciji svojih starih vješti napasti čovjeka iza legja, te ga orobiti, ali u otvorenom se boju ne mogu mjeriti s našim junacima. A i naši su državnici, znali s kim imadu posla, jer su još kod sklapanja trojnog saveza, nijesu htjeli sklapati savez za navalu i obranu, nego su htjeli sklopiti ugovor, koji bi obvezivao obe države, da se ne umiješaju u rat, ako bi se koja od njih zaratovala s kojom stranom državom. Tek na zagovor Njemačke, koja je još godine 1879. sklopila s našom državom savez, popustila je Austrougarska i sklopljen je i s Italijom savez, po kojem su sve tri države bile dužne ići rame uz rame u slučaju rata. Savez s nama bio je od koristi za Italiju. On je osigurao Italiji legja, kad bi se zaratovala s Francuskom a nama bi bile slobodne ruke naprama Rusiji, koja je tri puta veća od nas. Ali evo u praksi se pokazala sasvim drukčije nego na papiru. Ne samo da mi nijesmo mogli proti ruskoj nadmoći postaviti svoje sve sile, nego smo ih još morali raspoloviti, da odbijemo mučki napadaj svoga nevjernog saveznika.

Talijani su snovali o izdaji, a mislili su da su nas uspavali. Ali su se prevarili u računu, jer je naša vojna uprava bila u rukama jednog vojnog veleuma, koji je u isto vrijeme i bio dobar diplomata. To je bivši šef generalnog stožera baron Hetzendorf, pobjednik kod Gorlica i Tarnova. Hetzendorf je računao uvijek da će Italija nas izdati, pa je njegova zasluga, da su u Tirolu i Trentinu izgragjene naše najbolje tvrgjave. Tuda Talijan nebi mogao, proći da je vila pa da ima krila. Ne samo Talijan, ni ko drugi širih pleča od njega.

Kad je god. 1912 zaratovala Italija s Turskom radi Tripoilisa htio Hetzendorf da obračuna s Talijanima, za to što svojataju naše more, naš Tirol i Istru. Tim bi njma još onda prošla svaka volja za našim krajevima.

A tada bi se očuvala i Turska, koja se je uz Bugarsku u ovom svjetskom ratu pokazala jedinom prijatelji-com centralnih vlasti. Ali viteški! pokojni naš monarh nije mogao učiniti ništa, što bi moglo baciti i malu sjenku na njegovo slavno i dugotrajno vladanje. Povijest će samo znati ocijeniti njegov postupak osobito, kad ga

uporedi s nedostojnim, postupkom talijanskoga kralja Viktora Emamuela.

Vojni rad Hetzendorfov u mirno doba nastavio je u ratu general Borojević i pokazao se njegovim dostojnim, nasljednikom. Naša domovina se može s pravom ponositi takvim sinovima, kojima u svjetskoj historiji treba tražiti para i ona može biti mirna dok je njena obrana u rukama takih ljudi.

Nasija Sarajlić:

Teme.

XIII.

Nova škola.

Čerpić se vadi, kamen dovlači, brvna dogone, dun-gjeri težu konce po postavljenim temeljima, zida-še, šimla se teše, kreč zavaruje — gradi se škola u Starom selu. Nova škola! Seljaci se u hrpama skupljaju, da vide to čudovište od bine, koje će imati goleme sobe, kakvih nema ni mi sudu. I raspituje majstore za gra-gjevinu, za rasporedjaj soba, za svrhu gradnje.

Kolikogod im zgrada izgleda impozantna, ipak u nju gledaju s nepovjerenjem, većinom okreću glavu od nje — gadi im se. Ta o njoj im se toliko crnoga naša-putalo, da im se već pogled mračni, kad god im se u oči zadije ta nova gragjevina.

Kako ono samo? neće ni u jednog djeteta ostati prave stare vjere, sve će to škola preokrenuti, pokvariti«. I šta će učiti? »Da nema neba, da je zemlja okrugla i vrti se dolje-gore, a mi, kad se dolje strmoglav okrenemo, ne propadamo, jer nas nekakva ruda zemlji privlači....« Uh, a gdje je ona pusta širina dunja-luka sve do mora i zar mi na nebu ne vidimo zvijezde svaku noć? Pa kad to iko ikoga vidje, da strmoglav visi na zemlji i kada se to mi dolje okrenusmo, da vidimo šta je pod nama?

»..... Učiće o Kulin banu i nekim drugim još od prije potopa, što ih je svatko zaboravio, a neće ništa o našim pašama i spahijama od jučer iz turske dobe. ...« Biva potvrgjivaće još iz malehna Bosnu vlahu, da je njihova, kao da turska uzengjija u njoj nije nikad ni kucnula?! ». Učiće laži o psima i o mačkama, sli-kaće insane, lomiti ruke na vlško pismo, računati na krajcare i na jabuke, kriviti jezik od »pendžera« na »prozor«, mjeriti sadžak: koliko mu je u kojemu cošet, gledati na havu kad je topla i kad će zagrmiti....« Anu eto sve same besposlice, koje mi dobro znademo, bez škole, ne ostavljajući svoga, posla.

Drugo je to, što Švabe učen — ne znaju, kako je to kod nas, pa se naučavaju!. Ali našu djecu na njihov kaluf? Dai ga samo vidimo, ko će dati!

I škola se dogotovila i učitelj došao i predstojnik odredio dan, -kad će izaći i upisati prvu djecu, a seljaci nehtjeli ni da čuju o školi i o školskom učenju. Sve kao da je jednom dušom dihalo: »Ne damo djece, pa na damo!«

Nu kad je došlo do upisivanja na predstojnikovo odulje razlaganje o vrijednosti škole i na prijetnje, da bi se mogli prisiliti, ipak se upisalo nekoliko djece. Upisalo se, a opet se mislilo: »Ovo samo da se plaho ne zamjerimo predstojniku, a dijete će lahko poslije izo stati.«

Jednoga petka, baš (pred početak škole izbio je u Staro selo džamiji jedan mlad čovjek, lijepo obučen. Kad se sklanjala džuma i svijet zasio u haremu pred džamijom, da malo proegleniše, zapitaće seljaci njega — koji se je sve podsmjehkivao — ko je i odakle ide... . A on im je progovorio, ne pazeći, da li plaho zadiru očima u njega, svjednako se podsmjehujući, progovorio pravo ili možda u naročitoj misiji, da je on činovnik s dobrom plaćom od nekoliko stotina na mjesec. Ima daleko roditelje, od kojih je malešan otišao, dok je svršio osnovnu školu na dalje nauke. Imao je štipendiju., dok se školovao, a sad ne samo da nije roditeljskoj pomoći potreban, već im i pošalje po sto, po dvjestu kruna mjesečno, da proširuju imanje.

Bok' radi, primaće plaću, sada srednju, a poslije sve višu' i višu, a kad ne mogne više raditi — samo rukom pisati — onda će mu ići penzija, pa i njegovoj djeci, sve dok dobro ne odrastu. Življenje mu, je osigurano. — A ima njegovih drugova, oštroumnih, koji su još bolje osigurani. To su većinom djeca, prostijeg svijeta, od siromašnih roditelja, koji za nekoliko godina učenja postaju prvaci u narodu. Svi se školaju potporom ili od naših mogućih ljudii, koji daju u društvu; pomoći gjacima, ili od vlasti, koja rasporezuje na sve vjere potpomoći za nauke iz zemaljskih para, iz poreza. Jer, kad umiru ili padnu u penziju stariji činovnici, sudci, učitelji i t. d, valja odmah novi da zakoraće u službu. A stupiti u službu; mogu samo sposobni, učeni ljudi. Takove treba i zemlja, a treba ih i narod.

Kolika su svjetloća oni, koji nešto umiju i na selu, kad samo znaju pročitati nešto nužno od suda i iz novina kazaiti, šta se po svijetu radi, a kamo li, koji više nauče, pa znadnu, kako to sve hoda po politici, u sudu u porezima, u trgovini, u vjerskim stvarima, zemljoradnji, u školovanju, i tim svoj narod brane i hrzne. Neko se opaše nekim, a neko nekim znanjem, pa onda svi u društvu lahko rade, jer, što god im zatreba, imaju nas megju sobom. Istina, isprva u školi možda uče i po koju besposlicu, ali je to... ko za djecu, valja najprije, da svašta uzadnu, pa istom onda, da razgranjavaju.

Mogueć, da je još što god stranac, govorio u ovo me tonu. I ne bez uspjeha. Jer na dan otvorenja škole pristupilo je tri puta više djece, nego što je u prvi mah bilo upisano.

Zadruga.

Mlad činovnik, koji dobro uspijevaše u svojoj službi, odmarao se jednog ljeta na dopusta u nekom ovcem selu, što ležaše ispod gorske kose. Nadobudan i poletan, teško osjećaše lijenost seoskoga kretanja, tim više, što tuđi bijaše — kao u maloj slikovitoj, varošiti — stjecište okoline iz daleka. Svaki čas se tu vidjelo ljudi sa strane, koji dolazahu poslom do dućana, do škola, do oružničke postaje, do mlinara, kovača, do privatne od ureda postavljene ljekarne, a petkom do džamije i po potrebi do svih komisionalnih poslovanja.

Sav ovaj promet jedva da je tome selu davao zrvahniji oblik. Već se sve kretalo, po opažanju našeg mladog činovnika, kao na silu za poslom, pušćajući mnoge lijene dane, da uzalud propadaju. Istina, ljetina se sređivala, nije pušćalo da propada, ali se nije poslovalo bržim tempom. Bujne livade i oranice, rodni voćnjaci i zelenei pašnjaci, obilne šume okolo i drugo neskorišćeno prirodno blago čekalo je na snažnije duhove, pa da u punom jeku tri puta snažnije sine u svojoj krasoti i vrijednosti čekalo tužno, otimajući se ponekad da pače u po kojem komadu i iz rute kakvih siromaha tućaka, u neznanju raspuštenih.

S bolom u duši gledao je naš mladi činovnik na prirodno bogatstvo toga mjesta, koje se nije umjelo iskorišćivati. Manjkalo je tude sila u većem novčanom pogledu na prvom mjestu, a onda snage i umjeća, da bi se što veće znalo poduzeti i privesti sretno kraju. Manjkalo za pravo sloge i energije, pa da mjesto procvate do male varošice.

»Može li se uspjeti, da se tuđi osnuje jedna zadruga, zemljoradnička zadruga?« prekuhavao on dugo u sebi, krećući se žustro jutrom i večerom poljem: i po okolici u taminosivom odijelu engleskoga kroja, sa vitkim krbačem u ruci, mio i ljubezan, otmjen i lagahan, živa pogleda a sa smiješkom na usnama. »Je li dorastao narod do udruživanja i ima li ko rukovoditi njegove, društvene poslove?« pitao se bojažljivo, nesiguran, zamišljajući ipak, da pronikne kojom zgodom narodu riječ o zadruzi i da preporučiti što treba, kako bi moglo što prije doći do udruženja i rada.

Tako je jednoga dana prokiuno sakupljenom narodu na dvorištu kod Šehitluka.

Vaš je današnji teški rad, braćo, prema boljem, lakšem radu, kao spori hod male arabe prema brznoj željeznici. Nije to po snazi, da ne biste imali boljeg sada, jer vi imate više snage i više je tako trošite, kao što se i arabadžija više napreže kad goni araba, nego onaj, što goni željeznicu. Pa opet araba istom što gamiže, dok željeznica brzo leti, prosijeca brda i doline. Araba uz to nosi tek po koju stvar, dok ih željeznica nosi na stotine i hiljade — i to tako lahko...!

U čemu je prava razlika za takovo poslovanje jednih i drugih kola? — U temeljima. Za araba je samo otvoren put, neka se vere dolje i gore, a za željeznicu je vrlo dobro utrat, da joj nema zapreka ni strmu ni brdu. Pa joj je lakše nositi koliko hoćeš tovara i brzo stići gdje god hoćemo. Željeznica imade vješta upravljaiče ali ima i sve sprave što joj trebaju, pa lahko ide naprijed. I tuđi je bolji rad.

Takav rad mogao bi biti i kod nais, kad biste udarili razumnije poslovati. Razumnije je onda, ako imadete jedni u druge više povjerenja i udružite se svi u jedno društvo, uhvatite se svi u jedno kolo, kao službenici kod željeznice od najvećega do najmanjega. A to morate učiniti, jer neprijatelji stežu sa isvake strane. Treba se oduprijeti prema njima, da ne ode iz ruku njiva po njiva danas jednog, sutra drugog, koje se više šale nama ne vraćaju — trebate i vi prema njima postaviti mašinu, koja se kao pojedina arabica ne prevrće lahko.

Da se uhvatite u jedno kolo, ne mislim pod tijem samo povjerenje i savjetovanje o poslovima onda, kad se stječete u čaršiju i opet svako za svojim poslom da kreće. Već mislim, da se svi združite novcem i malom (svak po nešto) u jedno veliko društvo, da povjerite poslovanje (društva nekolicini vještih ljudi i da se onda svi koristite odatlen onoliko, koliko je ko uložio, — baš kao što kad željeznice svaki svoj dio po zasluži dobije.

Složeni u jedno društvo, nabavite sebi nekoliko kola i s njima se brzo svežete s kasabom i sa željeznicom, pa lahko dobavljate sebi sve potrebe, jeftinije kupljene na veliko i na vakat, a ovdje preuzimate u društvo sve, proizvode i ono ih izvozi, trguje s njima.

Pa ne samo to, što bi društvo bilo od koristi, već bi se istaralo i vas upućivalo, da lahko sabirete od prirodnog bogatstva mnogo toga u svako doba godine, što se vama čini da je ništa i čega ima puno na sve strane — za noge zapinje, gazi se i truhne, a ono je vrijedno ili da naprave ili za lijekove, za zabavu u gradu ili za upotrebu u dalekim krajevima, pa bi se moglo dobro prodavati. Pojedinač čovjek možda za to i ne zna, niti bi to umio lijepo prodati na zgodnom mjestu. A ovako imate svoje društvo na kućnom pragu; do njega samo donesete i ono odmah plati.

I tako dalje, dugo je govorio o daljnim koristima društva i nabavljanju sjemena, u podgajanju voćnjaka, u prekupljivanju njiva, u podgajanju dobre marve, u podjeljivanju zajmova u nuždi svojim članovima, u utjecaju društva na razvoj i gospodarstvenu naobrazbu pojedinaca... a obećao i pojedina protumačenja na šire petkom ili prigodice.

Megjutim su mu se dvojica-trojica istakli pitanjem: Ko bi to njima mogao poslovati tako i rukovoditi društvo, nemaju nikoga učena svoga? Oni što idu u medresu, ništa od toga ne znaju, a koji tuđi svršše školu, samo znaju čitati... .

Mladog činovnika je to odveć zapeklo. Jer, u istinu,

ono što je glavno — manjka. Ali se ipak snašao. Preporučio je, neka pošalju koga od svojih najboljih mladića u slične ustanove i udruženja negdje na praksu, neka mu omoguće da nabavlja za to naročite novine i knjige, pa će se malo po malo uspjeti. A kako mu je palo na nogu, kliknuo je još: koliko zapinje samo za jednim čovjekom, koji ima više vještine i naobrazbe, pa da trebamo i na druge strane svuda za dobre pare strukovnjaka i preporučio škole.

Plod ovoga nastojanja mladog činovnika za zemljoradničku zadrugu bio je taj, da se u prvi mah osnovalo u tom mjestu »tiho društvo« do bolje zgrade i otvorila čitaonica — udareni temelji.

I on se zadovoljan vraćalo s dopusta u grad, što je makar toliko učinio. Ali mu se ipak povlačila jedna mračna crta preko čela: »Nemamo svojih »misionera«, koji bi pravo razbudjivali narod ...

Faik:

Pregled turske književnosti.

(Nastavak.)

2. Epika

Hamd': Jusuf i Zulejha.

Mesihi: Gradska buna (Jedrene).

Lamii: Peterac. Gradska buna (Brusa)

Revan: Pijanačka knjiga.

Fuzuli: Peterac. Opklada, Opijum i vino.

Fazil: Ruža i Slavuj.

Jahja: Peterac sa Tahovom i dervišem.

Istorijski epi.

Hamdi ili Hvališa (umro 1513.), rodio se u Gojnlku kao najmlađi sin velikog Šejha Akšams-eddina, bojnog druga Muhameda II. prilikom osvojenja Carigrada. Hamdi je studirao astronomiju i matematiku i postao učitelj u džamiji u Brusi, gdje se je, pod vodstvom mističnog Šejha Ibrahim Timuri posvetio prečišćavanju duša. — On je bio mnogostrano nadaren, te je pored gazela i mesneva napisao tri mistične poučne pjesme: „Mevlidi ruhani" (Duhovno rođenje), „Mevlidi dživmani" (Tjelesno rođenje) i „Tuhfet ul-ušak" (Dar za one što vole), a zatim jednu slavopojku oslaniku, jednu fiziognomiku i jednu izložbenu vještinu. Osobito je on poznat po jednom romantičnom epu koji je prepjevao prema Perzijancu Nizami, i to: „Jusuf i Zulejha", koji je napisao 1491. god. u vrtu džamije Aja Sofije u Carigradu i koja je tek poslije njegove smrti naišla na opšte priznanje. Po svojoj bespriječnoj ukusnoj formi stoji to djelo, pored drugih njegovih 6022 savršene mesneve, dostojno uz Šeihovo „Hozru i Širin", te je to najbolja preradba biblijske epizode (koja je u perzijskom jeziku tako često obrađivana)

o egipatskom Josifu i Patifarovoj ženi, koju je i Muhamed u Kur'anu prepričana.

Mesihi ili od Boga poslani (umro 1513.), rođen u Prištini kod Skoplja, postao je divanski tajnik Velikog Vezira Alije Prorezanog koji podijeli pjesniku jedno leno da bi se mogao s njime zabavljati. Mesihijeva zanemarenost u poslu bila je već prešla u poslovicu; vrlo je volio terevenke i druga mjesta za zabavu. Poslije Alijine smrti nije više našao mjesta. — Mesihi je napisao lijepih gazela i kasida, a osim toga jednu dražesnu „Himnu proljeću", a zatim jednu alegoričnu zbirku pjesama „Inša-güllü-sad-berg" (Ruža sa stotinu listića) i jednu „Šeherengiz" (gradska uzbuna), u kojoj on nabraja 46 najljepših mladića na bazaru Jedrenskom i svakoga kratko opisuje u dvije mesneve.

Lamii ili Sjajni (umro 1531.), zapravo Ben Ali Nakaš (slikar i vezio), rodio se u Brusi. Najprije je studirao, a kasnije se podao skromnom i mirnom životu, te je poslije svršenih nauka kao mladić postao Šeihom ili duhovnim vođom u svom rodnom mjestu: — Lamii, „Kruna mesneve" je najplodniji i najmnogostraniji od svih osmanlijskih lijepih duhova u stihu i prozi. Njega nazivaju i turskim Džami, jer je on najviše prevodio ovoga perzijskog pjesnika te je u svojim vlastitim djelima srećno oponašao njegovu bujnu fantaziju i ukrašenu formu. Lamii je ostavio dvanaest pjesama i dvanaest prozih djela. Dvanaest pjesama se raspada u jedan „Divan" koji, od sviju najuređeniji, čini lirski peterac i u jedan epski sedmerac. Njegov „Divan" počinje uzvišenim slavopojem pjesništvu; zatim slijedi najprije 134 kaside; petnaesta kasida je mistična „Ružina kasida" koja u 100 listića (Stihova) slavi Sulejmana II.; — zatim 51 pjesma sa završetkom glosama i drugim, od kojih su najpoznatije „Posljednje riječi derviševe" i »Figure riječi" ili igra riječi; zatim (treće) 120 gazela prema slovima turskog alfabeta; četvrto 60 odlomaka; zagonetki, kronograma i drugo slično; — peto jedan „Šeherengiz" u Brusi; prvi dio ovoga opisuje ljepote grada, Olimp sa njegovim samostanima, ćelije i 40 vrela; okolna brda i doline, sam grad sa sarajima, džamijama, trgovima i kupalištima, ravnice sa rijekama i poljima i to u sva četiri godišnja doba; drugi dio napose opisuje 40 najljepših mladića u gradu. — Lamii-jev epski sedmerac obuhvata gotovo sve najstarije i najpoznatije perzijske sujete u četiri romantična i tri alegorična epa. 1. Ferhad-name (Ferbadova knjiga) ili „Hozru i Širin", vidi gore kod Šeihi. 2 „Vamik i Azra" (Onaj sto gori od ljubavi i ona što cjeta od ljepote); kineski carski sin oslobađa perzijsku kraljevsku kćer); 3 „Viz i Ranim" (Bijeli i Poslušni); sin Kana od Turkeстана umiljava se oko dražesne perzijske dvorske gospođe. 4. „Abzal i Sela-man", mistična muška ljubav. 5. „Aeft peiker" (Sedam oblika ili ljepota); ljubavna avantura idealnog perzijskog viteza Behramgora sa njegovim suprugama,

sedam princeza i sa lijepom Dilaramom (Mirnog srca). 6. „Kui ve Iševgan“ (Lopta i udarac) 7. Šemi ve pervane“ (Svjetlo i leptir) — Lami i je osim toga napisao jedan kraći tragični ep o mnogo opjevanom mučeništvu Poslanikovog nećaka Huseina koji je u pustinji od Kerbela svisnuo od žeđi. — Dvanaest prozних djela, koja su kao i uvijek pomješana sa stihovima su ovi: Dva prevoda prema Džami-u, „Dasi čovječanstva“ i „Svjedoci proročanstva“; jedna biografija, slavopoj Šejhu Vejzel Karni; tri sveske pripovijedaka, naime dva alegorična romana: „Plemstvo čovjeka“! „Ljepota i Srce“, i jednu zbirku kraćih priča „Ibret-name (Knjiga primjera) i dva komentara, prvi uz ogledalo 99 imena Božjih, drugi uz mistični „Gjulistan“; dvije oklade, „Nez ve ruh“ (Duša i duh), „Behar ve šizan“ (proljeće i jesen); jednu zbirku lakrdija i šala; jednu zbirku pismovnih uzoraka.

Revanš ili Tečni (umro 1524.), nazvan tako jer je on u svom divnom vrtu svog rodnog grada Jedrene često sa oduševljenjem promatrao žurne talase rijeke Tundže. Njegovo pravo je ime Elija Arabi. U svojoj mladosti živio je u Trapezuntu kod budućeg Sultana Selima I. te ode s njim u Carigrad kad je ovaj zasjeo na prijesto (1512.) On postade vođa Surre, t. j. svečanog hadžiluka, koji svake godine nosi u Meku poklonstvo, pri čemu je on milostinju pronevjerio i zadobio očnu bolest. Poslije je postao upravitelj skromnih fondova, naprije toplih kupališta u Brusi, a zatim na Aja Sofiji u Carigradu. Njegovo bogatstvo je toliko bilo naraslo da je sagradio jednu džamiju u čijem predvorju on počiva. Revanš bijaše čovjek neobične tjelesne snage i željan uživanja, vrlo odan piću pri čemu mu je bio vjerni drug i pjesnik Išak Čelebi. — Kao pjesnik se Revanš najbolje primjećuje od svih svojih savremenika osobitošću i živahnošću svojih slika; sve njegove pjesme odišu dražju čulnog uživanja, često puta u najgrubljem smislu riječi i nikad neće da ih poljepša mističnom alegorijom, ali mu je piće draže od ljubavi. Svoju neprolaznu slavu treba on da zahvali svom djelu „Išret“ (knjiga pića) u kojoj on živahno i bez ikakvog učtivog tona, u 11 odsjeka i 715 mesneva, opisuje vino, čaše, flaše, svijeće, sela, muziku, pijanačke razgovore, poslugu, rumeniku vino, proljetne i zimske zabave. Pjesma počinje molbom Allahu i slavopojem Poslaniku, a završava se kratkim kajanjem.

Fuzuli ili Srčani (umro 1562), rodом iz Bagdada, spjevao jedan Peterac, čije najbolji ljubavni ep obrađuje često uzimani sujet o Lejli i Medžnunu. Njegovo lijepo prozno djelo „Hadikat-us-suada“ (krasni vrt srećnika) priča, prema perzijskom uzoru, mučenje Alijino i njegove dvojice sinova Hasana i Huseina koji u kerbelskoj pustinji svisnu od žeđi. Mnogo osobitiji i samostalnjiji rad Fuzul'i-jev je oklada, „Beng ve Bade“ (Opijum i vine) vatrena izmjena riječi između dva pijanska nadražavajuća sredstva, koji prelaze u sneno stanje, ali su u Korunu strogo zabranjeni.

Fazli ili zaslužni (umro 1563.) često zvani crni Fazli, rodом iz Carigrada i on je učenik pjesnika Sati-a; postaje sekretar divana kod sinova sultana Sulejmana II. — Njegov poznati ep „Gül ve Bülbül“ (Ruža i slavuj), obrađen prema jednoj prastarоj perzijskoj skaski, je lijepa alegorija u 3000 mesneva koji u sebi imaju mnogo više pjesničkog duha i više radnje i mnogostrukosti nego sve ostale slične tvorevine Istoka.

Jahja (umro 1582.), jedno iz Albanije uzeto hršćansko dijete; on pjeva već kao janičarski regrut i janičarski časnik, stoji u velikoj milosti kod obadvójice mecena pod Sulejmanom III, Velikog Vezira Ibrahim Paše i defterdara Iskender Čelebi, i živi u tijesnoj vezi i učenom razgovoru sa najpoznatijim lijepim duhovima svoga doba, sa dvorskim pjesnikom Šiali, sa Mufti-Kemal-Pašom-Zade i četvoricom poznatih čelebi-a, naime sa Kadrom, Iskenderom, Išakom i Džaferom. Posije svog povratka sa hadžiluka u Meku, on dobija od Velikog Vezira rentabilnu upravu nad raznim pobožnim ustanovama u Ejubu, Brusi, Bulairu i Carigradu, ali ih opet gubi, kad on sa plemenitom slobodumnošću istupi protiv vezira i sultana za one što su nevini progonjeni. Kasnije mu je ta šteta nadoknađena velikim lenom od 27.000 jaspri, te ode u Temišvar u Sveti Rat, otkle se vrati kao starac i umrije u miru. — I ako Jahja nije potpuno svoj, on je ipak mnogostran. Osim lijepih gazela, kasida, mesneva, satira i šala, ostavio je on iza sebe jedan Peterac sljedećeg sadržaja: 1. jedan mistični ep „Gü šan-ul-envar“ (Svijetla lijeha ruža); 2. još jedan ljubavni ep o Jusufu i Zulejhi; 3. jednu lirsku opisnu pjesmu: „Šah ve Derviš“ (Šah i Derviš), koja opjeva ljubav pjesnikovu prema lijepom Sipaji-Ahmedu i koja u sebi sadrži dragocjene opise Carigrada i njegova četiri najljepša mladića; 4. jednu dugu važnu poučnu pjesmu o devet arapskih poslovice, „Gendžinai raz“ (Blago tajne), sa zanimljivim pogledima na pjesnikov život i na tadašnji literarni svijet; 5. Drugu poučnu pjesmu „U ul-name“ (Knjiga načela) koja je čisto dogmatičkog i moralnog sadržaja.

I istorijski epi se pojavljuju. Oni opjevaju sad kneževе, sad opet ratove. U „Šah-name“ (Kraljevske knjige) slave pjesnici: Šehdi djela Muhameda II, a Arif Selima I., Šukri opet i Tali i djela Sulejmana II. U „Gazaname“ (Ratne knjige) slave pjesnici: Sabaji Kodžine pobjede u Bosni, Safaji pomorske bitke velikog admirala Kemal Beja, Suzi planove Mi-halolji-ove u Bosni, a više od šest pjesnika slavi ratovanje Sulejmana II.

3. Didaktika.

Hamdi: Duhovno rođenje. Tjelesno rođenje.

Dar za one što se vole.

Jahja: Blago tajne. — Knjiga načelâ.

Hamdi i Jahja, vidi gore: Epiku.

4. Drame nema.

II. Proza.

1. Filozofija i znanost.

Piri Rei: Turska teologija, filozofija i pravna znanost oslanja se strogo na Koran, kao što je to slučaj kod Arapa i Perzijanaca, te nedozvoljava ni kakvog slobodnog istraživanja.)

Na području geografije treba spomenuti. „Bahrije“ (Knjiga o moru) velikoga putnika Piri Rei-a (umro 1523), jedna privlačiva studija o Jegejskom moru.

2. Istorija svijeta.

KemalPaša-Zade:l

Sad-eddin : Anali osmanl. carstva

Muhamed Zaim: Ali Mustafa:
Svjetske kronike.

Ebus-Suud: Zakonodavstvo.

Početak istorijske biografije pojedinca.

U turskoj književnosti ima vrijednih istorijskih djela koja, pored obzira na neograničeno upravljanje danom, se ističu svojom mudrom uviđavnošću, zdravim rasuđivanjem, ispravnim vjerskim i nacionalnim osjećanjem. Lektiru ovih knjiga otežavaju tromе dugačke periode, te su mnoge, usprkos njihovog važnog sadržaja, ostale neispitane.

Kao što su proslavljeni arapski junaci i osvajači, tako su i Turci htjeli da njihova bojna djela dođu do ušiju ostalog svijeta i budućih pokoljenja. Već na čagutajskom jeziku ostavili su spomenike te vrste Tamelan (14. vijek) i Baber (15. vijek). Zatim slijedi na osmanlijskom jeziku red biografija, kronika i opsežnih istorijskih djela kojima je osobito bogat 16. vijek. Već u 15. vijeku, pod Sultanom Muratom II. (1421.—1451.) bilo je u osobi Lokmana uspostavljeno službeno zvanje sa godišnjim dohodkom od 8.000 dukata, koje je vršio Vakianuviz (Historiograf državni), te su tako nastali službeni „Anali osmanlijskog carstva“, koji dopiru do današnje doba. Muftija Kemal-Paša Zade (umro 1534.) vodio ih je do god. 1530. Sad-eddin (umro 1599.) „Kruna naučenjaka“ do god. 1590 i tako se nastavilo do u 17. i 18. vijek:

Postoje još dvije opće svjetske kronike: od Muhamed-Zaima (umro 1577.) i od Ali Mustafe (umro 1598.). Osim toga je i Muftija Ebus-Suud (umro 1574.) „Kriješ istoričara“, napisao jednu zanimljivu raspravu o općem zakonodavstvu.

Istorijsku vrijednost imaju državni redovi pojedinih biografija, koje je Medžedi preveo s arapskog na turski. Autori ovih su oba arapska enciklopediste Tashkopri-Zade (umro 1560.) i Mola Ali Bala

*) Ko bolje poznaje načela Islama i njegove usluge znanosti—nasmijaće se kao i mi ovoj tjesnogradnoj tvrdnji pisca. Mi se ovdje zadovoljavamo upozorenjem na radnju g. Dizdara, što izlazi u našem listu. Op. ur.

(umro 1584.). Zbirka nosi naslov „Šakaik-name“ (Knjiga o anemonama) i ima 665 biografija od ulema (zakonodavčaka), Vezira i Šeiha.

3. Istorija književnosti.

Haki: Komentar uz Dželal-eddina.

Sururi: Komentar uz Hafiza i Fettahi.

Sadi: Komentar uz Hafiza.

Od neprolazne vrijednosti je nekoliko turskih komentara uz perzijska književna djela.

Ismail-Haki ili Iskreni (umro 1550.) majstorski komentariše mesneve najpoznatijeg perzijskog mističara Dželal-eddina.

Sururi Čelebi ili Veseli (umro 1561) iz Kalipolisa, posvetio se skromnom životu i radio kao učitelj u Carigradu gdje je svojim učenicima razlagao Dželal-eddinove mesneve i komentare Korana koji su bili Zamašari-evi. Osim toga je studirao astronomiju i medicinu, dok ga Sultan Sulejman II. nije imenovao učiteljem svoga sina Mustafe. Pošto je Mustafa pao u nemilost, i, kasnije umro, pade Sururi u nemilost sultanovu te je kasnije živio prilično bijedno. Bio je isto toliko neegoističan koliko i lake ruke, te je devet godina učio bez plaće dijeleći svoj gorki hljeb sa siromašnim. — Sururi je najveći turski komentariš, ozbiljan učenjak u filologiji i mistici. Iza sebe je ostavio tri čestita „Divana“ i 33 naučna spisa među kojima se osobito ističe njegov komentar najvećim perzijskim liričarima Hafizu i Fettahi-u.

Sadi ili Došljak (umro 1592.) dao je isto tako jedan komentar Hafizu.

Treba spomenuti i mnogobrojne živote i antologije turskih pjesnika:

Sehi (umro 1548) iz Jedrena: osam rajeva, 200 pjesničkih života.

Ahdi (1495. —1563.) iz Bagdada: „Lijeha ružapjesnika“, 200 pjesničkih života.

Ašik Čelebi (umro 1571.): „Teskeret-ul-Šuara“. (Popis pjesnika), 420 pjesničkih života.

Latifi (umro 1582.) iz Kastemuni-a: Nastavak popisa pjesnika, 280 pjesničkih života.

Kinali-Zade (umro 1603.): Nastavak popisa pjesnika, 607 pjesničkih života.

Prve pjesme je sabrao Nazmi (umro 1588.) pod naslovom „Osam mora“, Probe od 125 pjesnika.

4. Pripovijetka.

Firduzi: Solomonova knjiga.

Lamii: Plemstvo čovjeka. Ljepota i srce. Knjiga primjera.

Ali Vazi: Knjiga životinja. Fuzuli: Krasni vrt srećnika. Firduzi ili Rajski (umro oko 1530.), radi svog visokog rasta i radi dužine svojih romana nazvani

Dugi F i r d u z i, rodio se u Brusi, te na zahtjev Bajazita II., napisao jedan dug roman od 360 svezaka, „Sulejman-name“ (Solomonova knjiga), jedan posao koji može svršiti samo turska strpljivost. Kad je donio Sultanu to ogromno djelo, ovaj izabra odatle samo 90 svezaka a ostalo dade spaliti. Uvrijeđeni pisac dade oduška svom ogorčenju u jednoj žestokoj satiri i ode u Perziju. Knjiga „Sulejmanname“ ima 1836 pripovijedaka, koje su isprekidane sa 720 kasida u slavu jedinstva božijeg.

Lamii, vidi Epiku.

Ali Vazi ili Širokogrudni (ne u bukvalnom smislu) iz Filipopolisa, živi, piše i umire u slikovitim poljima u okolini Bruse i provodi cio svoj vijek u prevođenju (a ovi se osobito ističe svojom svježinom boja u proznom prevođenju) bajoslovnog indijskog Bramana Bodpaja, što on izdaje pod naslovom „Humajun-name“ (Knjiga o životinjama). Prezren od Velikog Vezira Lutfi Paše, bi ovo besmrtno djelo turske proze kupljeno za 50 dukata od istoriografa Ramazan-Zade i dospje u ruke Sultana Sulejmana II. koji to ne htjede prije otvoriti nego što je vlastitim pismom imenovao pisca sudcem u Brusi. Samo jednu godinu uživaše Ali-Vazi dostatnu nagradu; zatim umrije u miru.

Fuzuli, vidi gore kod Epike.

5. Izmjena pisama.

Mezihi: Uzorna pisma.

Lami i: Uzorna pisma.

Mezihi i Lamii, vidi gore kod Epike.

(Naistaviće se.)

Odgoj i nastava.

Hazim Maftić:

O našim uzgojnim prilikama.

Mi ćemo ovdje iznijeti nekoliko misli o uzgoju i to bacivši nekoliko letimičnih pogleda na vlastito iskustvo i opažanja, bez obzira na mjerodavna mišljenja raznih kapaciteta, na koje se naši spisatelji u tom pogledu pozivaju.

Mi držimo da je čovjek na uzgoju ne samo u dječijoj dobi nago čak do svoje smrti, po onoj narodnoj; Od bešike do motike, traži mamicu bez razlike, (ova ista rečenica ima negdje navedena i u Alejhisselamovim hadis-šerifima!)

A taj uzgojitelj svakog čovjeka jest njegova okolina i njegovo društvo.

Koliko se god roditelji mučili i trsili nastojeći da svoje dijete na nešto navedu i nečemu prilagode, dijete će vremenom postati onako kakvi su ti njegovi roditelji,

ako je ono trajno uz njih, ili će biti onako, kakvo mu je društvo, s kojim ono najviše svoga života provodi, odnosno s kojim, najvoli svoje vrijeme provoditi!

Zaludu su ti sve teorije i naputci najpametnijih učenjaka, zaludu tvoje čitanje debelih knjižurina, zaludu tvoja ljutnja i šibanje, ako ti sam ne radiš ono što želiš djetetu ukalemiti i to iskreno i ozbiljno! Nejma ti fajde odvracati dijete od pušenja, ako i ti pušiš, — pa makar ti to od njega i sakrivao, — jer i ono će pušiti pa makar prijetio sa najstrožijim kaznama. Isto tako ono propušiti, ako puši Tvoj znanac i prijatelj sa kojim se Ti na oči djeteta družiš, hodaš i smiješ, pa makar Ti i ne pušio. Ni tu ne pomažu štapovi, prijetnje, molbe, pa ni kolači i čokolade.

Isto tako će tvoje dijete zavoliti sve ono, o čemu se Ti pred njim povoljno izraziš, a zamrzice opet sve ono o čemu Ti svoj nepovoljan sud pred djetetom dadeš; pa ako se Ti budeš u duši i šalio, stvar je za dijete gotova, ono se je s njim već sraslo i u krv mu se umiješalo. Jaka kliješta i to samo sretnog slučaja moći će to u starosti izmijeniti i iščupati!

Čemu je ko u duši naklom i privržen, on tu naklonost i privrženost mehanički i neusiljeno manifestira i na prama vani redovito ističe i nije mu nužde naročito govoriti i očitovati svojoj djeci i svojoj okolini koja se u njega ugleda, da je on tak i taki, pa da i oni trebaju biti onaki i da ga moraju slijediti u onome, čemu on posvećuje svoje nagnuće.

Što maca koti, to mise lovi, premda mi nikad nijesmo vidjeli, da je kada maca svoje mace za uho po tegnula ili ga ošamarila bajagi radi toga što ne može da utuvi lekcije o lovljenju miševa. Niti su gdje mačke osnovale osnovnu, srednju ili višu školu za uzgajanje podmladka za racionalno mišolovstvo.

Isto tako vele, da neće kruška ispod kruške, niti će iver daleko od klade, pa se iz toga može naučiti kratko i jednostavno pravilo, da kako, je god svaki pojedinac kovač svoje sreće, da je opet istodobno svatki pojedinac nakovanj sreće svoje djece i sreće onih u njegovoj okolini, koji se u njegov ugledaju!

'Ako jedan otac i mati a po tome i učitelj (mederis) i drugi uzgojitelj ne će da vrše svojih vjerskih dužnosti — neklanaju, ne poste i neće da se čiste;— njihova djeca i gojenici zanemariće isto tako svoje vjerske dužnosti, pa makar proučili dvadeset ilmihala i učinili pedeset hatmi i dobivali svaki, dan po pedeset nasihata i nagrada.

Dočim ako se Tvoje dijete uvjeri, da se Ti iskreno trudiš, da Te ne bi koja vjerska dužnost mašila i prošla neizvršena i ako se ti ozbiljno staraš za redom i čistoćom, nije ti potrebno kakvog velikog truda ulagati, da i tvoje dijete počne uredno vršiti svoje vjerske dužnosti i starati se za redom i čistoćom.

Ono će brzo postati »drugi Ti!«

Ma i sami iskreni izražaj želje u izvjesnim momentima, a u prisutnosti svoga gojenčeta, odjeknuće u mladjoj duši i na blagotvornom kvasu izrasti će plod Tvoje iskrenosti!

Otac jednoga dječaka rekao je pred svojim prijateljima, a bio je tu i dječak, — prilikom razgovaranja šta bi koji volio da mu njegov evlad postigne, — taj otac je rekao da bi naj volio doživiti da mu se sin popne na ćurs kao vrijedan vaiz, pa da čuje, kako on sa ćursa svijet napućuje na pravi put!

Ta se je izjava dobrog oca duboko usjekla u malo srce dječakovo, i to je srce od toga časa započelo snovati planove, kako bi se to moglo postati vaiz. Iza toga je taj dječak sve svoje prijašnje ideale odbacio u pozadinu, a u svemu je pokazivao nagnuće na prama vjerskoj nauci. Kasnije je njegov otac bio i zaboravio, šta je ono jednom prilikom govorio, jer su ga životne brige suviše trale i morile, a da bi imao vremena kajtiti svaku i najmanju svoju željicu, te na istoj snovati svoje namjere. Nu dječije nagnuće ga je samo od sebe sililo, pa je sina na naukama podržavao, a ovaj kad se je počeo pasati vlastitom snagom, nije više trebao ni očeve pomoći. Veći učenik polazi na veće nauke i naš se dječak za kratko vrijeme dokopa i Carigrada i započe u nekoj carigradskoj medresi učiti.

Sjeme je u zgodno vrijeme bačeno, našlo je plodno tlo, pa je i plod do skora počeo dozrijevati.

Sad je bio i otac i sin zadovoljan premda su obica već davno bili zaboravili onaj razgovor megju ahbahima i znancima, a ovo što se sprema i razvija u mladom učeniku, držali su, da se razvija samo od sebe iz satne sreće i Božijeg blagoslova. Ni jednom, ni ocu niti sinu, nije nikad ni na um palo, da trube naokolo i da se razmeću i hvališu svojom vanrednom spremom i vještinom biranja riječi i ideja.

Sve se je, velimo, razvijalo na jednostavan način i iza nekoliko godina dolazi učeni sin kući i na nagovor znanaca, penje se mladi hodža na ćurs mahalske džamije i vazi.

Megju akišateljima mu je bio i sijedi otac, koji je slušajući sina lijo suze radosnice. I ja sam toga vakti jednom prilikom slušao u džamiji kad je vrlo zgodno obradio temu kako aluretski čovjek može biti i onaj u koga su od silnog bogatstva i uzengjije na sedlu i halke na kućnim vratima zlatne, a na protiv da može biti dunjalučki čovjek i onaj, koji od vekikoga siromaštva nema šta na se obući. A da je glavna stvar, razumjeti vjeru i čistu dušu imati.

Nuzgred budi rečeno, da je taj vaiz kasnije zauzeo vidljivo mjesto megju našom ulemom!)

Sjećam se da sam jednom prilikom sa istim vaizom razgovarao o uzgoju, te u raspravljanju da smo bili došli do toga uvjerenja, kako i nenamjerne i naročito neopredjeljene riječi uzgojitelja, djeluju na uzgoj gojenčeta; pa mi je za potkrepu toga kazao kako se sjeća,

da je njemu bio vazda ideal postati sposobnim kazivati vaz, od kako je u djetinstvu čuo iz očevih usta, da bi to on naj volio!

Sada ćemo donijeti jedan primjer neiskrenih »dobrih izjava« izrečenih pred gojenčetom.

Ima očeva mualima, učitelja, tutora ili u obće onih koje mlagji drže za svoje uzore i putokaze pa im je uredno življenje pravilno uređeno, dočim- se u njihovoj dusi nije učvrstilo osvjedočenje da je urednost kako u jasnosti, ..tako i u tajnosti faktična i prava dužnost, nego ono što oni javnosti čine i rade od dobrih djela, čine to radi izvikane krilatice: »tato hoće i zahtjeva duh vremena i javno mišljenje!« dočim su oni u svojoj duši sasvim drukčiji, imadu zasebna pravila za život, a to se može prozreti iz dubljeg pregledanja njihovog življenja, prometanja i privatnih i zakutnih im izjava.

Oni živu prividno u najboljem redu. Ne bi zavirili u »birtiju«, ili »mejhanu«, za živu glavu i izjedoše se prijeteći svojim mlagjima, odvrćajući ih od tih lokala, Šta više postave potajno po čitavu četvu uhoda u svojim prijesnim prijateljima, da im ovi dojavljaju, ako bi se njegov mlagji svratio u one zamazane kućurine, jer veli, tamo će mi se dijete pokvariti i postaće propalica. Mlagje na svakom koraku odvrćaju od pića, drže im proti alkoholu čitava predavanja, straže ih i pokazuju im žive primjere, šta je bilo od onih, koji su se piću odali itd.

A ovamo, kad ti nešto pogledaš, a naš čestiti uzgojitelj ode u nekakovu lijepu i veliku zgradu, pa se tu česlo zadržaje i po dulje vrijeme. Dobro, nije ni to još nikakvo' zlo, ali nekako se on tamo pozadugo zadržava, katkad i po cijelu noć provede, pa gojence postane radoznalo i počne na svoj način stvari spitivati i onu lijepu kuću proučavati. Kad doznadne, da i onde imade alkoholnih pića, raznih ili, ukusnih poslastica, pa i za uho zvučne muzike, dogje m nekako samo od sebe pitanje, da li imade sada razlike izimiegju one »prošle mej-hane« i one »lijiepe kuće«, u kojoj se svega onoga dobije, čega maide i u njegovom uzgojitelju mrskoj mejhani?!

Imai ovako fine gospode, nagoni dijete, da se mora vladati pristojno, svaki dan mu izgovori čitav rukovjet savjeta o poslužnosti prama starijima, o poštivanju učernih i pametnih ljudi, o uglagienosti, tačnosti i dosljednosti. Nu pošto je isti u svom privatnom životu slabić, pa se pokatkad dadne zavesti od svog veselog društva, te dogje kući malko nakresan. Žena ga tom prilikom čedno prekori, zašto se je dao »opet zavesti, kad se je već bio prošao«, a on, sirota, nekom posebnom raspoloženju dobaci ženi kroz ismijeh: »Ta nijesam ja, ženo, blijedi: softa«.

Tu rečenicu čuje njegov gojanac, njegov ljubimac u isti mah osjeti, kako se u njemu srušila čitava kula uzgojenih naprava i stane u njemu nicati sasvim novo i mišljenje o jednom velikom i vrlo važnom staležu.

— »Jelde, babo, ja neću ići u medresu?« iskušava zlatan nakon nekoliko mjeseci oca, da vidi, jeli otac i sad na svom novom stanovištu prema skoro ukazano bojili je još neiskren u isticanju štovanja prema vjerskim službenicima.

Otac je sada, — jer je trijezan — rado ispravljao dječije mišljenje, on to i pokušava, ali nema uspjeha, jer je od sjemena neiskrenost nikla punokrvna neiskrenost. Tako dijete postaje čedom »duha vremena « Uči i školuje se, ali nevjeroj ni nauci, ni nastavnicima, ni iskrenu prijateljima, jer drži i iz držanja svoga oca uzgojitelja stekao je uvjerenje, da »život treba samo proživiti« i »da su savjeti samo za savjetovanje« a savjesno vladanje da je nužno samo u izvjesnim prilikama, pred izvjesnim ljudima i radi izvjesnih ciljeva.

Ovim hoćemo da reknemo, da nije dosta za uzgoj ono pravilo, što vele, da onaj, koji uzgaja, mora biti i sam uzgojen, nego hoćemo, da to nadopunimo, pa reknemo, da uzgojitelj na prvom mjestu mora biti iskren i pošten, pa će gojenik sa malo truda, prateći život uzgojiteljev — postati naravnim putem uzgojam — iskren i pošten!

Iskreno ipošteno vladanje uzgojiteljevo sigurna je garancija, da će gojenče: stati čestit :» kad se udalji iz vida uzgojiteljeva, pa svejedno je, bila ta uzgojenost kratka ili na više godina.

Pod iskrenosti mislimo življenje i vladanje onako, kako voli naš gospodar Bog i kako to odobrava naš zdravi razum, nenaduvano umjetnim naprezanjem, radeći i šireći dobro za to što je dobro, a me za to, što to svijet voli i što će te ljudi za to pohvaliti i nagraditi.

Može se neko dobro činiti i za svoju korist i radi toga, što to i javno mišljenje iziskuje, ali ce posljedice biti savršene istom onda, ako je taj rad predhodno namijenjen radi Boga i njegovog zadovoljstva.

S tim hoćemo, da reknemo, da je u svemu potrebno zatajivati svoju snagu, svoju vještinu, i svoju vlastitu moć i vazda biti uvjeren, (da, nijesi u stanju ništa učiniti, ako Ti Bog ne bude pomogao, a ako Njegova pomoć bude uzate, onda, da možeš sve, što je moguće učiniti. Ovo vjerovanje i poimanje da samo s Božjom pomoći nešto možeš, nije potrebna pri svakom činu riječima isticati, nego to treba da je u Tvojoi duši, da trajno osjećaš i znaš, da je Bog dželesanuhu vrata, da vječito motri sve Tvoje kretnje ii zna Tvoje misli.

Ako trajno osjećamo Božju prisutnost, onda smo trajno na oprezu, a pošto znamo, da On sve vidi, čuje i sve zna, i svim upravlja, onda ćemo trajno paziti, da se držimo Njegovih zakona i nećemo dozvoliti našim hirima, strastima i drugim zavodljivcima, da nas navede, pa da uradimo nešto, što On nije dozvolio.

Po tome, ko vjeruje u Boga i svjestan je neprekidne Božje prisutnosti, on poštuje Njegov zakon, pa kao takav ne samo da će uložiti sve svoje sposobnosti u ču-

vanju granica toga božijega zakona, nego će i kad — podlegavši svojim slabostima, cesto i pogriješiti — priznati, da je ona pogreška nedopustivo djelo, a neće se izmotavati i izvinjavati nastojeći prikazati se ispričanim radli toga, što je nedozvoljen čin već gotova stvar.

U narodu se rekne onome da je iskren, u koga je »na jeziku ono, što je i na srcu«. Mi taj opis primamo, ali sa dopunjanjem u smislu gornjeg obrazloženja, a to je ako je u dotičnoga, na srcu onako, kako to božiji zakon iziskuje.

Na primjer: Neko je nešto pogriješio, pa je svjestan svoje pogriješke, kaje se u duši, i priznaje, da ta pogreška ne valja! U njega je na jeziku, što i na srcu.

Drugi je pogriješio, te je i on svjestan svoje pogreške, ali za to, što se to njemu dogodilo, nastoji tu svoju pogrešku prikazati, kao nekom nuždom i potrebom, pa priznajući svoj čin opravdava ga rajnijim smicalicama htijući tako prisiliti svoju okolinu, da mu prizna, kako on u opće nije ništa pogriješio. I u njega je na jeziku, što i na srcu!

Ta obojica su izrazili jezikom ono, što im je bilo na srcu, ali se samo prvi može ubrojiti u iskrene i nje— gov postupak neće na uzgoj mlagjih štetno djelovati, naprotiv, njegovo iskrenio kajanje će biti okolini poučno i od koristi!

To isto vrijedi i u prosugjivanju čina, kojeg je netko drugi uradio.

Zato se ne moramo čuditi, kad vidimo u dobrog oca nevaljastu djecu. Otac ne pije, a sinovi mu pojaniće; otac ili inače uzgojitelj pravičan, a sin i uzgajanik — lažac; otac čestit, a sin kradljivac, uzgojitelj čedan, uzgajanik razvratan (otac cijeni i poštuje svoje, a sin zaglibio megju tugjete dovodi snahu iz tugjega stada, ženi se švabicom) i tomesilično, jer pošto ovaki uzrok slijedi posljedicom, to i očevo i uzgojiteljevo odobrenje ili propušteinje dolične osude procjenjivanju djela i po stupaka svojih prijatelja, hrabrih gojenika i sličnim poslovima,

Tose najviše dogagja, kad se čuvaš da se nekome ne zamjeriš u izvjesnim prilikama, kada držiš, da je nešto »sramota«.

Sjedećiza sofrom ili pijujući kahvu sa ukućan ima, razgovaraš koješta. Ti nešto kazuješ, a i tebi ostali ukućani pripovijedaju. U razgovoru kaza neko izmegju — čeljadi, da je taj i taj tvoj komšija sinoć došao pijan svojoj kući, daje galamio i psovao. A svačeljad i mala i velika znaju, daje onaj »taj" i taj« tvoj prijatelj i da se ti sa njim lijepo paziš, premda i to znaju, da se ti dobro čuvaš alkoholnog pića.

Sad je tvoj momenat — a od takih momenata sastavljen je sav život — odlučan i od uzgojne vrijednosti za svu tvoju čeljad, a to u pitanju, što ćeš na tu vijest ti reći, kako ćeš se ponijeti?

Ti i ne osjećaš, da si tada postao u očima svojih mlagjih — učilište, tvoja boja lica — školska torba,

tvoje riječi — poučna knjiga, tvoj pogled — profesorski notes za ocjene.

Ako budeš iz izvjesnih uzroka i interesa čuvao »hater« svojega prijatelja, prikriceš nužno gnjusanje, zatajena potrebna srdžba, koja će ti se lahkim, rumenilom lica izraziti, moći će se pogrešno shvatiti u osjećaj neumjesnog sažaljenja, pogled će ostati neuvećan, a riječi kakve god upotrijebio polazeći sa stanovišta »čuvanja hatera«, neće biti umjesne, jer neće biti iskrene!

— »Ko mladost!« — »Šta ćeš, hoće da se malo provede!« — »To je njega neko razljutio!« — »Šta se to nas tiče?!« — »Vidi ti njega, ko bi se to od njega nadao; alčak jedan!« — »Ja ne bih rekao, da je on nakav veliki pjanica!« — »Može svašta biti, ko ovo današnje vrijeme!« i tome slične tvoje neiskrene izjave od toga časa počee izmjenjivati u dušama tvojih mlagjih mržnju proti alkoholu, pjančarenju i psovki najprije u hladnije prosugjivanje a kasnije i u prilagodenje sa istima.

To su tako zvane prirodne posljedice pirodnog zakona. A prirodni zakon nije ništa drugo, nego zakon, koji je u svemu Bog (džellesanuhu) postavio. Svaka stvar mora imati svoj uzrok, a svaki uzrok nefaljeno slijedi posljedica. Ti (pomisli tugjemu teletu, Bog će dati tvojemu djetetu. Ko uradi jedan trun dobra susrešće ga a tko uradi jedan trunić zla, naći će ga.

Još u Kuranu veli: »Božiji se zikon (prirodni zakon, koji je On za stvorenje udesio) ne može izmijeniti.«

Nu ako ti u onom slučaju, kad si ono čuo o svom prijatelju, budeš iskren, pa prema božijem zakonu prijateljev postupak dolično osudio, bez obzira na to, da li ćeš mu »iskazati- hater«, onda si ispunio hater i želju Bogu dželeşanuhu, koji je najbolji prijatelj i tvoj i tvoga prijatelja — komšije i svega ostaloga stvorenja.

Drugi primjer djelovanjem riječi izrečenih po starijim pred mlagjim iznijećemo iz običnog svagdanjeg života.

Upita te neko iz naklonsti — ili nemajući šta drugo razgovarati — o vladanju i poslušnosti tvoga djeteta, i taj upit bude na dohvat čuhnog osjetila dječinjega. 'Dijete će u taj čas svratiti neprimjetivu pozornost da čuje, kakav će odgovor sa tvoje strane uslijediti.

U takvim slučajevima (a to se često dogaigja) najbolje je poslutiti na dobro, te odgovoriti da je hairli, da je miran, poslušan i uredan, jer će onda dijete nastojati, da se prikaže mirnim i poslušnim, premda je dotlen više naginjalo vrtljivosti i nestašluku.

- A ako ti reče, da je veliki nevaljala«, udarziv i neposlušan, ne ćeš trebati dugo čekati, a ono će početi stolice ili kakvo drugo kućno pokućstvo prevrtati i praviti se nekim »junakom«. Često se dogodi, da se u takim prilikama izrazi neposlušnost, ako bi ga neposredno iza onakove ocjene poslao, da nešto donese ili dohvati. Jer ono misli, da od sad treba postati onakim, kakovim si ga prikazao, pa hiti, da pravovremeno pred

stranim licem dokaže, ka okti — njegov uzgojitelj — nijesi slagao i da je ono baš onakovo, kako to ti želiš.

— »Inne minel bejani lesihra!« — (Zaista je govor čudotvoran!)

To nije džaba kazao naš Devletlija (alejhiselam), koji je bio najbolji psiholog, najbolji pedagog i uzgojitelj.

Pa to nije samo da je to tako kod djece, nego to isto vrijedi i za odrasle i ostarjele.

Šta i šta puta nam dolazi odraslo, zrelo i sabrato čeljade, pa nam kazuje o nekom svom naumu i poduzeću, koje želi izvesti, ali pošto se taj posao može na više načina uraditi, on je zapao u neku neodlučnost i dvoumicu, pa nam priča o svem na široko i dugačko. Iz njegovog razlaganja se mi osvjedočavamo, da je on potpuno svjestan svoje stvari i da razumije koji mu je način izvedbe posla bolji i korisniji, ali još to nije onaj drugi način a treći i četvrti — nije na odmet, on završuje svoje pripovijedan je sa upitom:

— »Pa, šta bi mi ti rekao?« —

On tone pita za to, što je uvjeren, da ćeš ga ti naputiti, da izabere pametniji put, nego što je u čovječijoj naravi neodlučnost svojstveno a i to što voli imati priliku, krivnju — ako mu savjetovani način ne izvagje zarukom — oboriti na koga bilo, samo ne na sebe i na svoju savjest.

U takvim prilikama smo mi uzgojitelji savjetnici onima, koji nas za nešto pitaju.

— »Eto vidiš, da ne poslušah njega, nebi mi si ovako okrenulo!« — ili s druge strane čujemo česte riječi neposlušnog savjetnika: »Kažem li ja, da će biti bolje onako, kako sam ja naslućivao. Sada krivi samog sebe!«

Radi toga je potrebno, da se redovito nastojima družiti sa ljudima čiaj nam djela pokazuju, da su pametni i da umiju misliti. Jer s kim se družimo, one najviše i za savjet pitamo, pak će nas pametan drug vazda navoditi na stazu razuma a sa budalom, lašcem, propalicom, pjanicom, i inače neurednim drugom, možemo lahko i mi postati budale, lažci, propalice, pjanice i neuredni. Skim se, onaki si!

Osim toga svega izgleda, da je svaki pojedini čovjek sastavljen, od čitavoga zbora ljudi različite čudi.

Isto kao kakva voćka; na primjer orah. Kad natučemo oraha, pak rijezege saspemo u sahan, velimo, da su to orasi, a isto tako kažemo i kad vidimo na kamri cijelih nerazbijenih oraha.

A jedan orah imade najprije zelenu tanku koricu, podovom mesnati debeli oklop, pak iza toga tanku mrečastu košulju, poslije mrežice dolazi tvrda košunjava. ljupina; u ovoj žuta, kao papir tanka unutrašnja košulja pa tek na šestom ili sedmom mjestu nalazimo orahovu jezgru, koja se daje jesti i od koje se može neka korist vigjati.

Mi samo hoćemo da sa plemenitom jezgrom imademo posla, ali dok do iste dogijemo, moramo se prilično namučiti. Valja dlanove ocrniti guleći zelenu lju-pinu, valja prste ocrniti odstranjujući garavu mrežicu, valja se do čekića ili kakvog teškog predmeta potruditi, dok rastučemo tvrdu koštunjavu ljusku, pa Još ako orah nije isušen, nemožemo jezgre jesti, dok mu i one tanke žute kožice ne očistimo, ako hoćemo, da nam ne bude gorko.

Tako je i sa čovjekom pojedincem. Dok mu do plemenite duše dogijemo, a i sami da se plemenito vladamo, imademo dosta okapanja. Moramo se boriti sa čitavom četom tako rekuć nuzljudi li čovječijim uzgrednih svojstava, sa kojima je duša —taj najveći božji dar, umotana i oklopljena.

Na prvom mjestu mi vidimo, da je čovjek najprije životinja, ali to ne samo jedna životinja. Tu ih imade više vrsta. Umije druge oponašati kao majmun, znade biti mudar kao lisica, dade se podmititi kao krava, može biti vjeran kao pas, umije biti strpljiv kao magarac i nestrljiv kao krmak. Nekad je umiljat kao mačka', drugi put je oduran i nepristupačan — kao jež. Nekad je marljiv kao pčela— a nekada opet lijen kao trut i tako dalje.

Takih i još mnogo neizbrojenih svojstava imade svaki čovjek i koje se svojstvo u koga više istakne znaci da u kompaniji tih svih nuzljudi dotično svojstvo imade prvenstvo i upravu. Drugi mu se — pa i plemenita duša s njima — pokoravaju i slušaju ga.

Lijepo Imami Gazalija u svom djelu Dževahirul-Kur-anu prikazuje:

— »U tebi se nalazi žudnja (ševhet), s kojom pribavljaš za svoju osobu udobnosti, za tim srčba (gadah) kojom od sebe odbijaš neugodnosti, te pamet (akl) s kojom upravljajući i bdiješ nad stvarima, koje su ti povjere-ne. Za to si ti obzirom na svoju srčbu — pas, pogledom na svoju žudnju — marvinče kao konj, a uvaživši tvoju ipamet, Ti si meleć.

I Ti si odregjen, da nad tim svojstvima ravnaš i budeš im pravedni sudija, da štitiš njihova prava i da se koristiš s njima, pa da pomoću njihovom postigneš sreću u vječnosti. Po tome, ako konjia dovoljna napaseš, psa povoljno upokoriš i dresiraš, a oboje podložiš pod upravu meleća olakšaće se staze do tražene sreće.

Dočim ako upregneš pamet, da se raznim hirima i varkama zadovoljavaju želje psa zadovoljavaju sa njegovom hujom i hiri jogunastog konja tada ne samo da nećeš postignuti željenoga cilja, nego ćeš šta više zapasti u stramputicu, na kojoj ćeš se kajati. Oriješičeš se i postaćeš zahin, pošto zulum nije ništa drugo, nego metnuti stvar ondje, gdje joj nije mjesto.

Kad bi nekome predali u službu meleća, psa i krmka, pa ovaj natjerao meleća da učini sedždu krmku i psu, zar ne bi takvi zulumčar zaslužio svačije prokletstvo?!

Isto tako smatra se da čini sedždu psu i krmku svaki onaj, koji se podloži svojim strastima, čini sve, na

što ga njegova srdžba navodi. Jerbo se ne kaže psu, da je pas samo za to, što imade pasiji oblik, nego je pas, pas po svojstvu pasijem, ma makar se trefio u obliku čovječijem.

Prema tome, kakav si na ovome svijetu (kakva svojstva u sebi usavršiš) onaki ćeš se uobličiti poslije smrti, odnosno tvoja najmilija svojstva kojima si za života svoje naklonosti predavao, uobličiće Ti se poslije smrti, tako, da ćeš ih zorno osjećati i radi njih trpati. Primjericice: oni, koji se za života oholo držali, nad druge umišljenim veličinama, bit će poživljeni na onome svijetu smanjeni kao sićušni mravi, koje ćeš tepati i pregazivati svi, koji prolazi i dolaze, a na protiv vidjeće se oni, koji su ovdje bili ponizni, krjeposni, kako su uveličani i kako triumfiraju!

— »Svoj šehnet (strast) i gađah (ljutnja) treba«, — veli u daljnjem razlaganju Gazalija — »podložiti razumu, koji će se s istima pri potrebi umjereno služiti isto kao što se lovac pri potrebi služi sa konjem i kerom kada ide u lov, do čim kad mu ne trebaju, drži ih u zatvoru svezane, pod strogom paskom«. —

Iz toga sto smo rekli, i što nam Gazalija razlaže vidi se, da svaki pojedinac imade puno posla i sa uzgajanjem samoga sebe, pa da prema tome uzgajajući sebe dosta pouke imademo, koju možemo primijeniti u uzgajanju svojih mladih i svoje okoline.

Gazalija prisposoblja naš život voženju u lagji, u kojoj imademo različitog društva, pa kako sve do pristaništa moramo biti na oprezu, da nam se lagja ne bi pokvarila, tako isto smo dužni paziti se sa suputnicima, voliti se s njima i uzajamno se potpomagati. Držeći se te dužnosti, koja je sasvim opravdana, činićemo to isto i kad pri potrebi preprtljamo u kakvu drogu lagju. Sada dolazi pitanje, da li je društvo u novoj lagji isto onako, kao što je bilo u pirvoj jest, onda se nećemo plašiti za daljnji uzgoj i sudbinu onoga, što je stigao u novu družinu.

Dočim, ako je u novoj lagji društvo drugčijih nazora i imade druge životne ciljeve, mi onda znamo, da će se onaj novoprispjeti u mnoćemi prilagoditi morati načinu življenja svoga novoga društva, ;Po tome nam, izdeda, da se uzgoj može izgubiti ili zamijeniti novim. Ovo je sada jedno nježno, pitanje.

Da ovo pitanje mogne mo raščistiti, nužno nam je kazati, šta je to' uzgoj i šta se hoće od njega?

U jednoj knjizi stoji, — ne sjećam joj se imena, — da se pod uzgojem razumijeva usavršenje čovjeka do toga stepena, da njegov razum vlada nad životinjskim mu, požudama! To je dosta kratko rečeno, a dosta podsjeća na ono Gazalino razlaganje glede meleća i životinje u čovjeku.

Mi ćemo toj kratkoj definiciji dodati malo razjašnjenja, a to je, da se uzgojem mora postignuti, da onaj razum vladajući nad životinjskim požudama mora biti prilagođeni izvršivanju svojih čovječanskih dužnosti, koje mi je stvoritelj u; dužnost stavio, da iskreno voli

pravdu, a da se svakom prilikom iskreno bori protiv nepravdi.

Tako uzgojen valja da uzgaja i druge.

Ne, on ne treba da uzgaja, nego kako je on uzgojen, onako će on i u svojoj okolini djelovati, pa će i samo njegova ponašanje, — bez njegovog naročitog umjetnog nametanja prelaziti na njegovu okolinu.

Sada mi mislimo, da je takih načela jedan čovjek siguran i nepokolebljiv, pa kad zapane u kakvo drugo, njemu tugje društvo.

To tako može biti, ali pošto iz iskustva imademo primjera, gdje se dogodilo, da je uzgojen čovjek promijenivši društvo, počeo djelomično mijenjati i načela svog već prije stečenog uzgoja, to dolazimo do zaključka, da se uzgoj može izgubiti ili barem principi prijašnjeg zamjeniti sa principima novo stečenog uzgoja.

To kod nas najviše biva u nuždi, pri traženju nauke, na sredinjim i višim školama.

Dok se vozimo i zajedno u našojl domaćoj (onoj Gazalinoj) lagji, iteteko smo megusobno bliži i običniji, ali kad budemo prinuždeni vršeci opet jedinu vjersku dužnost: prosvjećvanje i uvećvanje nauke, — nekoliko naših drugova poslati u tugju lagju u strani svijet, po nama uzgojeni na naš način uzgajanja, naši drugovi, *kad se* oni nama vrata, više pute nam dolaze u koječemu izmijenjeni. Ta promjena se osjeća najviše u vanjskoj formi — o kojoj ćemo — inšallah — na drugom mjestu progovoriti — koja baš najprije u oči upada pa nas radi, toga na prvom suočenju osugjiva i nedavši nam doći do sporazumijevanja odalečiva jedne od drugih, a na štetu obojice. (*Za to bi najvolili, kad bi se izobražavali i uzgajali u svojoj zemlji na svojem domu!*)

Ovo, što smo do sad kazali, govorilli smo iz srca pa zato nije stručnjački sa nekim, učenim sistemom poredano za to ćemo pokušati jezgru toga svega u kratko obnoviti: za to tim ćemo biti slobodni iznijeti dvije tri naše mahane, koje se tiču našeg općenitog uzgajanja.

Ako preletimo preko svega, što smo do sad gore rekli, uočićemo u glavnom, nekoliko misli o uzgoju:

1. Svaki čovjek se uzgaja sve do svoje smrti, pa je zato i svak do svoje smrti uzgojitelj za druge.

2. Sve što činiš, dužan si, da u svemu boudeš iskren, pa će se tvoja plemenita misao i bez tvoga napominjanja na tvoju okolinu prikalemiti (Ružica šuteći miriše!)

3. Ako se je neko navikao na kakve porote i mahane usljed druženja sa nevaljastim drugovima, moguće je to ispraviti preseljem u čestito i dobro društvo ili s obzirom i božjom pomoći: marljivim traženjem nauke. (I čitanje knjiiga se ubraja u življenje sa nekim društvom!)

4. Ako nekoga hvališ, tvoji će mlagji poprimiti slabost svojstva hvaljenog, ako nijesi naročito istaknuo, koje su mu strane za pokuditi. Isto tako, kao kad i ti nešto pogrešno učiniš, pa to pravovremeno ne osudiš i ne

priznaš, da je to pogreška i da se iskreno kaješ.

5. Pošten i iskren otac, muallim, učitelj i svaki drugi uzgojitelj sije i uzgaja smoipoštenje i iskrenost!

6. Ako se je tvoj uzgajnik od tebe udaljilo bilo na dulje vremena ili kraće, on će se nastaviti i tamo uzgajati, pa ako se bude tvoj uzgoj temeljio na iskrenosti, korijen će stati nepovrijegjen sa njegovim novi muzgojem, inače će se u; mnogočem: tvoj uzgajanih promijeniti; Dočim ako si radio neiskreno, onda je i privrženost i štovanje mlagjeg naprama tebi propala!

Iskrem rad jest, rad due, koja osjeća trajno božju prisutnost, pa sve čini u granicama zakona koje je Bog dželešanuu postavio.

Ne čini nita, za hater drugoga, ako s tim nećeš ispuniti i hater svoga gospodara Boga.

Živa riječ imadle veliko djelovanje. Za to ne puštaj nikad priliku preslušati savjete i predavanja učenih i pametnih ljudi. (Bježi iz mjesta u kojem barem uz Ramazan ne kazuje vaz.)

10. osim čitavog vanjskog svijeta imadeš u samom sebi dosta vlastitih nagoni il osjećaja, megju kojima moraš trajno neki red održavati, te se u onome, u čem ti razum, probere usavršaviti, a nerazumne svoje nagone držati na uzdi. (Najbolji ti je čuvar, izvršivanje božijih dužnosti zapovijedi, izbjegavanje od onoga, što je on zabranio!)

Sad ćemo pokušati progovoriti o dvjema — trima mahanama, koje su se uvukle u naš javni život, a koje mnogo utječu na uzgajanje nas sviju i naročito¹ naše djece i naših širokih masa.

A te mahane jesu: mrtvila organizacije, slabo vogjenje brige o vanjskom izgledu i naopako okrenuti način naobražavanja.

(Svršiće se.)

NARODNE UMOTVORINE.

Skadarkinja Mejra.

Iz zbirke pjesama: »Haremske ruže«,

Kad kauri Skadar porobiše,
Zarobiše agu Hasanagu
I kadunu Hasanagicu,
Do dva sina — dvije čelebije,
Dvije šćeri, obje pod prstenom,
Kad su bili uz polje široko,
Molio se aga Hasanaga,
Molio, se banu kaurinu;

„Znaš li jadan, bane kaurine!
 Moj te babo sa vojske donio,
 A moja te othranila majka,
 Jednake nam haljine rezala,
 Al zajedno kolače kuhala,
 I jednake ložnice sterala,
 Da joj sinu budeš u jardumu,
 A sad si joj vrlo zafalio,
 Pa joj sina vodiš u kaure“.

Kad to čuo bane kaurine,
 Uz obraz mu sille udario.
 Kolko mu je lahko udario,
 Dva mu zdrava zuba ispadoše.
 On povrati agu Hašanagu

I kadunu Hasanagicu.
 Do dva sina dvije čelebije,
 A i mladu Ajku pod prstenom,
 Samo ne htje Mejre ljepotice.
 Molio se aga Hasanaga:

„Vrati meni Mejrušu djevojku“.

Ne šće njemu povratiti Mejre,
 Već odvede u kaursku zemlju.
 Ne progjoše ni godina dana,
 Rodi čedo Mejruša gospoj
 Kad osvanu sveta nedjeljica,
 Bane se je s majkom zatvorio,
 Svojoj majci tiho govorio:

„A Boga ti, moja stara majko!
 Vodi Mejru u bijelu crkvu,
 Pa prekrsti sa zlatnijem krstom,
 Kako Mejru, tako čedo njeno“.

Oni misle da Mejra ne čuje,
 Al to Mejra pokraj vrata sluša.
 Kad to čula Mejra ljepotica,
 Ona ciknu baš ko ljuta guja:
 „Ah penezu, moj sićani vezu,
 Moj mektebu, moj golemi čemeru .
 Dosta li sam u te uhodila I lijepih hatmi
 učinila. Sad ću dati vjeru za nevjeru“.

I ban bješe, ali merhametli,
 Pa on ne htje prisiliti Mejre.
 Kad osvanu druga nedjeljica,
 Opet bane majci govorio:

„Čuješ li. me moja mila majko!
 Vodi Mejru u tu našu crkvu,
 Prekrsti je sa zlatnijem krstom,
 Kako Mejru, tako djete njeno“.

Opet misli da Mejra ne sluša,
 Ali Mejra pokraj vrata stoji.
 To se njojzi veće dodijalo,
 Ona piše listak knjige tanke
 I u njojzi dvije do tri rječi,
 Pa je šalje babi Hasanagi.
 Ovo mu je u knizi piala

„Ah moj babo aga Hasanaga!
 Il ne čuješ, il ne haješ za me?
 Ili si se rasrdio na me?
 "Pa me ne ćeš odavle voditi.
 Ti načini lagju orahovu
 I pokupuj mnogo trgovanje,
 A najviše vedrih ogledala,
 Što amo djevojkama drago,
 Pa ti dogji uz more trgovac.
 Nedaj nikom robe iznositi,
 Već ko hoće robu kupovati,
 Nek silazi u tu šajku lagju,
 I kupuje robu svakojaku".
 U doba je knjiga dolazila,
 Kada aga za večerom bješe,
 Knjigu uči, a knjizi govori:

„Ah Mejruso, draga šćeri moja!
 I ja čujem i ja hajem zate,
 Nijesam se rasrdio na te,
 Ai' te nisam mogo, izbaviti".
 Kad je aga knjigu razabrao,
 Tada on je jedva dočekao
 I skočio na noge lagane.
 Do akšama lagju načinio,
 Do jacije robu sakupio,
 Do sabaha niz more otišo.
 Kada svanu i sunce ogranu,
 Do kaurске zemlje dolazio.
 Glas do glasa, haber do habera,
 Puče haber po kaurskoj zemlji,
 Da je došo uz more trgovac
 I donio trga svakojaka.
 Kad to čula Mejruša gospoja,
 Molila se banu kaurinu:

„Ah čuješ li, bane kaurine! Ja kako
 sam ovdje dovedena,
 Još ja nisam nikud ishodila.
 Daj mi izum bane gospodare,
 Da ja idem u nove hamame,
 Da hamame ja sejir učinim,
 Da ponesem prenejako čedo
 I povede m Angju zaovicu". N
 jojzi veli bane kaurine:

„Davno sam ti Mejro govorio,
 Čini dušo, što je tebi drago".
 To Mejruša jedva dočekala,
 Oblači se, što god ljepše more,
 Na se meće, što god više more,
 Pa pripasa devet čemerova,
 Sve ih devet sipa dukatima,
 Kako sebi, tako čedu svome,
 Kako čedu, tako zaovici,
 I odoše u nove hamame. Kad
 hamame sejir učinili,
 Govorila Mejra ljepotica:

„Čuješ li me; Angjo zaovice:
 Da idemo moru na obalu,
 Skoro došo uz more trgovac,
 Donio je trga svakojaka,
 Hajmo Angjo, što god kupovati!
 I odoše moru na obalu.
 Progovara Mejra ljepotica:
 „Ah Bogati, sa mora trgovce!
 Pones' amo trga svakojaka".
 Progovara sa mora trgovce:
 „Ah čuješ me, lijepa gospojo!
 Ja ne dadem robe iznositi,
 Već ko hoće robu kupovati,
 Nek ulazi u tu šajku lagju"
 I kupuje, što je njemu drago.
 Prevari se Angja zaovica.
 I unigje u tu šajku lagju.
 Ne kupuju robe svakojake,
 Već odoše moru niz jaliju.
 Vrlo plače Angja zaovica,
 Tješila je Mejra ljepotica:
 „Muč, ne plači, Angjo zaovice!
 Muč, ne plači, boliće te glava,
 Ne ćeš biti u dvoru robinja,
 Već ćeš biti u dvoru gospoja,
 Ko što no sam ja u vašem bila."
 Utješi se Angja zaovica,
 Rasplaka se to nejako čedo.
 Tješila ga ljepotica Mejra,
 Nikako *ga* utješit ne more.
 Tješila ga Angja zaovica,
 Nikako *ga* utješi' ne mogla.
 Tješio ga aga Hasan-aga,
 Ni kako *ga* utješit ne mogo.
 Govorio aga Hasan- aga:
 „Ah Mejrušo, mila šćeri moja!
 Baci čedo u to sinje more,
 Od zla oca ne valjaju djeca,
 Od zla roda, nek nema poroda.“
 Govorila Mejra ljepotica:
 „Ah moj babo, aga Hasan- aga!
 Ne ću čeda u more baciti,
 Od zla oca, al' od moga srca."
 Svoje zlatne skute odrezala,
 Pa nejako čedo uvijala,
 Utješi se prenejako čedo.
 Kad su došli dvoru Hasan- age,
 Šenluk čini aga Hasan- aga,
 Što je kćerku iz kaura dovo.
 Malo vrijeme za tim postajalo,
 još ne progje ni petnaest dana,
 Izlazila tanahna robinja,
 Ishodila pred bijele dvore,
 Iznosila čedo u naranku. :
 Dok nanigje neznan serha lija,
 Pa on pita Kumriju robinju

„Robinjice, po Bogu sestrice!
 Čije ti je čedo u naramku?
 A čiji su prebijeli dvori?
 Govorila Kumrija robinja:
 „Ah, Boga mi, neznan serhatlijo!
 Ovo dvori age Hasan-age,
 Ovo čedo Mejruše gospoje,
 Što je skoro iz kaura došla.
 Kad to čuo neznan delija,
 On se fati rukom u džepove,
 Pa izvadi od zlata jabuku
 I daje je čedu u naramku,
 Pa govori neznan serhatlija!
 „Kumrijfce po Begu sestrice,
 Nosi čedo u bijele dvore!"
 I otigje Kumrija robinja,
 I odnese čedo u naramku.
 Kad to vigje lijepa Mejruša,
 Ciknu ona. kao ljuta guja:
 „Ah, Kumrijo, ujela te guja,
 Od koje se lako ne prebalja!
 Otkle čedu od zlata jabuka?
 Ovom se je ono zabavljalo,
 Kad je bilo u kaurskoj zemlji".
 Sve joj kaže kumrija robinja.
 Mejra moli babu Hasan-aga:
 „Ah, moj babo, aga Hasan-aga!
 Evo došo bane kaurine, .
 Da zovemo bana na večeru!
 Njojzi veli aga Hasan-aga:
 „Bog t' ubio, draga kćeri moja,
 Što će tebi bane na večeri?"
 Njemu veli Mejra ljepotica:
 „Ah moj babo aga Hasan-aga,
 Kako sunce za mjesecom ide,
 Tako bane za svojijem čedom."
 Govori joj babo Hasan aga:
 „Cini Mejro, što je tebi drago!
 Ona svrati bana na večeru,
 Pa zapreže uz ruke rukave
 I načinja gospodsku večeru:
 Što je slano, sve poambereno ;
 Što je slatko, sve pošecereno.
 Večeraše i kahvu popiše.
 Tad se moli bane kaurine;
 On se moli agi Hasan-agi:
 „Ah, moj babo, aga Hasan-aga
 Hoćeš h mi Mejru pokloniti
 I ja ću se junak poturčiti,
 Pa ću ići svom bijelu dvoru,
 Sve ću prodat svoje dostojanje,
 Onda ću se ovgje naseliti."
 Tad mu aga čerku poklonio
 on se junak poturčio,
 Pa on ode svom bijelu dvoru.
 Sve je prodo svoje dpstojanje,

I mnogo je blago pokupio,
Pa on dogje dvoru Hasan age,
I on se je junak oženio.
Lijep porod s Mejrom izrodio:
Devet sina i desetu kćerku,
Nek ne želi zeta za života,

Ni nevjesta za vijeka svoga,
Nek nevjeste zaova ne zastaju,
Nek se dva zla u dvor ne sastaju.
Ne znam više rodile nam višnje
I u polju sitne grohotulje.

Zabiježio: F. H. B.



L I S T A K



Islamski svijet.

Pokolj Muslimana u Rusiji.

Na mig carske ruske vlade pola milijuna Kirkiza poubijano, a preko milijun protjerano.

Carigradski „Sebilur-rešad“ u broju 364. od 30 ševala 1336. pod gornjim naslovom donosi slijedeće:

New-Jorški list „Amerikan.Wikli“ donosi u broju od 18. januara 1917. slijedeće:

„Najveći pokolj, zabilježen u svjetskoj povijesti, jest onaj, koji je počinjen god. 1916. u centralnoj Aziji. U ovom je žalosnom dogagjaju poklano je Muslimana, po direktnoj zapovijedi cara, preko pola milijuna, a preko milijun sibjana protjerano iz njihovih skrovišta. I ako je carska vlada nastojala, da se ovo prešuti, da za to šira javnost ne dozna, ipak je dopisnik „Manchester Gardijan“ — a, minister Filipis Preis, hodajući po Rusiji to opazio i svoj list o tom isvijestio. U Sibiriji se nalazi „Crna zemlja“: Tamo su okružili Orga, Akmolinsk, Senbrigj (Jedi su vilajeti) te polja i pustare. Ovdje stanuju Kirkizi i oko 100 000 ruskih kolonista. Bivša je carska vlada nastojala da ova mjesta (i sva koja su blizu Kine) naseli s Ukrajincima. I ako je ova politika odgovarala vojno-strategijskom gledištu, ipak su je ruski ministri i kapitaliste rabili u svoju korist: zemlju su preuzeli u svoje ruke i na nju su naselili svoje čifčije (kmetove). Na taj su način velike svote privregjivali. Ali da im ova politika još bolje uspije, trebali su se Kirgizi, koji žive kao nomadi protjerati da ostane zemlja prazna. I carska se vlada nije sustezala, da to neprovede. Prije 10 godina otela im je polovinu zemlje i kada je uvela vojnu dužnost i na Muslimane, koji žive u srednjoj Aziji onda je nesreća izišla na vrhunac. Ljeti godine 1916. nomadi su se bacili u odmetništvo, tako su započeli praviti unutarne nemire. Tada je (u ovim krvavim danima) pola milijuna Kirgiza divljački, na zapovijet ruskog cara, poubijano. Početkom ove godine bilo je primorano više od milijun ovih nesretnika pobjeći: svoju grudu ostaviti i zakloniti se u Kinu.

Kad su priče o tobožnjim ubojstvima Armenaca za-

čaravale svu zapadnu Evropu predstavnici su carske vlade u Aziji ove žalosne pokolje vještački sakrivali.

I za ruske revolucije su se ovi Kirkizi natrag, u svoju postojbinu povratili, ali su našli svoja imanja zapremljena od strane Rusa i Kozaka. Tad su ponovno bili protjerani: ali im je ovaj put kineska pogranična straža zabranila prelaz preko kineske granice. Do danas niti je ruska privremena vlada (sve vlade boljševika) niti Sovjet mogao spomenute Ruse i Kozake, koji se najžešće opiru pravu bijednih Kirkiza, podvrći pod svoju vlast. Zato i dan danas vodi se ogorčena borba izmegju Kirkiza, kao vlasnika zemlje s jedne strane, te doseljenih Rusa i Kozaka koji su im oteli zemlju, s druge strane.

New-Yorški List, toliko o tom a dalje »Sebilur-rešad« nastavlja i veli:

„Nakon kršćanskog pokolja nad španjolskim Muslimanima, na drugom mjestu dolazi balkansko divljaštvo, ali za vrijeme općeg (ovog) rata ovaj pokolj nad ruskim Muslimanima prelazi i jedno i drugo. Kada je buknuo ovaj rat, velesile se razdvojile u dva tabora, sav je svijet bio zabavljen sa ratnom halabukom. Tako je bio prekinut svaki saobraćaj megju hilafatom i ruskim Muslimanima. Zato ova strahota i nije mogla doći do sada na javnost.

Ovaka Rusija, koja je proglasila slobodu naroda, demokratizam, jednakost, čovječnost i to sve postavila sebi za devizu svog ratovanja, koja je bila najviši ne prijatelj Islama i kao jedan glavni član Entenre, Božijom pomoći danas je propala: Sve grijehe, koje je prema muslimanima počinila danas je okajala i za sve se doznalo.

Šta se još od strane entente ovakih strahota počinilo, ali tek poslije zaključka mira i za to će mo doznati.

Ni u najdivlje doba nijesu se ovaka divljaštva (dogagjala, kao evo u ovom XX. vijeku, koji se naziva računa vijekom civilizacije prosvjete, slobode, jednakosti. Zato bi bolje bilo reći da je ovo vijek nasilja i divljaštva, a ne civilizacije i slobode. Još od vajakada »se nijesu mogli nasititi i zadovoljiti Milijunima pro-livene islamske krvi. Još iza balkanske tragedije nijesu se pro-livene suze ni osušile, a već iz Rusije dolaze vijesti da se proljevaju gore nego prve: pola milijuna

se Muslimana divljački ubija, a preko milijun se sirota protjerava iz njihovih zakloništa.*)

Ali svi ovi pokolji ne mogu ostati bez odmazde: Božija će pravda uzet u zaštitu ove nevine ljude i okajati ih, kao što se već i dogodilo.***) Na ove nasilnike najviši je belaj došao. Silna Rusija zajedno sa svojim carem propade i nestade je; silni car, koji je ovako prema Muslimanima postupao pade u sramotne tamnice, na mjesec u njima ostade, dok na koncu dobi i zasluzenu kaznu: bi strijeljan. Svevišnji Allah poslao je na ovu državu belaj po boljševicima: sva svita: generali, časnici, ukratko sva buržoazija po ulicama se ras-komada. Plemići odgojeni u svim mogućim udobnostima, danas su pali na prosjački štap. Šta i šta se divnih palaca pretvori u ruševine, sva država postade krv i vatra. Rusi su svojim rukama sebi nesreću donijeli ali još nije sve svršeno, još će biti posla: Vallahu azizum zu intikam.

Ovo je pravi Božiji intikam, jer Bog štiti nevine i u svoje okrilje uzima svoje pravovjernike.

Ovaj požar (ruska nesreća) preći će inšaallah i na druge nasilnike; Ovaj strašni dan puknuće o glavu i na njezine drugove. Dokle god svi nasilnici ne dogju u stadij Rusije, ovaj se rat ne će ni dokrajčiti.

Ovo je takova nesreća i gnjev Božiji da se ne će valjda umiriti sve dotle dok svi zulumčari (ententa) ne propanu.

Mi moramo utvrditi i na vidjelo »iznijeti u XX. vijeku počinjena razbojstva i nasilja; najviša nam je dužnost uzeti u zaštitu i obranu nevine i ne dužne. Zato preporučujemo nekim našim listovima i književnicima, koji pišu o turcizmu i drugim nepotrebnim temama, nek ovomu dadnu važnost i uzmu u obranu svoju braću suvjerene.

Preveo: M. H. Kulenović

Službeni prelaz Nedžašije na Islam.

Danas će mo svoje čitatelje razveseli i sa jednom ugodnom vijesti, koju smo dobili sa autentične strane Nedžašija (poglavar) od Abesenije, Libač Jaso, službeno je primio Islam i sada redovito pohagja džamije. Obratio se je na svoju starevinu i doznao, da pripada istoj porodici, kojoj pripada i današnji kadija u Ibu i načelnik grada Sane, u Jemenu. Poslao im je svoje izaslanike i na taj način, uspostavio bratske veze megju njima objavivši im svoj prelaz na Islam i zamolivši, da ga prime u svoj okrug kao člana iste porodice. Ovaj je vrijedni Musliman uzeo Halifina sefira za svoga savjetnika i tako su ujedinili svoje poslove.

* I još se nagje ljudi koji sanjare o nekakvom nacionalnom bratstvu. Pr. Ur.

***) Balkanci su već naplatili a sad naplaćuju Rusi svoje »Zasluge." Pr.ur-.

Ovaj će glas sigurno da sve Muslimane obveseliti. Zato čast našem pravovjerniku Nedžašiji, a slava popularnom sefiru na njegovoj usluzi, koju je pokazao i učinio prema svome bratu.

Neka dragi Bog cijeli islamski svijet što prije lijepim vijestima obeseli!

Iz „Sebilurrešada".

Književnost.

»Sarajevski janjičari«. Pravi je naslov malo podug. »Jedan popis sarajevskih janjičara iz početka XIX. vijeka«, priopćio Riza ef. Muderizović, pristav arhiva b.-h. Zemaljskog muzeja, Sarajevo, zemaljska štamparija 1918.« a gore na čelu stoji, da je to separatni otisak iz »Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini«, 10 strana velikog formata, a pošto je ,to ne znam, jer ovaj popis meni posla gosp. pisac na dar.

Istina, ja u polju imadem silu jednu i drugih popisa, koji se odnose na imame, njihove pomoćnike, naše lavove ratnike-vojnike itd., ali ni u snu nijesam sanjao, da će mi jadtog dana osvanuti na stolu i popis janjičara, i to još sarajevskih janjičara! Onih odžaklija, kojima su preuzvišeni, milostivi i milosrdni dobročinitelji), gospoda bosanske valije na pravednom divanu blagoizvoljela dijeliti o^ij.'io (mjesto ordena i kolajni) prigodom njihova nastupa na bosansko tlo. Ali kad su već i oni zabasali ovamo, i to i nakon njihove pogibije, koju i im priredi Abdu-rahmampaša, nema druge, valja se i s njima malo razgovoriti, to jest s efendijom Muderizovićem, koji njihov popis priopći.

Listamo: tu je najprije janjičarski aga! E, to je velik čovjek, pročelnik janjičarskoga zbora, koji je imao izmeggju inih povlastica još i tu, do koje se najviše držalo »da oni sami odreguju, hoće li poći na vojnu ili neće, str. 9. I to je bilo tek prije stotinu godina! Da. Ali, to je samo početno pitanje. Nu efendija nam ostade *dužan* za konačno: jesu li naime imali povlasticu, da sami, odrede, kada će se s vojne i vratiti? — Megjutim, njihova volja nije bila nikakova šala, jer neće da se pokore ni carskom fermanu iz godine 1241. po H. o dokinuću janjičarskih organizacija po čitavoj zemlji, nego planu buna u Bosni i M. N. ef. Šerifiju kamenovaše u Sarajevu 1242. god., kad im uskrati, kao sultanov pristaša, nadzornički pečat na jedno njihovo ratoborno pismo svoje ruke, str. 10. E, dabogme, pročelnik ovako uplivnog kola je pravi janjičarski aga, koji je zasigurno dobijao na pravednom divanu i odjela i) čelenke i vezeno oružje u znak odlikovanja.

Iza age redaju se u popisu¹ soturnadžije (viši. zapovjednici janjičara), koje zamišljiam s kaucima na glavi u binjišima i s čohanim duhanskim kesama na kajasi o pasu; pa janjičarski pisar. Šta?... Pisar? To ne može biti. Tu je sigurno efendija posefio mi kalem, prevodeći riječ

»kjatib«, koja za naše prilike ima dva značenja. Da je napisao tajnik, (kao što mi Ahmedu reknemo) i tako i ovako. Ali pisar! Šta je pisar? — jedan nizak pojam, koji u najboljem slučaju« vodi (bar danas) samo do pomoćnog činovnika, nikad do upravnog ili bar strukovnog činovnika, jedna je bijeda, od koje ne znam što bi moglo na svijetu bijednije biti. — Iza njega se bilježi salijanedžija, koji je sakupljao odmjereni godišnji danak: Nešto poput poreznika, dakle strukovni činovnik. I pošto je janjičarski čitab prije spomenut i to odmah iza šertnadžija (viših zapovjednika), to se on mora razumjeti kao kakav kanc. upravni činovnik, dakle tajnik.

Dalje se u popisu broje hasećije. To su bili najodabranija pukovništva iz 4 općine »čiji su članovi imali pravo nositi počasnu titulu age«, str. 1. Ali, dragi efendija, zar samo iz četiri džemata?! To je malo. Ili je slaba pukovnija ili su te općine morale biti najveći gradovi naši. Iz »popisa« se pak nigdje ne vidi, koje su to općine, pa se mora razumjeti općenito, a onda manjka svjetla. Šta više, na strani 2.—5. vidimo, na više mjesta i br. 97. džemata. I po tom općenitom razumijevanju, morali bi onda reći, da je Bosna prije 100 godina imala 24 pukovnije janjičara. A to, dakako, ne stoji!

Iza hasećija se broje muhzir, tri čauša, od kojih je Sulejamčauš još živ (bio u doba, kada se lista zabacila) i vratarski pisar. Sad daj ti to znaj, kakve su funkcije imali muhzir i vratarski pisar, kad nam to efendija nigdje ne tumači! Dalje se reda vrlo lijepa kita serdengečija, — dobrovoljaca, »koji su se žrtvovali, da nasrću na neprijateljsku vojsku i upadaju u opsjednute tvrgjave«, str. 2. Iza njih dizdar tvrgjave i topči-baša. A onda još jedna namjerna kita alemdara (zastavnika) od serdengečija. I u jednoj i u drugoj kiti još i danas mnogo poznatih porodičnih imena. Boljih gragjanskih porodica, ali na žalost vrlo malo ih sada zaprćenih s novim oružjem znanja; — potomci neće da prednjače!...

Iza ovog popisa odžaklija slijedi na 5. str. i jedan mali popis bašeskija (veterana, umirovljenih vojnika), sigurno s ćullahom na glavi, u anterijama i kaftanima, rukavi presamićemi i zadjeveni za pas, podveze i crvene jemenije — »hajd' Alija, nek je više vojske!«

Od 6.—10. strane popraćuje nam efendija ovaj popis »sa nekoliko općenitih podataka o janjičarskoj organizaciji«. Ovih podataka neću pretresati u cjelosti. Za to je djelce tu, da se pročita. Općenito uzevši, ovaj je prikaz dosta skučen, ali za lajike ipak vrijedan. I vrlo karakterističan. Sa 8. strane na pr. vidimo, da su janjičari u Turskoj do 999. god. po Hidžri bili solidno i strogo obrazovano kolo, strah i trepet neprijatelju. A onda su se počeli buniti, kad po carskom nalogu moradoše proti volje janjičarskih prestavnika primiti, u janjičare neobrazovane ljude, koji postaše janjičarima »za nagradu, što au razgonili svjetinu mješinama, omašćenim lanenim uljem, prilikom carske svadbe, koja trajaše danju i noću više od dva mjeseca«. Hm... žene, žene!...

Mnogo li su nečemu krive! — Poslije su se primale još »svakovrsne protuhe« u to kolo, povisivao se upravni zbor od 3 na 50 (po onoj »svako htio da zapovijeda...«) i kolo se izopačilo tako, da ga je morao sultan Mahmud II. posve i ukinuti. Efendija dalje o tom ne priča, a trebao je makar još jedan odlomak, koji je vrlo značajan, ako ne i najznačajniji u turskoj povjesti, kako je naime sultan Mahmud vrlo loše učinio, što je razorio jenjičarski konak prije, nego što je postavljena bila dobra regularna vojska i kolike je to zle sudbonosne posljedice imalo. Nego efendija, dosljedan kratkoći, prelazi na druge stvari, kako su jenjičari općenito brijali glave osim percima, kako su se oblačili, kakvu dobivali hranu (svega 630 grama dnevno), koliku plaću, koliku mirovinu i t. d. Toliku hranu, stoji na str. 9., dobijali su u 11. stoljeću ili »17. po Isusu«.

Afvedersun efendija, mi pišemo Isa pejgamber ili Isa a. s. i želimo da e tako čuje i čita i u našim prodicama. To je velika razlika, koja i u vjerovanje izmegju nas i kršćana zadire; kod njih n. pr. ne možete naći čovjeka imenom Isus, s razloga, što oni vjeruju, da takvo ime čovjek ne može nositi, dok kod nas ima i Muhamed i Isa. Eto vam Isa Boljetinac, koji je čitavoj Evropi bio dizgin od kapitulacija. Ali, kažimo eto, da je to bio lapsus kalem, kao što nam je i na str. 7. posve izlišno tumačenje, da »Topuz znači: Buzdovan«. Jer ko kad nas zna, šta je u narodnim pjesmama mnogo spominjani topuz i topuzina, toga mu tumača ne treba, a ko ne zna, neće znati ni kad mu se kaže, da je to buzdovan, a kamo li buzduhan.

Nego za jedan navod morao bih od zbilje zamjeriti efendiji. On priča na 6. strani, kako je za sultana Orhana nekolicinu novo ustrojenih janjičara blagoslovio šeh Bektaš-Velija, »metnuv ruku na glavu jednom—janjičaru« (u pokrajini Sivas, u Maloj Aziji), ne bud' primijenjeno kao pop djetetu. Od onda janjičari drže ovog Šejha svojim zaštitnikom, meazallah: te se po njemu i prozvaše b e k t a j i š a n i m a.« Ovo je dovle vrlo dragocijen dokaz, naročito ako uzmemo u obzir, da su se prvi janjičari rekrutirali od grčkih mladića, kako su se u Islam uvlačile pojedine i poslije sve više nagomilavane praznovjerice pa i čitave sekte nastranljivog vjerovanja. Ovdje beктаšije pod grčkim uplivom dalje Šiije pod uplivom perzijske mitologije, pa onda pod raznim uplivnim sferama (kao indijsko-brahman-ska, budhistička, starija egipatska, zap.-evropska u Španiji i rimske mitologije u sjev. Africi) prijašnjeg praznovjerja i preko jedinstvene islamske nauke na pr. u Arapa -Sufije, u Turaka još rufaije, meolevije, nakšibendije, u Maroku Derkanije i Aissanije, u Alžiru 23 bratiska reda, u Egiptu 5 većih i 30—40 manjih redova, pa dalje na Istoku Akhišanije, Tajfuri, Kaderi, Dželali, Adžemi, Sahabi, Tavuri, Arebi, pa Dorusije, Alijulah i ko bi sve znao kakovih nema sekti, od kojih svaka vuče na svoju stranu i zagovara svoju nauku, kako već koji: za zlo tamačenje vjerskih istina, za odricanje od svijeta,

jedini ibadet ili opijanje pićem, ljenčarenje, tajanstvenost, spekulacije ili gladovanje, gdje srat, gdje tefrit bez onoga, upravo po Islamu propisanog adaleta itd., čega ni vjerski pokret Vehabija — proti natrunjivanja svijetle nauke Islama — ne može dokrajčiti, nego šta više, iza njih se još i Babije radjaju! — — Red bekašija je po mom sudu jedan od neznatnijih, možda se s janjičarima i preživljuje. Za njega neću da spočitnem autoru, već bi se više ovdje reklo, da su janjičari pored Boga jedinoga s tim još »zaštitnikom« od svog osnutka hranili odmah za se i klicu svoje propasti. Nego, efendija u primjedbi za bekašije veli, da su »poznati radi (svoje) vjerske tolerancije i s tog razloga izvikani među muslimanima«. E, ovo nije dobro rečeno, dragi efendija! Ili se Vi hrdjavo izraziste, ili sam ja na ratištu izgubio pravi smisao za čitanje. Da je ovako što rečeno u kojoj našoj knjizi ili reviji od nas i za nas, iz čega bi smo mi samo poniznost (tevazu') bekašija razumjeli, i tako i ovako.

Ali, gledam još jednom na naslovnu stranu, ovaj je popis »separatni otisak iz »Glasnika zem. muzeja«. Dakle jedan prikaz je to, iznesen pred zapadni učeni svijet o jednoj instituciji iz Islamskog Svijeta, u kojoj autor musliman piše za x sektu, da je među muslimanima izvikana nadi svoje vjerske tolerancije. Riječ »tolerancija« znači: s nošljivost, dragi efendija, i to je baš ona kobna riječ, koju Evropa stoljećima niječe i Islamu i muslimanima, nepravedno nam predbacujući, da Islam ne trpi uza se nikog drugog, i da se baš zbog te tobožnje nesnošljivosti — od Evrope vazda naglašavane: netolerancije — i širio jedino »ognjem i mačem«. A to je l' de, nije istina. Ali ko bi to od »Glasnikovih« čitatelja znao, (sadanjih i poznijih), da se je tim efendiji potkrala strašna pogreška, ako mi na to ne reagiramo. Stoga slijedi: Redakcija »Bisera« odbija primjedbu g. Muderizovića na 110. strani »Glasnika zem. muzeja u B. i H.« od 1917. o tobožnjoj izvikanosti bekašija među muslimanima, a zbog njihove vjerske tolerancije, na slabo piščevo poznavanje našega jezika, koji sigurno nije htio to reći, pa bi poželjno bilo, da »Glasnik« prvom zgodom donese jedno piščevo obrazloženje tome netemeljitome stavku.«

Da efendija u istinu slabo poznaje naš jezik, dosta je, ako podsjetim da je do skoro sve živio u Carigradu i nedavno nama došao i, kad malo na više na 6. str.' njegova popisa jeničara čitamo, da je filanovu kćerku falan »beg oženio«. Kod nas se, efendija, samo muški žene i ožene, a ženskinje se samo udaje; i onda, kad im čojek u kuću ode!

Može li se naša inteligencija iza ovog prikaza što narugati Riza ef. Muderizoviću za njegov javni rad? — Nipošto! Riza ef. je stariji čovjek, vrlo obrazli, plemenitih osjećaja i sušta dobrota, a s toliko hissijati-islamijje, da još uvijek neumorno radi kao pčelica i svake godine pruži nam makar po jedan oveći svoj knji-

ževni rad. Pred ovom samosviješću i jakom voljom trebali bi se zastidjeti naši »inteligentni derviši«, isprazni kritičari, koji vječito dangube, niti čitaju praktičnih znanosti, niti ikad zamoče pera da što za narod napisu, nego se sramotno pustilo, da se samo nekoliko imena naših javnih radenika za vazda povlači po našim listovima. E, naravno, dok se ne istroše. Brusi ti i nož svaki dan, doći će jednom na stepen daljnje neuparabivosti. Ja vjerujem... Ili da drukčije kažem: mislim, da neću pogriješiti, ako rekнем, da skoro svaki naš inteligentni čovjek na dan po jednu kritiku (pa za što bilo) izrekne ili preko misli preturi. To je za godinu 360. A mi, što od svjetovnjaka, što od ilmijje, imamo u najmanju ruku — - što manje što veće — do 500 ljudi naše inteligencije. Svaki dakle sa 360 kritika, to je jedna žetva (kukolja) od stotinu i osamdeset hiljada kritika i prigovora godišnje. Svi smo se već oljuljali od takvih pogača!

Kad bi smo od tih 180 hiljada dobili samo jedan dio, samo jednu hiljadu makar i posve kratkih stvarnih članaka ili lijepih književnih radova, drukčije bi onda izgledao i odgoj naše inteligencije i odgoj naroda, izbili bismo onda makar kakav bilo ideal — iz gore ili iz vode! — za naš opstanak i samoodržanje, pa bi pred trezvenim, prečim radom, isprazne kritike same i od sebe zamuknule. — Ali dok toga nije, moraju se ovako i starine da muče, kao efendija Muderizović, da ispunjavahu praznine. Onako, kako oni umiju, ali s najboljom voljom. Za to im od nas najljepše priznanje. Bojna pošta 10. jula 1918.

Iz uredništva.

Molimo da se Isprave pogriješke, što su se krivnjom korektora potkrale u članku „Vak. mearif. prirez“, koji je štampan u prošlom dvobroju „Bisera“. U zadnjem retku na str. 203. riječi „ne stoji fakat“ treba da glase: „nu stoji fakat“. Na str. 205. stupac 2. redak 32. treba da stoji: „Neću duljiti i ovdje ističem samo to, da je rad vakufskih povjerenstava uvjetovan“ itd.

Četrdeset i treći redak istog stupca treba da glasi: „Arnautoviće v je sistem ugušio narodni glas“ itd.; a zadnji odlomak članka (str. 206.) treba da počinje riječju: „Bakalum“ (mjesto barzalam). Druge sitnije pogriješke u rečenom članku, gg. čitatelji su mogli i sami opaziti.

U uvodnom članku istog dvobroja (str.' 194. redak 21.) treba da stoji: „Novom prijestolonasljedniku (velijji-ahd) ime je (šehzade) Abdul Medžid efendi“.

PRIVILEGOVANA ZEMALJSKA BANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU.

CENTRALA U SARAJEVU

Mjesta: Banja Luka, Bjeļina, Brčko, Mostar i Tuzla. **Ispravstva:** Beograd, Bihać, Derventa, Doboj, Bos. Gradiška, Livno, Bos. Novi, Bos. Samac, Travnik, Trebinje, Višegrad, Zenica i Zvornik. **Zastupstva:** Bugojno, Gacko, Goražda, Konjic, Nevesinje, Bos. Petrovac, Rogatica, Sanski Most, Srebrenica, Stolac i Visoko, **Teleprodaja duhana** u svim spomenutim mjestima.

Uplaćeni dionički kapital **14 milijuna kruna.**

Redovne rezerve i fond za sigurnost založnica **6 1/2 milijuna kruna.**

Bavi se svim bankovnim transakcijama, **prima novac na prijed u tekući račun** i na uložne knjižice. Prima vrijednosti svake vrsti u **obroze i uprave** kao otvoren polog ili kao „Safe“ u za tu svrhu uređenom odopljenom prostoru pod zatvorom stranke i suzatorom banke. **Obavlja uplate i isplate** u svim glavnim mjestima Bosne i Hercegovine, Austro-Ugarske i inozemstva.

Kupuje i prodaje vrijednosne papire svake vrsti, poglavito **5%-ne založnice i komunalne obilježje** svojeg vlastitog hipotekarnog kreditnog odjeljenja, koje su u Bosni i Hercegovini proste od poreza i imaju popularnu sigurnost, te se mogu upotrebiti **kao kaucije u trgovačkim poslovanjima**; osim toga mogu u cijeloj Monarhiji služiti kao vojničke kaucije pri ženidbi.

Robno odjeljenje u Sarajevu kao i samostalno **produbno odjeljenje u Brčkom** bave se robnim poslovima svake vrsti, a osobito prodajom suhih šljiva i pekmeza.

DIONIČKA PIVOVARA U SARAJEVU

PREPORUČA SVOJE NAJBOLJE
ODLEŽANO IZVOZNO PIVO
:-: PRIPOZNATO NAJBOLJE VRSTI. :-:

RAZAŠILJE U BURADIMA OD 25 LIT. DALJE, KAO I U
SANDUCIMA OD 33 I 50 BOCA PO $\frac{1}{10}$ LIT. ILI 25 I 50
BOCA PO $\frac{1}{10}$ LIT.

OTPREMA U POKRAJINU FRANKO NA SVAKU STANICU BOS.-
HERC. ZEM. ŽELJEZNICA.

HRVATSKA CENTRALNA BANKA

ZA BOSNU I HERCEGOVINU D. D.

PODRUŽNICA U MOSTARU

SREDIŠNJICA U SARAJEVU :: PODRUŽNICA U TUZLI, ZENICI I B. ŠAMCU

VLASTITA PALAČA U SARAJEVU, FRANJE JOSIPA ULICA.

Potpuno uplaćena dion. i lav. K 4.000.000, Pričuvena zaklada K 600.000, Ukupni naloži K 6.000.000

Preuzima ULOGE na uložne knjižice uz najpovoljnije ukamaćenje. Eskomptira i re-eskomptira MJENICE. — Daje ZAJMOVE na tekući račun. Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu označena je HRVATSKA CENTRALNA BANKA PUPILARNO SIGURNIM ZAVODOM, u koji se mogu ulagati pupilarni novci (mase malodobnika i slično. Ovo je najbolja preporuka i za ostale ulagatelje.

Mjenjačnica :

Kupuje i prodaje vrijednosne papire, devize i valute.
Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i kupone.
Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Izvršuje isplate i naplate na svim trgovačkim središtima tu- i inozemstvu.
Izdaje kreditna pisma. :: Iznajmljuje SAFES DEPOSITS uz najamninu.

Privilegovana Agrarna i Komercijalna Banka

za Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo, Crkveni trg Rudolfova ulica.

Dionička glavica: 12.000.000 Kruna.

Komercijalno odjeljenje:

Preuzima uloge na ukamaćenje, na štedovne knjige i na tekući račun (Cheque-Conto).

Eskomptira i re-eskomptira mjenice i tražbine.

Kupuje i prodaje svoje i strane založnice i ostale obveznice, vrijednosne papire, devize, kovane novce i dragocjene kovine, te daje predujmove na njih.

Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i odreske.

Izdaje šekove, naputnice i vjeresijska pisma.

Izvršuje burzovne naloge.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Iznajmljuje uz susatvor najamnika pretince u svojim oklopljenim blagajnama, koji su sigurni od požara i provale (Safe-Deposits).

Obavlja sve poslove koji spadaju u bankovnu struku.

Hipotekarno odjeljenje:

Daje hipotekarne zajmove, te zajmove gradovima, općinama i drugim jurističkim osobama.

Kupuje, prodaje, uzima i daje u zakup zemaljske i šumske nekretnine u svrhu provođanja parceliranja, te upravlja njima.

Kupuje, zalaže i prodaje korisnosne prvenstvene obligacije i dionice izdane od strane prometnih zavoda.

Izdaje zemljorasteretne obveznice, založnice, komunalne obligacije i druge zadužnice.

Robno odjeljenje:

Kupuje i prodaje svakovrsne robe i zemaljske proizvode.